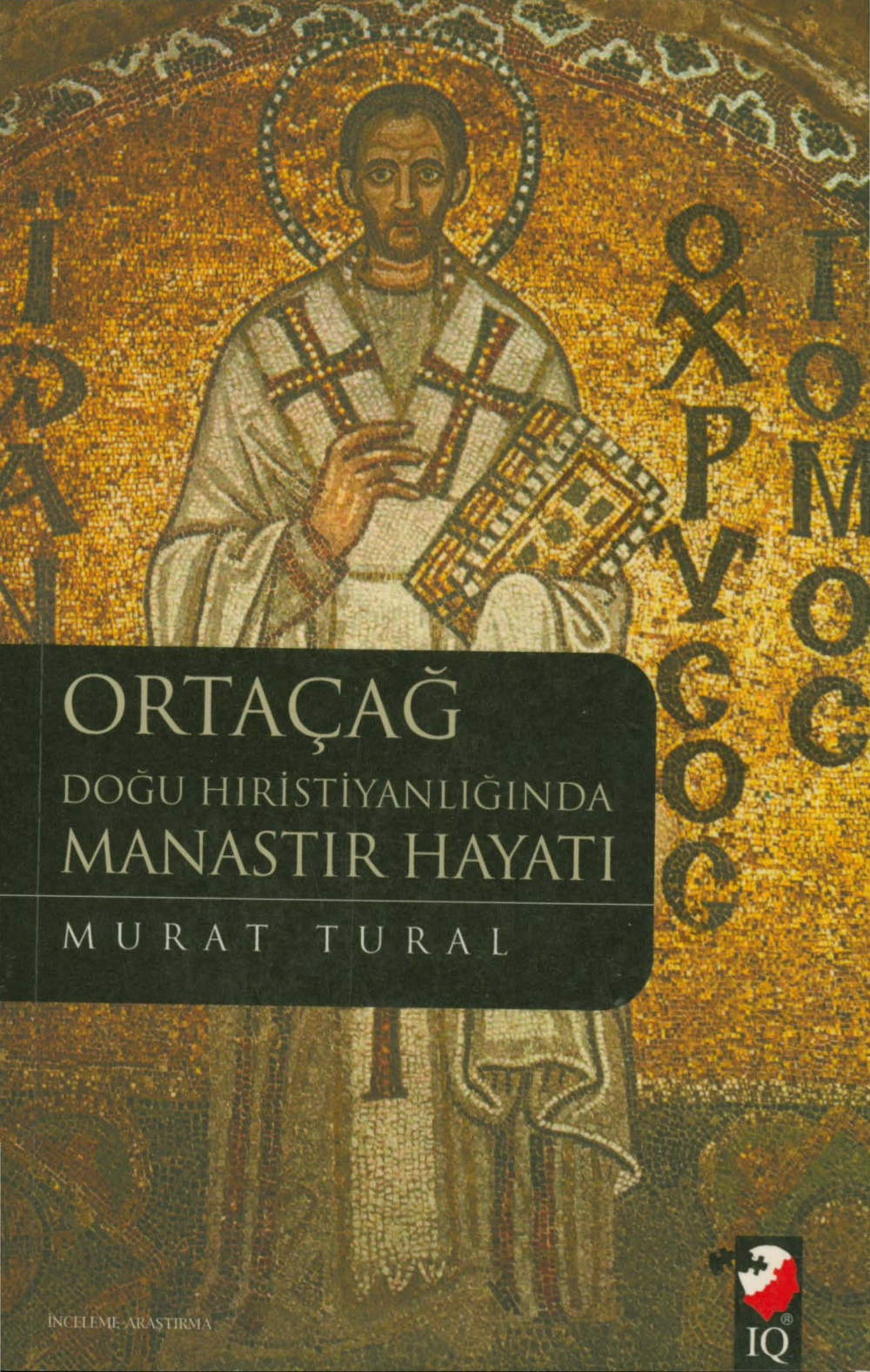

ORTAÇAĞ
DOĞU HIRİSTİYANLIĞINDA MANASTIR HAYATI

MURAT TURAL

İNCELEME-ARAŞTIRMA

IQ®

ORTAÇAĞ DOĞU HIRİSTİYANLIĞINDA MANASTIR HAYATI

MURAT TURAL

IQ KÜLTÜR SANAT YAYINCILIK

IQ Kültür Sanat Yayıncılık:425
Araştırma-İnceleme Dizisi:370
Murat Tural
Ortaçağ Doğu Hıristiyanlığında Manastır Hayatı

Kitabın tüm yayın hakları IQ Kültür Sanat Yayıncılık Uluslararası Tanıtım Hizmetleri Ticaret Limited Şirketi'ne aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Yayıncı Sertifika No : 12446
1. Baskı : Mayıs 2011 / İstanbul
ISBN : 978-975-255-326-2
Genel Yayın Yönetmeni : Adem Sarıgöl
Editör : Şerafettin Aybars
Mizanpaj : Adem Şenel
Kapak Tasarım : Yunus Karaaslan
Montaj : Mefa Grafik
Halkla İlişkiler ve Dağıtım Sorumlusu : Yusuf Sarıgöl
Baskı-Cilt : Kilim Matbaası
Orta Mahalle Fatin Rüştü Sokak,
No 1-3A, Bayrampaşa / İstanbul
Tel: 0212 612 95 59

Copyright © IQ Kültür Sanat Yayıncılık
Uluslararası Tanıtım Hizmetleri Ticaret Limited Şirketi
Copyright © 2011, Murat Tural

IQ KÜLTÜR SANAT YAYINCILIK, toplumu "Bilgi Işığında Aydınlanmaya" çağırıyor, Amaç satışları ya da kârı arttırmak değil, yalnızca topluma faydalı olmak.

GENEL DAĞITIM
www.iqkultursanat.com
e-mail: info@iqkultursanat.com

TOPLU ALIMLARDA İSTEME ADRESİ
IQ KÜLTÜR SANAT YAYINCILIK ve ULUSLARARASI TANITIM HİZMETLERİ TİC.LTD.ŞTİ.

19 Mayıs Mah. Osman Gazi Cad. Günyüzü Konakları
No.1-A Büyükçekmece-İstanbul
Tel: 0212 519 56 83 Belgegeçer: 0212 520 91 12
Cep: 0544 608 58 58 - 0505 226 34 00

ORTAÇAĞ DOĞU HIRİSTİYANLIĞINDA MANASTIR HAYATI

MURAT TURAL

IQ KÜLTÜR SANAT YAYINCILIK

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar 9
Önsöz 11
Giriş 13
1. Kavramlar 13
2. Kaynaklar. 15

BİRİNCİ BÖLÜM
A. HIRİSTİYANLIKTA MİSTİK HAYATIN TEMELLERİ
I. HIRİSTİYANLIKTAN ÖNCE DİĞER DİN ve SİSTEMLERDE ZÜHD HAYATI ve HIRİSTİYANLIĞA ETKİSİ 19
1. Hinduizm'in Etkisi Üzerine 21
2. Budizm'in Etkisi Üzerine 23
3. Münzevi Karakterli Yahudi Cemaatleri 28
a. Esseniler 30
b. Therapeutae Cemaati 34
II. HIRİSTİYAN ASKETİZMİ'NİN HELEN TEMELLERİ 36
1. Grek Asketizmi 36
2. Clement ve Origen 38
3. Yeni Eflatuncular 40
III. HIRİSTİYAN ASKETİZMİ 43
1. Havari Çağı 44
2. Yeni Ahit ve Zühd Hayatı 46
3. Erken Bizans'ta Hıristiyan Manastırcılığının Karakteri 49

İKİNCİ BÖLÜM
B. ERKEN DOĞU HIRİSTİYANLIĞINDA MANASTIR HAYATI
I. HIRİSTİYAN MANASTIR HAYATININ BEŞİĞİ MISIR 53
1. Bizans Kovuşturmaları ve İlk Hıristiyan Münzeviler 55
a. Aziz Antony 58

b. Diğer Hermitler 61
2. Mısır'da Manastır Hayatının Başlangıcı 63
a. Pachomius ve Cenobitik Yaşama Doğru İlk Adım 64
b. Pachomius Manastırlarının Özelliği 65
3. Kadınlar ve Manastır Hayatı 67
II. ANADOLU'DA HIRİSTİYAN
MANASTIRCILIĞININ KURULUŞU 69
1. Kapadokya Bölgesi ve Aziz Basil 70
a. Basil'in Hayatı 71
b. Basil'in Asketik İdeali 72
2. Süryani Doğu'da Erken Monastisizm 76
a. Afrahat ve Bar Q'yama 78
b. Aziz Afrem 82
c. Sütuncu Aziz Simeon 87
d. John of Ephesus ve Diğer Doğulu Azizler 97
e. Rabbula ve Kuralları 107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

C. ERKEN BİZANS DÖNEMİ PACHOMİUS ve BASİL KURALLARINA GÖRE MANASTIRDA YAŞAM

I. MANASTIR TOPLULUĞUNA KABUL AŞAMASI 111
1. Tüm Servetin Terk Edilmesi 111
2. Topluluğa Giriş 113
II. MANASTIRDA YAŞAM ve ÇEŞİTLİ İLİŞKİLER 114
1. Topluluk Hayatının Anlamı 115
2. Dua-İbadet ve Eğitim 116
3. Yemek 119
4. Çalışma-İş 123
5. Elbise 125
6. Günah Çıkartma-Ceza 127
7. Hastalık Durumu 130
8. Seyahat 131
9. Misafir 133
10. Kadınlar ile İlişkiler 134

11. Uyku 135
12. Ölüm 136
13. Manastırda Hiyerarşi: Başrahip ve Kıdemli Kardeşler 136
14. Manastırdan Ayrılma 138
15. Manastır Binası 139

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
D. MANASTIRCILIĞIN GELİŞME SAFHALARI
I. ERKEN BİZANS'TA DİĞER BÖLGELERDE
MANASTIR HAYATI 143
1. Filistin'de Manastır Hayatı 143
2. İstanbul'da Manastır Hayatı 146
II. SAPKINLAR ve İMPARATORLUK-KEŞİŞ İLİŞKİSİ 149
1. Sapkınlar ve Gangra Sinodu 149
2. Keşiş-Kilise ve İmparatorluk İlişkileri 152
III. ERKEN BİZANS'TA MONASTİSİZM İDEALİ 158
1. Erken Bizans'ta Din Adamı Algısı 160
2. Aziz Yaşamöyküleri ve Erken Bizans'ta Hacılık 163
3. Çöl Babalarından Grek ve Latin Babalarına Kadar
Gelen Manastır İdeali ve Değerlendirmesi 167

SONUÇ 171
BİBLİYOGRAFYA 175
EKLER 187

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Chap.	: Chapter
Çev.	: Çeviren
DR	: Downside Review
Ed.	: Edited
EI	: Encyclopaedia of Islam
ERE	: Encyclopaedia of Religion and Ethics
HE	: Ecclesiastical History
İA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
JAOS	: Journal of the American Oriental Society
JRS	: Journal of Roman Studies
JTS	: Journal of Theological Studies
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
NPNF	: Nicene and Post-Nicene Fathers
PO	: Patrologia Orientalis
S.	: Sayfa, sayı
St.	: Saint
Trans.	: Translation
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
T.T.K	: Türk Tarih Kurumu
v.b.	: ve benzeri
v.d.	: ve devamı
v.s.	: ve saire
Yay.	: Yayını, yayınları
yy.	: yüzyıl

ÖNSÖZ

Ortaçağ boyunca Hıristiyanlar için kilise ile birlikte en önemli diğer bir ruhani mecliste manastır kurumu olmuştu. Bazen kilise ile bazen imparatorluk yönetimi ile bazen de halk ile ters düşen bu kurum, sık olmasa da bunlardan birini dahi yanına aldığında sınırsız bir güce ulaşıyordu. Fakat imparatorluk arazisinin farklı yerlerinde bu farklı şekilde tezahür ediyordu. Keşişlerin çoğunlukla sıkıntıya düştüklerinde, eğer hayatta kalabiliyorlarsa, kahramanlaştıkları yer ne şehirler idi ne de onlara yakın bir yer. Onlar böyle zamanlarda ıssız bölgelerde kendilerini daha güçlü hissediyorlardı. İmparatorluk yönetimi tarafından uygulanan zulüm dönemlerinde, bazen halk arasında yapıcı bir görev üstlendikleri de olmuyor değildi.

3. yüzyıl ile başlayan Hıristiyan manastırcılığı, en canlı çağlarını da yine bu zaman ve sonrasında yaşamıştı. 7. yüzyıl ile birlikte imparatorluk genelinde manastırların ekonomik yönden alabildiğine güçlenmesi ile bu canlılık ruhani boyuttan çok daha farklı bir vaziyet almaya başladı. Batı'da ise daha 5. yüzyıldan itibaren manastırlarda ruhaniyetin yanına, ticari bir kaygıda eklenmiş oluyordu.

"Ortaçağ Doğu Hıristiyanlığında Manastır Hayatı" adlı çalışmamızın oluşturulmasında genel olarak 7. yüzyılı geçmemeye gayret ettik. Bu şekilde yaparak erken dönem manastır literatürünü de ortaya koymaya çalıştık. Dört bölümden oluşan çalışmamızın, birinci bölümünde Hıristiyanlıktan önceki inziva hayatını, ikinci bölümünde Mısır'da filizlenen ve gelişen, Anadolu'da olgun-

laşan manastırcılığı ele aldık. Üçüncü bölümde Pachomius ve Basil Kurallarını tercüme ederek manastırlardaki yaşamı, dördüncü bölümde ise daha ziyade keşişlerin bu erken yüzyıllarda nasıl bir serüvenden geçtiklerini ve Erken Bizans'ta din adamı algısını değerlendirmeye çalıştık.

Bu çalışmam esnasında, benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Mehmet Çelik'e ve Yrd. Doç. Dr. Şükran Yaşar'a teşekkürü bir borç bilirim.

Murat Tural

2011

GİRİŞ

Kilise ile birlikte şüphesiz Hıristiyanlık tarihinin en önemli yapılarından biride Manastır kurumudur. Genellikle bu iki kurumun birbirini sürekli beslediği düşünülür. Ancak bu yaklaşım yanlıştır. Daha doğrusu tarihi süreç içindeki onların gelişimlerini incelemeden böyle bir yargıya varılmamalıdır. Diğer bir yanlış da manastır kurumunun Hıristiyanlığın bir ürünü olduğudur. Ancak bu kurum ne kilisenin bir icadı, ne de onun alt bir organıdır. Asıl olan ise, bu kurumun temellerini Doğu'da arama gerekliliğidir.

Hıristiyanlık tam anlamıyla bir keşiş yaratamadan en az iki yüzyıl önce Kilise kurumu vardı. Bir Hıristiyan keşişten en az bin yıl önce de yine keşiş diye tanımlayabileceğimiz insanlar yaşamaktaydı. Daha açık olarak ifade edersek, manastır kurumu, her ne kadar Hıristiyan bir arazide doğan ve özellikle Hıristiyan prensipleriyle beslenen bir bitki olarak görülsede[1], onun varlığının çok daha öncelere gittiği apaçık ortadadır. Hinduizm'de, Budizm'de, bazı Yahudi cemaatlerinin içinde, Grek düşüncesinde, Hıristiyanlıkta Havari çağının karakterinde bu izlere rastlamak mümkündür.

1. Kavramlar

Manastır kelimesi, "tek, yalnız" manasına gelen Grekçe monostan türetilen ve münzevi hayat tarzını benimseyenlerin yaşadığı mekanları ifade eden **monasterionun** Türkçe'deki şeklidir. Bu kelime batı dillerine **monastery** (İng.) ve **monastere** (Fr.) şek-

1 F. Cabrol, "Monasticism", ERE, Vol. III, Ed. James Hastings, New York-1916, s. 783.

linde geçmiştir. Arapça'da ise genellikle keşiş hücrelerini tarif etmek için **devr, deveran** (dönmek, dolaşmak, yönetmek) kökünden türetilen **deyr** kelimesi kullanılmaktadır. Keşişler içinde **deyyar** ve **deyrani** kelimeleri kullanılır.[2]

Yine manastırlarda yaşayanları, Hıristiyanların zahid kişilerini tanımlamak için Farsça'da kullanılan **keşiş** kelimesinin, Süryanice'de "pir, şeyh, kahin" anlamındaki karşılığı **keşşişa**, Aramice'de **keşişa**'dır. Arapça'da ise bunun için **kas** ve **kıssis** kelimeleri kullanılır.[3] İngilizce'de ise keşiş için **monk**, daha ziyade çölde yaşayan zahitler için de **hermit** tabiri, kadın münzeviler için de **nun** kelimesi kullanılır. Yine İngilizce'de inziva hayatı için **asceticism**[4], manastır hayatı için **monasticism**, münzeviler için **ascetic, solitary** gibi kelimelerde kullanılmaktadır. **Monastic, cenobitic** gibi kelimeler topluluksal bir inziva hayatını ifade ederken, **eremitic** kelimesi ise daha çok tek başına bir inziva hayatı yaşayanlar için kullanılır.[5] Metnin içinde **asketik, hermit, eremitik, cenobitik** v.b. kelimeler sıkça geçtiği için burada bunları açıklamayı uygun bulduk.

2 D. Sourdel, "Dayr" EI, Vol. II, Ed. B. Lewis, CH. Pellat, J. Schacht, Leiden-1991, s. 194; Salime Leyla Gürkan, "Manastır", İA, C. 27, TDV Yay., Ankara-2003, s. 558.

3 Şinasi Gündüz, "Keşiş", İA, C. 25, TDV Yay., Ankara-2002, s. 322.

4 Bu kelime Grekçe antrenman anlamında ki askesis den gelmiştir. Bkz. T. C. Hall, "Asceticism", ERE, Vol. II, Ed. James Hastings, New York-1910, s. 63; İsa'nın peşinden giden Hıristiyan atletler (münzeviler) de adeta birbirleriyle yarışıyorlardı. İlk Hıristiyan münzevilerden çok daha önce Pavlus şöyle diyor: "Koşu alanındaki yarışanların hepsi koştuğu halde ödülü bir kişinin kazandığını bilmiyor musunuz? Öyle koşun ki ödülü kazanasınız. Yarışa katılan herkes kendini her yönden denetler. Böyleleri bunu çürüyüp gidecek bir defne tacı kazanmak için yaparlar. Bizse hiç çürümeyecek bi tac için yapıyoruz. Bunun içindir ki, amaçsızca koşan biri gibi koşmuyorum. Yumruğumu havayı döver gibi boşa atmıyorum. Müjde'yi başkalarına duyurduktan sonra kendim reddedilmemek için bedenime eziyet çektirip onu köle ediyorum." I Korintlilere, 9, 24-27.

5 O. Zöckler, "Asceticism", ERE, Vol. II, Ed. James Hastings, New York-1910. s. 73-80.

2. Kaynaklar

Öncelikle şunu belirtelim ki, konumuz olan "Ortaçağ Doğu Hıristiyanlığında Mistik Hayat" ve Hıristiyan manastırcılığı ile ilgili Türkiye'de şu ana kadar müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Genel olarak "Hıristiyanlıkta Manastır Hayatı"nı temel alan yine herhangi bir çalışmanın olmayışı nedeniyle kaynaklarımızın çoğunu İngilizce olan eserlerden oluşturduk. Mısır'da ortaya çıkan, ancak şimdiki Anadolu coğrafyasında şekillenen Hıristiyanlığın en önemli bu ikinci kurumunun en azından temellerini ortaya koymak bizim başlıca hedefimiz oldu. Son ve gelişmiş şeklini Batı'da alan, ancak özü itibariyle Doğu'lu olan bu kurum hakkında Batı'da birçok yayın bulunmaktadır. "Ortaçağ Doğu Hıristiyanlığında Mistik Hayat" adlı tezimizin oluşturulmasında yararlandığımız bazı ana kaynaklar şunlardır:

Hıristiyanlıktan önce Yahudi monastik topluluklardan sayılan Esseniler hakkında özellikle Yahudi Tarihçi Flavius Josephus'un "Antiquities of the Jews" ve "The Wars of the Jews"[6] adlı eserlerinden, Therapeutae cemaati hakkında da Philo'nun "Contemplative Life" adlı eserinin bir incelemesinden[7] faydalandık.

Hıristiyanlıkta manastır hareketinin başladığı yer olarak kabul edilen Mısır ve oranın ilk münzevileri hakkında özellikle temel kaynak olan Palladius'un "Lausiac History"[8] adlı eserinden

6 Complete Works of Josephus; Antiquities of the Jews, The Wars of the Jews, 4 Vols., (Havercamp's Trans.), Bigelow, Brown & CO. New York-(Tarihsiz).

7 Fired C. Conybeare, Philo About the Contemplative Life, At the Clarendon Press, Oxford-1895.

8 Bu eserin Yunanca metni E. C. Butler tarafından "Lausiac History of Palladius" adıyla İngilizce olarak iki cilt halinde (1898-1904, Cambridge) neşredilmiştir. Bu eserin Süryanca metni E. A. Wallis Budge tarafından İngilizce'ye çevrilerek "The Book of Paradise" adıyla iki cilt olarak (1904-1907, London) neşredilmiştir. Ayrıca bu eser yine Grekçe'den çevrilerek W. K. Lowther Clarke tarafından "Lausiac History of Palladius" adıyla İngilizce olarak (1918-New York) yayınlanmıştır.

faydalandık. Bu eser Hıristiyan manastırcılığının 4. yy. ile başlayan serüveni hakkında eşsiz bilgiler vermektedir.

Bunun yanında tezimizi oluştururken 5. yy.'ın Kilise Tarihçileri olan özellikle Sozomen[9], Socrates[10], bunun yanında Theodoret ve 6. yy.'ın Kilise Tarihçisi olan Evagrius'un[11] eserlerinide göz önünde bulundurmayı ihmal etmedik. Bunlar arasından özellikle Sozomen, Mısır, Suriye ve Anadolu'da filizlenen monastisizm hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Erken Süryani asketizmi için önemli bir isim olan Afrahat hakkında özellikle Burkitt'in "Early Eastern Christianity"[12] eserini kullandık. Yine Afrahat[13], Anadolu manastırcılığının kurucularından Basil[14], Doğu'da erken yüzyıllarda şekillenen Hıristiyan manastırcılığına şahit olan Cassian[15], Jerome[16] gibi isimlerin çalışmaları için editörlüğünü Philip Schaff ve Henry Wace'in yaptığı "Nicene and Post Nicene Fathers" adlı birçok cildi barındıran serinin konumuzla ilgili olanlarını kullandık. Yine bu serinin ilgili ciltlerinden Hıristiyan manastırcılığının adeta temelini oluşturan Paul, Antony[17], Hilarion gibi isimlerin yaşamöykülerini kullandık.

9 Sozomen, HE, NPNF. Vol. II, The Christian Literature Company, New York-1890.

10 Socrates, HE, NPNF. Vol. II, The Christian Literature Company, New York-1890.

11 Evagrius, HE, (trans. E. Walford), Samuel Bogster and Sons, London-1846.

12 F. Crawford Burkitt, Early Eastern Christianty, Dutton & Company, Newyork-1904.

13 Afrahat, Demonstrations (6), NPNF, Vol. XIII. The Christian Literature Company, New York-1898.

14 Basil, Letters and Select Works, NPNF, Vol. VIII, The Christian Literature Company, Newyork-1895.

15 Cassian, Conferences-Institutes, NPNF, Vol. XI, The Christian Literature Company, New York-1894.

16 Jerome, Life of Paulus, Letters NPNF, Vol. VI, The Christian Literature Company, New York-1893.

17 Athanasius, Life of Antony, NPNF, Vol. IV, The Christian Literature Company, New York-1892.

Erken dönem Süryani manastırcılığı için önemli bir isim olan John of Ephesus'un "Patrologia Orientalis"in 17, 18 ve 19. ciltlerinde bulunan "Lives of the Eastern Saints"[18] adlı eserinden faydalandık. Bu eser gerek erken dönem Süryani münzevileri gerekse manastır hayatı için önemli bilgiler vermektedir. Nasturi manastırcılığına değinirken erken dönemin en temel kaynağı niteliğindeki Marga'lı Thomas'ın "The Book of Governors"[19] adlı eserinden faydalandık.

Bunun dışında erken Hıristiyan manastırcılığının en çarpıcı karakterlerinden biri olan Simeon hakkında, onun bir öğrencisi[20] tarafından ve yine Kilise Tarihçisi Theodoret[21] tarafından yazılan yaşamöyküsünden faydalandık. Erken Bizans Dünyası'nda özellikle din adamı faktörünü her yönüyle ele alan Peter Brown'un "The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity"[22] adlı makalesi de önemli bir kaynak niteliğindedir.

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz eserler Erken Dönem Hıristiyan Manastır Hayatı için ana kaynak mahiyetindedir.

18 John of Ephesus, Lives of the Eastern Saints, Ed. E. W. Brooks, PO, 17,18,19, Paris-1923-1925.

19 Thomas of Marga, The Book of Governors: The Historia Monastica of Thomas of Bishop of Marga A.D. 840, Vols II, Ed. E. A. Wallis Budge, London-1893.

20 The Life of the Simeon Stylites, Trans. Frederick Lent, JAOS, 35, 1915. s. 111-198.

21 Bu yaşamöyküsü için bkz. Bart D. Ehrman-Andrew S. Jacobs, Chrisitanity in Late Antiquity (300-450), Oxford Ünv. Press, 2004. s. 381-387.

22 Peter Brown, "The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity", JRS, 16, 1971, s. 80-101.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. HIRİSTİYANLIKTA MİSTİK HAYATIN TEMELLERİ

I. HIRİSTİYANLIKTAN ÖNCE DİĞER DİN ve SİSTEMLERDE ZÜHD HAYATI ve HIRİSTİYANLIĞA ETKİSİ

Hıristiyanlıkta mistik hayat ve onun doğurduğu asketik deneyime geçmeden evvel Hıristiyanlıktan önceki dinlerde ya da felsefi sistemlerde mistik hayatın varlığına biraz değinmek faydalı olur kanaatindeyim.

Bir Kabbalah atasözüne göre[23] "Mistisizm, ya bir sır ya da sırların sırrıdır. Şöyle ki; Öğretmen onu anlar ancak öğrenci anlamazsa o bir sır, ne öğretmen ne de öğrenci onu anlamadığında işte o sırların sırrıdır." Her dinin kendi özelliklerine göre mistik bir anlayışı vardır. Mistisizmin kelime anlamına baktığımızda[24] onun iki anlamda kullanıldığını görürüz; birincisi Tanrı ile vasıtasız olarak birleşme, ikincisi ruhun mutlak hakikate ulaşması.

Bu kişisel deneyimin orijinini Hıristiyan, İslam (Sufism) veyahut Budizm de aramak doğru değildir. Çünkü ulaşılması arzulanan yol hepsinde aynıdır.[25] Yine mistik deneyim durağan olma-

23 Geoffrey Parrinder, Mysticism in the Worlds' Religions, Sheldon Press, London-1976, s. 7.

24 R. M. Jones, "Mysticism", ERE, Vol. IX, Ed. James Hastings, New York-1920, s. 83.

25 W. R. Inge, Personel Religion and The Life of the Devotion, Longmans, Green and CO. London-1924, s. 28.

dığı için onun tam bir durumunu tanımlamakta zordur. O, "seyahat edilmemiş bir dünyadır ve biz ne kadar yaklaşsak da onun hududu gözden kaybolur."[26] Bu bakımdan birçok araştırmacı mistisizmi gizemlilik ve anlaşılmazlık olarak ifade etmektedir. Yine onu dinsel bir temele dayandırmaksızın anlamlandırmaya çalışırsak hiçbir şey ifade etmeyebilir.[27] Bu bakımdan mistik deneyimi dini bir temele dayandırmak icab eder.

Şunu baştan belirtmekte fayda vardır ki aşağıda inceleneceği üzere mistik deneyimde tüm dinler de ya da felsefi sistemlerde bulunan ortak özellikler; dış dünyaya karşı bir mesafe koyma, sezgiyle kavrayışa önem verme, bireysellik ve hakikate ulaşma arzusudur.

Bu deneyimin ne kadar anlaşılmaz bir karaktere sahip olduğu konusunda görüşler varsa da bunun için mücadele edildiğinde birey bu sırrı kendisine açabilir. Bu yüzden "mistik deneyim" tabiri kullanılmaktadır ve kişi bunu tecrübe ederek anlamak ister.

Bura da mistisizm ile konuya giriş yapmamızın nedeni Hıristiyanlıkta ya da diğer dinlerdeki asketik uygulamaların kaynağının mistik bir temele dayanmasından ileri gelmektedir. Bu bakımdan burada sır dinlerinden ya da onların ayinlerinden bahsetmek niyetinde değiliz. Ancak bu deneyim ile arzulanan kurtuluşa erme arzusu ister istemez insanları zühd hayatına yönlendirmiştir. Zühd hayatının temel değerleri ise ilk önce "kendini inkar" ile başlar. Nefsin bütün isteklerini reddetme ve yakın çevreden uzaklaşma bunu takip eder.

Hıristiyan manastırcılığını anlayabilmek için bunun arkasında şekillenmiş olan asketik felsefeyi anlamak gerekir. Konumuz temelde Hıristiyan manastırcılığı olsa da, onun kökenlerini tespit ederek dayandığı temelleri daha iyi ortaya koyabiliriz. Manastır kurumu Hıristiyanlığa özgü bir yapı değildir. Dolayısıyla bu dinden önce ve sonra da bu tür kompleksler hep var olmuştur. İşte şimdi

26 Inge, Personel Religion and The Life of the Devotion, s. 28.

27 Parrinder, Mysticism in the Worlds' Religions, s. 7; Jones, "Mysticism", s. 84.

üzerinde duracağımız nokta bu çalışmada özellikle Hıristiyanlıktan önceki asketik düşünceyi vurgulamak ve konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.

1. Hinduizm'in Etkisi Üzerine

Hinduizm içinde çok eski zamanlardan beri gelen bir sürü kaide ve inanç taşıdığı için kendisinin bütün dinlerin bir ansiklopedisi olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.[28] Ancak burada bizi ilgilendiren konu onların kast sistemleri içindeki en yüce olarak kabul ettikleri Brahmanlardır.[29]

Münzevi olmak isteyen bir Brahman "evini, ailesini terk etmeli ve ormanda yaşamalı, yiyeceği ot ve meyvelerden, giysisi ağaç kabuğundan bir elbise ya da pis bir post, sabah ve akşam banyo yapmalı[30] ve saçını uzatmalıdır."[31]

Manu Kanunnameleri[32] Hinduizm'deki asketik hayat hakkında bizlere önemli bilgiler vermektedir. Hıristiyanlıktan yüzlerce yıl önce yazıldığı kabul edilen bu yasalara göre kişinin günahtan nasıl arınması ve yüksek bir mertebeye yükselmesiyle ilgili emirler vardır. Bunlardan birinde şöyle der; "Dünyadan kendini tecrit et, oruç tutarak Tanrı'nın himmetini kazan, nefsine uyma ve vücudun şehvetlerine boyun eğdir."[33] Bir diğerinde "yüzüstü ya da

28 Ekrem Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta-2008, s. 162.

29 Rahipler, din adamları; Brahman kelimesi, Sanskritçe de Brahma (Yaratıcı)'ya kendisini vakfedenlere verilir. Onlar kutsal ayinleri yönetirler ve ayrıca kutsal yazılarında (Veda'lar) muhafızlığını yaparlar. Abdurrahman Küçük-Günay Tümer, Dinler Tarihi, Berikan Yay., Ankara-2009, s. 181-182.

30 İleride üzerinde durulacaktır ama ilk Hıristiyan keşişler ile karşılaştırıldığında çok lüks bir davranış olarak kabul edilebilir.

31 A. W. Wishart, A Short History Monks and Monasteries, The Brandt Press, Trenton-1900, s. 20.

32 Hindu mitolojisinde insanlığın atası olarak kabul edilen 14 Manu vardır. Bu kanunnamelerin yazarı ilk Manu'dur.

33 Henry Ruffner, The Fathers of the Desert; Account of The Origin and Practice of Monkery, Vol. I, Baker and Scribner, New York-1850, s. 24.

sırtüstü sürün, veyahut parmaklarının üzerinde bütün gün dur. Ya hep oturarak ya da ayakta durarak kal; yalnızca güneş doğarken, öğlen ve güneş batarken suya git ve banyo yap"[34] emri vardır. Manu biraz daha sert bir kanununda "Güneşin en hararetli zamanında etrafında beş ateş tutuştur. Yağmur düşerken onun tüm hiddetine karşı soyun, kışın ıslak bir elbise giy"[35] der. Gördüğümüz gibi tüm bu zorluklara karşın kişi takatine göre azizlik derecesinde kademe atlayacaktır.

Eski Hint keşişleri daha ziyade bireysel olarak münzevi yaşamı tercih etmişlerdir. Topluluksal bir manastır düzeninin varlığından bahsetmek yanlış olur. Bu yönüyle ilk Hıristiyan münzevilerinin öykülerindeki gibi bir yaşam tarzı ile Hint keşişlerinin ki arasında benzerlikler vardır.

Bir Brahman asketik hayatı hem geçmiş günahları için kefaret olarak hem de devam eden süreçte günahtan uzak durmak için tercih etmekteydi. Onların ormanda ağaçlıklar arasında ki yaşantıları bu bakımdan hermit (münzevi) hayatı olarak kabul edilebilir.[36] Ancak onların İsa'dan 1500 yıl evvelki bu yaşantısını monastisizmin Doğu Asya da ki ilk belirişi[37] olarak kabul edenler de vardır.

Hinduizm de Puranalar[38] dönemi olarak kabul edilen ve M.S. 300-750 tarihleri arasında yaşanan dönemde, Puranalar adı ile anılan kutsal yazıtlar oluşturulmuştur. Bir Agni Purana da "Her kim Hari (koruyucu Tanrı Vişnu'nun diğer adı) için ebedi bir mabed inşa ederse tüm suçları bağışlanır" ifadesi yer almaktadır. Bir diğer Vamana Purana da "Vişnu için bir mabed yapan kişi kendinden

34 Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 24.

35 Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 25.

36 James O. Hannay, The Spirit and Origin of Christian Monasticism, Methuen & Co., London-1903, s. 256; Ayrıca bkz. John Campbell Oman, The Mystics, Ascetics and Saints of India, T. Fisher Unwin, London-1905, s. 248.

37 Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 19.

38 Bkz. Küçük-Tümer, Dinler Tarihi, s. 174.

başka sekiz neslinin daha kurtuluşunu sağlar" ifadesi vardır.[39] Gerek daha önceki bir zamana tarihlenen Manu Kanunnameleri'nden verdiğimiz örnekler ve gerekse Puranalar da ki mabed yapımına yönelik öğütler dikkate alındığında Hindular da ki günahlara karşı kefaretin ne derece önem arz ettiğini kolaylıkla görebiliriz. Bu yönüyle Hindular ile Hıristiyanların asketik hayata yönelirkenki "kendinden feragat" ederek tüm günahları için kefaret olarak bu yaşamı tercih etmeleri arasında benzerlikler vardır.

Hinduizm de tam keşiş olarak kabul edilen en yüksek mertebe 'Samnyasin'liktir. Bunu elde etmek ancak 20 yıllık bir nefis mücadelesini gerektirir. Bedeni ve zihni olarak tüm dünyevi işlerden uzak durmak gereklidir.[40]

2. Budizm'in Etkisi Üzerine

Hıristiyan manastırcılığının kökenleri konusunda bir diğer görüş de Hıristiyanların bu kurumu Budist keşişlerden[41] aldığı yorumudur. Buna kanıt olarak milattan önce Hint etkisinin Mısır'a kadar geldiği söylenilir. W. H. Mackean bu hususta üç madde ile görüşlerini sıralar;

1. Budist öğretiye göre kurtuluş sadece manastır hayatı ile sağlanabilir. Ancak Budist keşişler ticaretle hiç uğraşmamışlar ve el işini de hakir görmüşlerdir. Hıristiyanlar ise manastırda el işine çok zaman ayırmışlar ve bu uğraş onların topluluksal yaşamının önemli bir parçası olduğu gibi aynı zamanda da ekonomilerinin de belkemiğini oluşturmuştur. Hıristiyanlar bu işler ile geçinirken (hasılat sağlarken), Budist keşişler ise dilenciliği tercih etmişlerdir. Budist keşişler hiç et yemezken, Hıristiyanlar da istisnaları vardır.

39 Oman, The Mystics, Ascetics and Saints of India, s. 249-250.

40 Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 25.

41 Bkz. W.M. F. Petrie, Personel Religion in Egypt Before Christianity, Harper & Brothers, London-1909, s. 62; Will Durant, The Age of Faith, Simon and Schuster, New York-1950, s. 58.

Budistler de yine Hıristiyanlar da ki gibi topluluksal ibadet yoktur. Onlar bu konuda daha bağımsız bir görüntü sergilemişlerdir.

2. Budizm de ki manastır hayatı gibi Hıristiyan manastır hayatı da tek tek münzevi (eremitik) yaşam tarzından topluluksala (cenobitik) doğru bir gelişme göstermiştir. Hıristiyan manastırcılığı Budist manastırcılığını taklit etmiş olsa idi direkt olarak hazır olan topluluksal manastır hayatını yöntem olarak kendisine alırdı.

3. M.Ö. 259 yılında Hint İmparatoru Aşoka[42] Budizm öğretisini yaymak için Akdeniz ülkelerine misyonerler göndermiştir. Fakat onlar Mısır'da hiçbir Budist organizasyonu kuramamışlardır.[43]

Yine Mackean'a göre Mısır ve Hindistan arasındaki bağ sadece ticari ilişkiler yoluyla bir ivme kazanmıştı. Fakat Mısır'da ilk Hıristiyan manastırcılığının başlamasından çok önce bu ticari bağlantı da kopmuştur. Hatta o zamanın Hıristiyan yazarları Buddha'nın gerçek bir şahsiyet olarak varlığından bile şüphe ediyorlardı.[44]

Ancak genel kabul gören görüş manastır hayatının Budizm'de sistemli bir şekilde var olduğu yönündedir. Aslında Hinduizm'in bir mezhebi olarak görülen bu din ismini kurucusundan almıştır. Asıl adı Sidhartta Gautama diye bilinen, Budizm'in kurucusu olan bu kişi M.Ö. 563 yılında Kapilavastu[45]da doğmuştur. Brahman şekilciliğine ve Kast taassubuna karşı bir tepki[46] olarak çı-

42 Aşoka döneminde Pataliputta Konsili'nde (M.Ö. 250); Budda'nın Tanrılığı ya da insanlığıyla ilgili ve manastır kuralları gibi konular üzerinde uzun tartışmalar yapılmıştır. Döneminde (M.Ö. 273-236) keşişleri, rahipleri çeşitli ülkelere göndermiş ve bu hareketiyle ilk misyonerlerin ortaya çıkışı onun bu uygulamasıyla gerçekleşmiştir. O'nun gösterdiği başarı, Hıristiyanlığın kökleşip gelişmesini sağlayan Konstantin ile kıyaslanmasına neden olmuştur. Bkz. Küçük-Tümer, Dinler Tarihi, s. 231-232.

43 W. H. Mackean, Christian Monasticism in Egypt, The Macmillian Company, London-1920, s. 14-15.

44 Mackean, Christian Monasticism in Egypt, s. 17.

45 Şimdi ki Nepal'in bulunduğu bölgeye yakın bir yer.

46 Küçük-Tümer, Dinler Tarihi, s. 226.

kan bu dinin kurucusu daha doğumundan itibaren asketik bir hayatın içine atılmıştır.

Zengin bir aile de doğmuş olmasına rağmen aradığı mutluluğu bir türlü bulamayan Budda sonunda birçok yeri ziyaret etmiş ve doğru yolu bulduğunu iddia ederek vaazlar vermiştir. Yanında zamanla insanlar toplanmış ve adeta keşişler ordusu gibi teşkilatlanmışlardır. Bhiksu adı verilen dilenci keşişler ile "Sangha teşkilatı"[47] adı verilen manastır düzenlerini oluşturmuşlardır.

Teşkilata girmek isteyen kişi aynı zamanda şu on emri yerine getireceğini dillendirmek zorundaydı:

1. Hükümler dışında bir hayat tarzı sürmeyeceğim.
2. Verilmeyen şeyleri almayacağım.
3. Hiçbir şekilde cinsel münasebette bulunmayacağım.
4. Doğru olmayan şeyleri söylemeyeceğim.
5. Dine zarar veren ve kişiyi sarhoş eden içkileri kullanmayacağım.
6. Öğleden sonra bir şey yemeyeceğim.
7. Dans, müzik vb. şeylerin sergilendiği mekanlardan uzak duracağım.
8. Vücudu çiçeklerle süslemek, parfüm kullanmak gibi alışkanlıklardan uzak duracağım.
9. Beden hoşluğu verecek iskemle, sedir vs. lüks yerlerde oturmayacağım.
10. Altın, Gümüş vs. şeyleri kabul etmeyeceğim.[48]

Budda her ne kadar Brahmanizm'e tepki olarak bu dini kurmuş olsa da ilk öğrencileri de yine doğal olarak Brahmanizm'den ihtida edenler olmuştur. Topluluk üyeleri başlangıçta bizzat Budda

47 Dünyanın en eski bekar rahibler teşkilatı olarak kabul edilir. Bkz. Küçük-Tümer, Dinler Tarihi, s. 229.

48 L. De La Vallee Poussin, The Way to Nirvana, Cambridge Ünv. Press, 1917, s. 74 v.d.; Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 65 v.d.

tarafından seçiliyorken, Budda daha sonra bu uygulamayı diğer keşişlerin eline bırakmıştır. Yine manastıra işçi ve hizmetçi sıfatıyla dışarıdan laik kardeşlerde girmişler ancak onlara daha töleranslı muamele edilmiştir. Keşişler tıpkı Hint münzevileri gibi başlangıçta sönük kırmızı ya da sarı renk bir elbiseyi tercih etmişlerdir. Zaten onların giysi ihtiyaçlarını da tıpkı diğer ihtiyaçlarında olduğu gibi laikler sağlamıştır.[49]

Aday kabul edildikten sonra, onu baştan çıkaracak olan şeylere karşı da dikkat etmek zorundaydı. Bunlar: Anne, baba, eş, çocuklar, bayağı ilişkiler, arkadaşlar, mal-mülk, servetli olma arzusu, dünyevi saygınlık edinme ihtirası, zevk-sefa sevgisidir.[50]

Budda'nın etrafında toplanan müritleriyle beraber keşişlik müessesesi bundan sonra her yere yayılmıştır. Dilenci keşişler çok uzun yollar gitmişler ve O'nun öğretisini (Orta Yol Doktrini) yaymaya gayret etmişlerdir. Gezginci keşişler sürekli hareket halinde oldukları için zamanla ikamet edecekleri yerlere gerek duyulmuş ve Kuzey Hindistan'da birçok yerde manastırlar inşa edilmiştir. Budda'nın ahlaki yasaları temelde şu beş maddeyi ihtiva etmekteydi; hayvanları öldürmemek, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, yalan söylememek ve alkollü içkiler kullanmamak.[51]

Budda gezici vaizlik yaparak öğretisini yaymış ve ardılları da onu örnek alarak yaşamışlardır. Budistler onun vaazlarının Pali-Kanon isimli kitapta toplandığına inanmaktadırlar. Dört yüzyıl sözlü olarak rivayet döneminden sonra bunlar yazıya geçirilmiştir. Pitika (Sepet) olarak adlandırılan bu eser Vinaya-Pitaka (Tarikat Disiplini Sepeti), Sutta-Pitaka (Öğreti Sepeti) ve Abhidhama (İnanç Felsefesi) bölümlerine sahiptir.[52]

49 A. S. Geden, "Monasticism" (Buddhist), ERE, Vol. VIII, s. 798; Poussin, The Way to Nirvana, s. 151.

50 Poussin, The Way to Nirvana, s. 75 v.d. ; T. W. RHYS Davids, Buddhism-Its History and Literature, G. P. Putnam's Son, London-1907. s. 176 v.d.

51 Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 66.

52 Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 188.

Budist keşişlerin sahip oldukları şeyler: üç elbise, bir dilenme tabağı, bir kuşak, bir ustura, bir iğne ve bir de su içerken böceklere zarar vermemek amacıyla süzgeç olarak kullanılabilecek bir örtüden oluşmaktaydı.[53] Başlangıçta ormanda ve çeşitli yıkıntılarda ikamet eden Budist keşişler daha sonra zamanla viharalarda, evlerde, tavan aralarında ikamet etmişlerdir.[54]

Zamanla Hindistan sınırlarını aşan Budizm farklı ekolleri de beraberinde getirmiştir. Budda zamanında kadınlarında bu teşkilata girme teşebbüsleri olmuştur. Doktrin, kadın ya da erkek ayrımı yapılmadan herkese vaaz edilmiş ancak başlangıçta kadınlar keşiş olarak kabul edilmemişlerdir. Daha sonra Budda'nın sütannesinin ısrarlarıyla bununda önü açılmıştır. Kadınların uyması gereken ve Budda tarafından koyulduğuna inanılan 8 kural şöyledir:

1. Kadın münzevi yaşı yüz dahi olsa erkek keşişi gördüğünde ona hürmetini göstermek zorundadır.
2. Kadın münzeviler kendi istekleri ile herhangi bir yere gidemezler. Eğitim için gittikleri yerde sonuna kadar kalmalıdırlar.
3. Her paya (ibadet günü) zamanında onlar erkek keşişlerin yanına giderek eğitim almalıdırlar.
4. Bu toplantının sonunda kadın münzeviler rahiplere katılmalı ve ayini sonlandırmalıdırlar.
5. Herhangi bir münzevi kadın meditasyon uygulamak isterse ona 15 günden uzun bir izin verilmemelidir.
6. Eğer kadın münzevi manastıra kabul edilmeyi dilerse, ilk önce yöneticinin onayını almalı ve iki yıllık bir talimden sonra o kabul edilmelidir.
7. Kadın münzevi rahiplere karşı kötü ve incitici bir tarzda konuşmamalıdır.

53 Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 66.
54 Geden, "Monasticism" (Buddhist), s. 797.

8. Kadın münzevi hiç bir şeyi öğretmeye yetkili değildir, O ancak rahibin emirlerine uymakla mükelleftir.[55]

Görüldüğü gibi Budist keşişler ve rahibelerin en başta dikkat ettikleri şey itaattir. Brahman keşişlerle kıyaslandığında onların daha düzenli bir asketik yaşantıları olmuştur ve Brahmanlar kadar aşırı davranışlar sergilememişlerdir.[56] Budizm de en büyük amaç Nirvana'ya ulaşmaktır. Buna da ancak keşişler vakıf olabilmektedir. Budizm zamanla Hindistan sınırlarını aşmış ve farklı mezhepleri ortaya çıkmıştır. Yine bu mezheplere göre onların manastır düzenleri ve kuralları da farklılıklar arzetmektedir. Ancak Şakya isimli bir sülaleden gelen "Şakya soyunun inzivacısı" na[57] en büyük değer verilmiştir.

Gerek Hinduizm gerekse Budizm de nasıl bir asketik düşüncenin olduğunu belirtmekle, onlar ile Hıristiyan asketizmini mukayese etmek ya da özdeşleştirmek pek doğru bir yaklaşım olmaz. Ancak ileride Hıristiyan asketizminde değinileceği üzere aralarında birçok benzerlikler bulunmaktadır. Grekler'in "çıplak filozoflar"[58] olarak adlandırdıkları Hindu keşişler ve Hinduizm'i reforme etmek için yola koyulan Budda ve ardıllarının davranış tarzları gönüllü bir kendinden feragat edişin en belirgin göstergeleridir.

3. Münzevi Karakterli Yahudi Cemaatleri

Yukarıda Hindu ve Budist keşişlerin bazı özeliklerinden bahsettikten sonra şimdi hem Hıristiyanlığın doğduğu yere daha yakın bir coğrafyaya hem de daha yakın bir çağa gelelim. Jerome 411

55 Geden, "Monasticism" (Buddhist), s. 799.

56 Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 65; Philip Schaff, History of the Christian Church, Vol. III, Nicene and Post Nicene Christianity, New York-1891, s. 151; Poussin, The Way to Nirvana, s. 151-152.

57 Gautama Budda. Bkz. Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 186; Poussin, The Way to Nirvana, s. 143.

58 Schaff, History of the Christian Church, s. 151, Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 35.

yılında yazdığı bir mektubunda[59] Eski Ahit peygamberlerinin çocuklarını "Eski Ahidin Keşişleri" olarak değerlendirmiştir. Fakat onlardan tam bir münzevi olarak bahsetmek doğru olmaz. Elijah ve Elisha zamanlarına atıf yapılmaktadır ancak onlar Hıristiyanlık çağından çok önce yaşamışlardır.[60] Bu bakımdan yaşanılan dönem (Hristiyan asketizmi için 3. yy.) ile onlar arasında oldukça büyük bir zaman farkı vardır.

Yine Naziriler'in[61] etrafındakilere göre daha asketik bir yaşantı sürdürmüş oldukları ifade edilmektedir.[62] Onların idealleri keşişlik olmasa da bazı benzer davranışlar sergilemişlerdir. İçki içmemişler, saçlarını kesmemişler, sakallarını tıraş etmemişler ve saflığı bozan tüm resmi meşguliyetlere yanaşmayarak kendilerini sadece Tanrı'ya adamışlardır.

Bunların dışında bahsedeceğimiz aşağıdaki iki cemaat biraz daha fazla münzevi karaktere sahip olanlardır. Bunlardan Esseniler hakkında en eski bilgi veren kaynak Yahudi tarihçi Flavius Josephus (M.S. 37-100)'tur. Onun Yahudi Savaşı (Jewish War), ve Yahudilerin Kalıntıları (Antiquities of Jews) adlı eserleri en önemli kaynak niteliğindedir. Ayrıca 1947 yılında ve sonrasında yapılan çalışmalar ile Ölü Deniz'in kuzeybatısındaki Kumran tepelerinde birçok Aramca ve İbranca yazma bulunmuştur. Bu yazmaların Essenilere ait olduğuna dair artık şüphe bulunmamaktadır. Bu yazmalarda burada yaşayan cemaat ile ilgili bilgilerin yanı sıra Eski Ahit'den parçalar da bulmak mümkündür. Diğer bir münzevi karaktere sahip cemaatte Philo tarafından bahsedilen ve erken dönemlerde Mısır'da yaşamış olan Yahudi Therapeutae monastik topluluğudur.

59 Bkz, Jerome, Letter:125.

60 Mackean, Christian Monasticism in Egypt, s. 22.

61 İsrailoğulları arasında var olan bir cemaat.

62 Cabrol, "Monasticism", s. 782; Hannay, The Spirit and Origin of Christian Monasticism, s. 258; Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 191 v.d.

a. Esseniler

Josephus[63] Yahudilerden bahsederken onların arasında Ferisiler, Saddukiler ve birbirine karşı en çok iyi muhabbeti olan diye tarif ettiği Esseniler'in adını vermektedir. Esseniler, Kudüs'deki Yahudilerin yaşantısını oldukça materyalist gördükleri ve toplu yaşama da çok önem verdikleri için merkezi terk etmişler ve civar Kudüs tepelerine çıkmışlardır. 1947 ve sonrasında Kumran tepelerinde bulunan yazmaların işte bu cemaate ait olduğu artık bilinmektedir.

Josephus'un belirttiği gibi onlar daha çok eğitilebilecek yaşta iken başka insanların çocuklarını da almışlar ve kendi davranışlarına göre onları yönlendirmişlerdir. Ancak onlar tam anlamıyla evliliği hakir görmemişlerdir.[64] Şunu da belirtmekte yarar vardır ki Museviler için o zamanlar evlilik her yetişkin için önem arzetmekteydi. "Her kim bir eşe sahip değilse Tanrı'nın lütfundan mahrum kalır"[65] anlayışı hakim idi.

Onlar sadece bir noktada yaşamamışlar çeşitli yerlere seyahat de etmişlerdir. Zenginleri küçümsemişler ve mal-mülke hiç değer vermemişlerdir. İlk Hıristiyan münzevilerde yoksulluğu şu söze bakarak tercih etmişlerdi: "Hiç kimse yoktur ki benim uğruma ve İncil uğruna ev, ya kardeşler, ya kız kardeşler, ya ana, ya baba, ya çocuklar, yahut tarlalar bırakmış olsunda şimdi, bu zamanda, yüz misli evler, kardeşler, kız kardeşler, analar ve çocuklar ve tarlalar, ezalarla beraber, ve gelecek dünyada ebedi hayat almasın"[66] Ancak Esseniler, Musa Şeriatı'na da son derece bağlı kalmışlardır. Kim bu şeriate küfrederse ölüm cezası ile cezalandırılıyordu.[67] Onların Musa Şeriatı'na tam bağlı oldukları dolayısıyla Hıristiyan asketizmi ile hiçbir bağ kurulamayacağı da ifade edilmektedir. Şöyle

63 Bkz. Josephus; The Jewish War, II, Chap. 8.

64 Josephus, The Jewish War, II, Chap. 8:13; Ayrıca bkz. Conybeare, Philo About the Contemplative Life, s. 279.

65 Bkz. L. Abrahams, "Marriage" (Jewish), ERE, Vol. VIII, s. 460.

66 Markos, 10, 29-30.

67 Josephus, The Jewish War, II, Chap. 8:9.

ki, Onlar soylarını devam ettirmek için bekarlığa çok önem vermiyorlardı. Ayrıca törensel arınma ayinleri Hıristiyan keşişlerinkine tam bir tezat oluşturmaktadır. Musa Şeriatı'na büyük saygıları, güneşe tazim etmeleri[68], büyücülük ile ilişkileri, bedenin tekrar canlanmasını inkar etmeleri ile onlar Hıristiyan münzevilerden ayrılırlar. Esseniler ayrıca M.S. 70 yılında Kudüs'ün düşmesiyle dağılmışlardır. Yine ayrıca ilk iki yüzyılın Hıristiyan kaynaklarının onlardan bahsetmemelerinden dolayı Esseniler ile 4. yy. da temeli atılan Hıristiyan manastırcılılığının arasında sıkı bir bağ yoktur.[69] Esseniler'in sayıları Josephus zamanında azalmasına rağmen yinede binlerce kişi olarak münzevi bir şekilde Suriye ve Filistin taraflarında yaşamaktaydılar.[70] Yine onları Eski Ahit'te geçen saygın Levi ailesinin bir tezahürü olarak görenler de vardır.[71]

İki sınıfa ayrılan Esseniler'in ilki kendilerini tefekkür hayatına vererek doğanın gizemleri üzerine çalışırken, ikincisi de bazı günlük el sanatları ile meşgul olmuşlardı. Onlar tüm cemaat tarafından seçilen Rabban[72], Rabbi[73] ve Rab[74] tarafından yönetilmekteydiler. Suça ilişkin davalarda kardeş olarak görülen kişi tüm topluluğun

68 Josephus, The Jewish War, II, Chap. 8:15.

69 Mackean, Christian Monasticism in Egypt, s. 22 v.d.

70 F. C. Conybeare, Myth, Magic and Morals: A Study of Christian Origins, Watts & Co. London-1910, s. 211; Conybeare, Philo About the Contemplative Life, s. 279.

71 "Yerel ruhani meclis başkanının, inananlar üzerinde kayıtsız ve şartsız bir otoritesi bulunmaktaydı. Aforoz etme yetkisi, yüz tam üyeden oluşan bir kurulun eline teslim edilmişti. Esseniler arasında havarilik, resmi İsrail topluluğunun bir belirtisi olarak, belki de, düzenin devamını sağlamak maksadıyla esas olarak fon toplama uğraşısıyla hizmet görülmesine yönlendirmiş olabilir. İlk Hıristiyanlar da olduğu gibi, bu havariler ikişerli şekilde her yeri dolaşarak, dinsel törenlerin doğruluğunu denetleme ve devamlılığını sağlama maksadını taşımış olabilirlerdi." Bkz. Kürşat Haldun Akalın, "İlk Hıristiyanlığın Kaynağı Olarak Essenizm", Uludağ Ünv. İlah. Fak. Der. C. 17, S. 2, 2008 s. 422.

72 Rabban = Usta

73 Rabbi = Öğretici

74 Rab = Yardımcı Öğretici

katıldığı mahkemede ayıplanıyor ve çoğunlukla yine cemaate kabul ediliyordu.[75]

Esseniler bir günü üç kısma ayırmışlardı. Bir kısmında bağışlanmak için Tanrı'ya ibadet, ikinci kısımda günlük meşgaleler, son kısımda ise dinlenme ve uyku bulunuyordu. Bu topluluk gün doğarken uyanır ve gün ışığının avdeti için Tanrı'ya şükranlarını sunardı. Ardından herkes Rabbanların ve idarecilerin yönetimine girer ve altıncı saate (12) kadar sabah işlerini bitirmiş olurlardı. Soğuk suda yıkanıp beyaz elbiselerini giydikten sonra, Onlar yemekhanelerine Tanrı'nın evine girer gibi vakarlı bir şekilde adım atarlardı ve orada sessizlik önem arzetmekteydi.[76]

Josephus onların birçoğunun yüz yaşından fazla yaşadığını da kaydetmektedir. Yediklerine dikkat etmeleri ve düzenli yaşayış tarzları bunun en başta gelen sebebi olduğunu söyler.[77] Yemek için oturulduktan sonra topluluğun ruhani lideri bu öğün için Tanrı'ya hamt eder ve ekmekçi bunun ardından herkese payını dağıtırdı. Yemek bitiminde aynı kişi tekrar Tanrıya şükranlarını sunardı. Ardından on birinci saate kadar (5) herkes beyaz elbiselerini çıkartarak işlerine geri dönerdi.[78]

Cemaate kabul edilecek aday için geçmesi gereken üç aşama vardı. Birinci aşamada aday sıkı bir incelemeden geçirilir ve kabule değer görülürse ona beyaz bir elbise ve kuşak verilirdi. Aday bundan sonra bir yıllık bir gözaltında deneme süresine tabi tutulurdu. Bu ikinci aşamayı da geçtikten sonra yine bir yıllık bir zaman diliminde O parolalar ve bazı imtiyazları edinir ve ancak bundan sonra gizli toplantılara davet edilirdi. Adayın şu şartlar üzerine yemin etmesi de zaruri idi; takvayı elden bırakmamak ve insanlara karşı adaletli olmak, günahtan sakınmak ve iyilik için çalışmak,

75 Josephus, The Jewish War, II, Chap. 8:9.
76 Josephus, The Jewish War, II, Chap. 8:5.
77 Josephus, The Jewish War, II, Chap. 8:10.
78 Josephus, The Jewish War, II, Chap. 8:5.

ehli vukufa karşı sadakat ve itaat, hakikat dostu olmak ve yalandan uzak durmak, elini hırsızlıktan ve ruhunu haksız kazançlardan uzak tutmak, bir şey saklamamak, başkalarına sırları ifşa etmemek, kutsal kitaplara, sembollere uymak ve onları dikkatlice okumak.[79]

Esseniler'in çağdaşı olan Josephus onlardan bu şekilde bahsetmektedir. Yahudi tarihçi kendi yazdığı hayat hikayesinde ifade ettiği gibi[80] 16 yaşında iken kişisel deneyim için yollar aramaya başlamış ve Ferisiler, Saddukiler ve Esssenileri araştırdıktan sonra 19 yaşına geldiğinde onlardan Ferisiler'in kurallarını kendine uygun bulmuş ve hayatını ona göre düzenlemiştir. Josephus, Yahudilerin Kalıntıları adlı eserinde Esseniler'in M.Ö. 143 yılında varlığından bahsetmektedir.[81] Böylece bu asketik mezhebin tarihi en az M.Ö. 2. yy.'a kadar geri gitmektedir.

Jean Danielou, 1947 ve sonrasında ortaya çıkan Ölü Deniz yazmaları ile ilgili şu yorumu yapmaktadır: "Hıristiyanlar ve Esseniler, hem yaşadıkları coğrafya hem de Hıristiyanlığın ilk yayılma tarihleri göz önüne alındığında onların münasebet kurmuş olmaları ihtimal dışı değildir. Sadduki topluluğunun da Kumran'da M.S. 70 yılına kadar bulunduğuna dair madeni paralar mevcuttur. Hıristiyanlığın yayılmaya başladığı tarihler M.S. 35 ile M.S. 70 yıllarına denk gelmektedir. Tarihçi Josephus'un dediği gibi Esseniler sadece Kumran civarında bulunmamışlardır. Ayrıca M.S. 70 yılında Filistin vê Kudüs'ün Romalılarca işgali sırasında birçok Esseni katledilmiştir. Hayatta kalanlarda kutsal kitapları bu mağaralara saklamışlardır. Bu bakımdan Hıristiyanlığın yayılmaya başladığı alanlar olan Suriye, Mısır, Anadolu'da birçok Esseni'nin olması kuvvetle muhtemeldir."[82]

79 Josephus, The Jewish War, II, Chap. 8:7.

80 Bkz. Complete Works of Josephus, Vol. III, s. 287.

81 Bkz. Josephus, Antiquities of The Jews, Book XII, Chap. 5:9.

82 Jean Danielou, The Dead Sea Scrolls and Primitive Christianity, Helicon Press, 1958. s. 91-92.

b. Therapeutae Cemaati

Bu cemaat hakkındaki en önemli bilgiler İskenderiyeli Yahudi bilgin Philo (M.Ö. 20-M.S. 50) tarafından onun "De Vita Contemplativa" adlı eserinde verilmiştir. Bu eser hakkında ilk bahseden ise ünlü kilise tarihçisi Eusebius'tur. Eusebius kendi Kilise Tarihi'nde Philo'nun bu eserinden bahsederken şöyle demiştir: "Hem kadınlar hem de erkeklerden birçok inançlı insan toplanmış ve bunların çoğu filozofların yaşamı benzeri bir asketizmi tercih etmişlerdi. Bundan dolayı Philo onların cemaatlerinden, toplantılarından ve hayat tarzlarından bahsetmeye değer buldu."[83]

Mısırlı olan bu monastik topluluğun Hıristiyan mı yoksa Musevi mi[84] olduğu konusu tartışmalıdır. Eusebius biraz önce değindiğimiz eserinde onlardan Hıristiyan olarak bahsetmiştir. Ancak genel kabul gören görüş onların bir Yahudi cemaati olduğu yönündedir.

Therapeutae cemaatinin üyeleri her elli günde bir ekmek ve sudan oluşan kutsal yemeklerini yerlerdi. Bu yemek esnasında kutsal yazılar ve ilahiler okunuyordu. Yemeklerini sinagoglar da ya da toplantı evlerinde yiyiyorlar ve bu yemeğe büyükler ve diyakozlarda eşlik ediyordu.[85] Bu cemaat et ve şaraptan belirli günlerde kaçınmıştır.[86] Therapeutae cemaati de tıpkı Esseniler gibi hayvanların derisinden yapılmış post elbiseleri giymekte tereddüt etmişler ve bu yüzden keten kumaşlar giymeyi tercih etmişlerdir. Bu elbiseleri (tünik) dizlere kadar sarkıyor ve beyaz bir kuşakta kullanıyorlardı.[87] Esseniler kadınları topluluklarına almamalarına rağmen Therapeutae cemaatinde bu uygulama görülmemektedir. Esseniler kendilerini hiç yağlamamışlardı, Therapeutae cemaati ise Grek yağını

83 Eusebius, HE, II, Chap. XVI, NPNF, Vol. I, Charles Scribner's Sons, New York-1904.

84 Bu konuda bkz. H. B. Workman, The Evolution of Monastic İdeal, Charle H. Kelly, London-1913, s. 90, Dipnot 1.

85 Conybeare, Myth, Magic and Morals, s. 272.

86 Conybeare, Philo About the Contemplative Life, s. 246.

87 Conybeare, Philo About the Contemplative Life, s. 219.

kullanmayı yasalara itaatsizlik olarak gördükleri için yağı kendileri hazırlamışlardır. Yine onlar ilahilerini taşların üzerine kazımamışlar, aksine ahenkli bir şekilde onları papirüslere yazmışlardır.[88] İlk dönem Hıristiyanları gibi onlar yine bir azizin yortusunda dans ediyorlardı. Hıristiyanlar bu uygulamayı 3. yy. da kaldırmıştır.[89]

Gördüğümüz gibi gerek Esseniler gerekse Mısırlı Therapeutae cemaati çok katı bir şekilde olmasa da asketizme yönelmişlerdir. İleride Hıristiyan manastırcılığı bahsinde zikredilecektir ancak bu iki cemaatin, gerek kadınlar ile ilgili ilişkileri gerekse el işini çok fazla önemsememeleri ve en önemlisi de itikadi bakımdan Hıristiyan keşişler ile aralarında büyük farklılıklar vardır.

Hıristiyan manastırcılığının temelinde Mısır paganizmasının yattığını ifade edenlerde vardır.[90] Cybele'nin tapınağındaki hadım papazlardan, İsis ve Serapis'in[91] kültüne kendini adayan münzevilerden dolayı böyle bir fikre varılmıştır. Mackean'a[92] göre: onların yaşamları Hıristiyan keşişlerinkinden farklıydı. Onlar bekarlığa önem vermiyor ve aynı zamanda tövbekar da değillerdi. Bu bakımdan Hıristiyan keşişlerin tutumları paganizme karşı tam bir tezat oluşturmaktadır.

88 Conybeare, Philo About the Contemplative Life, s. 214.

89 Augustus Neander, General History of the Christian Religion and Church, Vol. I, London-1850, s. 84.

90 Bkz. T. R. Glover, Conflict of Religions in the Early Roman Empire, Beacon Press, Boston-1909, s. 24; Workman, The Evolution of the Monastic İdeal, s. 84; P. D. Scott, Paganism and Christianity in Egypt, Cambridge Ünv. Press, 1913, s. 42.

91 Memphis'te Serapeum münzevilerini anlatan papirüs parçaları 1820 yılında bulunmuştur. Bunlardan bazıları İsa'dan önce 2. yy.'a dayanmaktadır. İskenderiye'de Serapeum tapınağındaki münzeviler orada ki Mısır ilahlarına tapınaktaydılar. Bazı münzeviler sıkı bir inzivayı tercih ederlerken bazıları ayinlere de katılıyordu. İsa'dan sonra 4. yy.'ın sonuna doğru bu tapınak yıkıldıktan sonra onlar Hırisitiyan olmuşlardır. Bkz. Gordon J. Laing, Survivals of the Roman Religion, Longmans, Green and Co, New-York-1931, s. 137; Scott, Paganism and Christianity in Egypt, s. 51.

92 Mackean, Christian Monasticism in Egypt, s. 20.

II. HIRİSTİYAN ASKETİZMİ'NİN HELEN TEMELLERİ

Bu bahsi açmakla Hıristiyan manastırcılığının kökenlerini Helen etkisine yormak amaçlanmamıştır. Sadece bazı kültlere, gizemlere yansıyan asketizm kısaca değerlendirilecektir. Ayrıca Neo-Platonistler üzerinde durulacaktır. Neo-Platonizm 3. yy. da Eflatun'un fikirleriyle doğunun mistik düşünüşlerinin kaynaşmasından meydana gelmiş bir düşünce sistemidir. Daha sonra gelen Hıristiyan yazarlarda bu Yeni Eflatuncu görüşlere hayati önem vermişlerdir.

1. Grek Asketizmi

"Dünya mistisizminin temelleri eski Grek mitlerinde yatar"[93] der Geoffrey Parrinder. Grek sırları özellikle bereket tanrıçası Demeter ve verimlilik tanrıçası Dionysus[94] ile ilişkiliydi. Atina'ya yakın Eleusis'te bunlar adına çeşitli ayinler düzenlenmekteydi. Bu ayinler gizli olduğu için tam olarak ne yaptıkları bilinmemektedir. Ancak denizde yıkanma, kabul töreni gibi ileri birçok safhalar mevcuttu. "Hem teori hem pratikte Hıristiyanlık bu eski mitleri takip etti."[95] Parrinder bu görüşünü o ayinlere katılanların devlet rütüellerinden ziyade daha bireysel ve daha duygusal bir hava yakalamalarına dayandırmaktadır.[96] Tıpkı onlar gibi Hıristiyanlarda başlangıçta koğuşturulmaya başlayınca toplantılarını gizli gizli yapmaktaydılar. Ancak Hıristiyanlık tüm ırklara ve sınıflara kapılarını açmıştı.

Grekler arasında da bazı münzevi karakter taşıyan filozoflar vardır. Bunlardan Pythagoras M.Ö. 580 yılında doğmuştur ve daha sonraları düşünceleri çerçevesinde bir kardeşler topluluğu kurmuştur. Onun görüşleri İsa'dan sonra Mısır ve Filistin'de güçlü bir şe-

93 Parrinder, Mysticism in the Worlds' Religions, s. 8.

94 Daha sonra Şarap ve Neşe Tanrıçası olarak görülür.

95 Parrinder, Mysticism in the Worlds' Religions, s. 8; Bu konu hakkında bkz. Mehmet Çelik, "Sır Dinleri", Ata. Ünv. İlah. Fak. Der. S. 8, 1988, s. 213-223.

96 Parrinder, Mysticism in the Worlds' Religions, s. 9.

kilde destek bulmuştur. Onun düzenine baktığımızda "kendi kendini eğitme" ve "sorgusuzca itaat" göze çarpmaktadır.[97]

Plato ve Aristoteles'e kadar Pythagoras eski Yunan'da büyük bir etki yapmıştır. Felsefesini doğu prensipleri üzerine kurduğu için o karakter bakımından asketik olarak kabul edilebilir.[98]

Pythagoras'ın ahlaki kuralları onun felsefesini oluşturmuştur. Talebeleri tıpkı Hindu keşişler gibi hayvansal besinlerden uzak durmuşladır. Sofu bir şekilde "kendine hakim olma"ya çalışmışlardır. Ancak Pythagoras talebelerine evlenmemeleri konusunda tembih yapmamış tam aksine evliliği hoş görmüştür. Topluluğa girecek adaylar beş yıllık bir imtihan sürecine tabi tutulmuşladır. Bu imtihan sürecinde adaylardan sürekli bir sessizlik istenmiştir. Topluluğun tüm üyeleri tıpkı cenobitik keşişler gibi bir arada yaşamışlardır. Tecrit edilen yerlere ailelerde girebilmiş ancak hususi bir eşyalarının olmasına izin verilmemiştir. Onların günlük yaşayış tarzları tıpkı topluluksal bir manastır hayatına benzemektedir. Yemeklerini memnuniyet için değil besin olarak kabul etmişler, uyarıcı özelliği olan içeceklere el sürmemişlerdir.[99]

Yine Greklerin en erken dönem filozoflarından biri olan Orpheus (muhtemelen M.Ö. 7. yy)'unda Mısır'a yaptığı seyahat ile doğu dinlerindeki asketik prensipleri alıp uyguladığı ifade edilmektedir.[100]

97 Wishart, A Short History Monks and Monasteries, s. 22.

98 Erken Doğu Hıristiyanlığında Anadolu manastırcılığının kurucularından Basil Pythagoras'ı çok fazla önemsemektedir. Basil şöyle der: "Pythagoras'ı çıkarmamalıyız aklımızdan, müritlerinden birinin egzersiz yapıp bol gıda alarak bedenini geliştirdiğini görünce demiş ki "İçinde oturduğun zindanı, daha da sefil bir yer haline getirme, Tanrı aşkına!" Aziz Basileios, "Genç Erkeklere, Pagan Edebiyatından Ne Şekilde Fayda Sağlayabilecekleri Üzerine", Çev. Özden Arıkan, Cogito 17, Yapı Kredi Yay., Bizans, 1999, s. 27

99 Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 130-133; Ayrıca bkz. W. Capelle, "Asceticism" (Greek), ERE, Vol. II, s. 80-87.

100 Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 130.

2. Clement ve Origen

Clement (150-215) ve Origen (185-254) erken kilise babalarından olmalarına rağmen gelecek yüzyılların Hıristiyan ilahiyatını büyük ölçüde etkilemişlerdir. Ancak onların tek talihsizliği neredeyse tamamen pagan bir topluluğa hitap etmiş olmalarıydı. Hem okuyucularının saçma inanışlarını eleştiriyorlar hem de onların gözünde itibarlarını yüksek tutmaya çalışıyorlardı.[101] Pagan öğrencilerine Hıristiyanlığa adım attıkları takdirde aydınlık bir uygarlığı kucaklayacaklarını vaat ediyorlardı.

Clement'e göre mükemmel Hıristiyan bilgi ya da gnosisi elde etmeliydi. Gnosis inancın tam olarak mükemmelleşmesidir. Bu bakımdan Clement Hıristiyanları sıradan ve daha sofular olarak ikiye ayırmaktadır. Clement'in Kutsal Kitab hakkındaki görüşleri şöyledir:

1. Gerçek bilgi Vahiy-ilham'dır.
2. Eski Ahit tüm parçalarıyla Tanrı'nın kitaplarının bir koleksiyonudur. Clement bu nazariyesine göre Eski Ahit'i Yeni Ahit'den ayırmıştır.
3. Clement, Ahit ve Havarileri vahiy olarak kabul etse de, onların bir uyum içinde var olmadıklarını ifade eder.
4. Tam manasıyla dört İncil[102] gerçek akideyi oluşturur. O, Pavlus'un mektuplarını İncillere eşit tutmaz.[103]

Clement'e göre "İtidal, sadece cinsel ilişkiden kaçınmakla olmaz, bilakis dünyanın tüm şehvetlerinden uzak durmayla olur."[104] Evlilikle ilgili Clement şöyle diyor: "Tek evliliği şerefli bir şekilde

101 Joseph Ward Swain, The Hellenic Origin of Christian Asceticism, The New Era Printing Company, New York-1916, s. 7.

102 Clement, Kilise dönemin geleneğine göre Yeni Ahit kitaplarını tanımlar. Çünkü tam sayı 325 yılında hesaplanacaktır.

103 Adolph Harnack, History of Dogma, Vol. II, Williams & Norgate, Oxford-1896, s. 58-59.

104 Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 218.

kabul ederiz, ikinci evlilikle ilgili olarak, eğer siz sabredemiyorsanız, havarilerin bildirdiği gibi, o zaman evlenin."[105]

Origen de Hıristiyan asketizminin başlangıcı için zikredilmesi gereken önemli isimlerdendir. Origen tıpkı sonraki münzeviler gibi gönüllü bir yoksulluğu tercih etmiştir. Aynı O da azmini hiç bırakmayarak perhiz ve uykuya karşı direnme gibi deneyimlere yönelmişti. Şarap ve lüks addettiği şeylere temayül etmemiş ve yıllarca ayağına bir tek ayakkabı dahi giymeden uzun yollar yürümüştür. Onun bu sebatını gören inançsızlar dahi şehitlik mertebesine yükselecek kadar onu taklit etmeye çalışmışlardır.[106]

Origen'in evlilik ile ilgili fikirleri ise şöyledir: "Şimdi sizler için bazı faydalı bilgiler vermeye cüret edeceğim. Bazı kişiler iffetli olmaya çalışarak evlilikten kaçınıyorlar, bazı kişiler de sadece tek eşliliği tercih ediyorlar. Öncekiler, eğer bir kez dahi evlenirlerse iffet bakımından her şeyi yitireceklerine inanıyorlar, sonrakiler de, ikinci bir evliliği ebedi bir ceza olarak görüyorlar... Gerçekten en iyisi hiç evlenmeden yaşamak ya da dul olarak ama iffetli bir şekilde yaşamaktır."[107]

Clement ve Origen'in en önemli özellikleri Kutsal Kitap ve Grek düşüncesini birbiriyle harmanlamaya çalışmalarıdır.[108] Ayrıca Grek felsefesini, kutsal yazıları okumaya başlamadan önce hazırlayıcı bir eğitim olarak görmüşlerdir. Bununla ilgili olarak Origen bir mektubunda şöyle diyor: "Selamlar, saygıdeğer oğlum Gregory'a[109], Senin de bildiğin gibi, eğer bir kişiye iyi bir tahsil verilirse, doğal olarak zaten var olan yetenek daha üst bir seviyeye

105 Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 219. Clement'in gönderme yaptığı nokta: "Kocası ne kadar yaşarsa, kadın bağlıdır; fakat eğer kocası ölürse, istediği kimse ile evlenmekte serbesttir; ancak Rapte olsun...Fakat öyle kalırsa benim reyime göre daha hayırlı olur." Bkz. Korintoslulara 1, 7, 39-40.

106 Eusebius, HE, VI, Chap. III.

107 Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 220.

108 Parrinder, Mysticism in the Worlds' Religions, s. 9.

109 Gregory Thaumaturgus, bir zaman için Cappodocia (Kayseri) Neocaesarea'da piskoposluk yapmıştır. Origen'in öğrencisidir.

çıkabilir. Örneğin Sen, Roma yasaları hususunda bir uzman veya bir Grek okulunda iyi bir filozof olacak kapasiteye sahipsin. Ancak senden tam olarak istediğim Hıristiyanlığı hedefin yapman ve tüm gücünü onun için sarf etmendir. Bunu en iyi şekilde yapmak ancak Grek felsefesini Hıristiyan kutsal yazılarına geçmeden evvel öğrencilerine talim ettirmen ile olur."[110]

Gerek Clement gerekse Origen görüşlerini ifade ederken alegorik metodu[111] kullanmışlar ve bazı durumlarda bu onlara karşı tepki gösterilmesine neden olmuştur. Papa VIII. Clement (1536-1605), İskenderiyeli Clement'in bazı görüşlerinin Ortodoksluğa uymadığını ifade etmiş ve onun ismini Martiriloji listesinden çıkarmıştır. Origen de bir zaman için İskenderiye Piskoposluğu yapmış ancak bazı aşırı görüşleri nedeniyle rahiplikten alınmıştır.

3. Yeni Eflatuncular

Daha öncede ifade ettiğimiz gibi Neoplatonizm (Yeni Eflatunculuk), Platon'un görüşleri ile doğunun mistik düşüncesinin adeta kesişme noktasıydı. Bu noktadaki en büyük isim ise kuşkusuz Plotinus (M.S. 205-270)'tur. 205 yılında Mısır'da doğan Plotinus'un hocası aynı zamanda Origen' in de hocası olan Ammonius Sakkas idi.[112] Onun kaynaştırma çabaları Hıristiyan mistisizmi üzerinde derin bir etki yapmıştır. Platon'un konumuz açısından hatırlanması gereken yönü ise onun ideal hayat anlayışıdır. Onun meditasyona

110 Bu metin için bkz. George Lewis, The Philocalia of Origen, T. T. Clarke, Edinburg-1911, s. 57; Aynı şekilde Clement'in de şu ifadesi de benzer görüşte olduklarını ortaya koyar: "Efendimizin gelişinden evvel, Felsefe Grekler için gerekliydi, şimdi ise o takva için vesile oluyor; bir bakıma doğru inanca vasıl olmayı isteyen için o hazırlayıcı bir eğitimdir." Metin için bkz. B. J. Kidd, Documents IIlustrative of the History of the Church, Vol. I, The Macmillian Company, New York-1920, No: 108.

111 Örneğin Kutsal yazıları tefsir ederken birbiri ile tutarlı olmayan metin parçalarını onlara gizli anlamlar ithaf ederek kinayeli bir yorum tarzı benimsemek. Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yay., 1998, s. 25.

112 Eusebius, HE, VI. Chap. XIX.

verdiği önem daha sonraki asketik literatür üzerinde iz bırakmıştır.[113] Plotinus da Platon'un bilgi dünyasının sırlarını çözme peşindeydi.

Neoplatonistler'in en önemli özellikleri tefekkür hayatına önem vermiş olmalarıdır. Peki Plotinus gerçekten dünyadan fiziksel bir ayrılışı mı tavsiye etmişti? Onlar ruhun ancak tefekkür yoluyla dünyevi düşüncelerden arınıp kurtuluşa ereceğini düşünmüşlerdir. Yani doğal nesneler sadece ruh sayesinde önem kazanmıştı onlara göre. Bu bakımdan dünyadan el etek çekme düşüncesini onların fikirleri arasında görmek mümkündür. Fakat bu iç dünyayla mı ilgili bir sistem yoksa öteki dünya ile mi olduğu konusu tartışmalıdır. Bu akımın diğer önemli isimleri Porphyry, Iamblichus ve Praclus'tur.[114]

Ancak bu felsefi sistemin Mısır'da ilk oluşan Hıristiyan monastisizmine nasıl bir etkisi olmuştu? Mackean'a göre bu etki sadece Helen eğitimi alanlar üzerinde tesir yapmıştır. Oysa Mısır'da Thebaid'in kırsal nüfusunun çoğunluğu Grekçe bilmemesine rağmen Hıristiyan manastırcılığı burada kök salmıştı.[115] Bu bakımdan Neoplatonizm daha ziyade kişisel düşünce üzerinde etki yapmıştır. Ancak konumuz açısından onların önemi; hakikate ulaşmak için mistik bir tecrübeye başvurulması gerektiğini ifade etmelerindendir.

Hıristiyan asketizmine ve onun doğurduğu manastır hareketine geçmeden evvel, özellikle 2. ve 3. yy.'lar da etkili olan diğer bir gelenekte Gnostisizm'dir. Onların antik dünyanın farklı gizemleriyle ve felsefi sistemleriyle Hıristiyanlık inancı arasında bir bağlantı kurmak istemeleri çağın kilise anlayışına ters düşmüştür. Gnostik Marcion'un ifadesine göre hiç kimse bekar yaşamadıkça vaftizin yararlarını göremeyecekti. Ona göre evlilik mükemmel Hıristiyanlar için ayıplanması gereken bir husus olmalıydı. Yine Marcion balıketi hariç hayvansal gıdaları hoş görmemiştir. Aynı zamanda

113 Wishart, A Short History Monks and Monasteries, s. 23.

114 Thomas Whittaker, The Neoplatonists, Cambridge Ünv. Press, 1918, s. 107.

115 Mackean, Christian Monasticism in Egypt, s. 17-18.

Musevilere karşı husumetin bir göstergesi olarak Sebt günü katı bir orucu tavsiye etmiştir.[116]

Şimdiye kadar anlatılanlar esas konumuz için bir giriş mahiyetindeydi. Hıristiyan asketizmi ve Hıristiyan manastırcılığı Budizm, Hinduizm ya da Yahudi cemaatleri göz önüne alındığında farklılıklar arzetmektedir. Bu nedenle asketizm ya da monastisizm temeli için bu dinden veyahut şu felsefi sistemden çıkmıştır diye bir yargıya varmak yanlış olur. Yani yüzlerce yıl öncesinden beri "kendinden feragat etme" metoduyla necat arayan belki de milyonlarca keşiş olmuştur. Aralarında istisnalar var olmakla birlikte münzevilerin özellikle dikkat ettikleri hususlar: bekarlık, et ve şaraptan uzak durma, perhiz, uykuya yenik düşmeme, itaat gibi uygulamalardır. Bunlara ek olarak vücuda bazı işkenceler yoluyla eziyet etmeyi de eklemek gerekir.

P. Schaff'ın monastisizm tarifi onun bir ırkı ya da coğrafyası olmadığını en güzel şekilde özetlemektedir: "Monastisizm, dini bir disiplinden, arzudan ve kuvvetli bir ihtirastan; dünyanın beyhudeliğinin farkındalığından, gönüllü ruhların yalnızlığa meyilinden, tefekkürden, beşeri zincirden kopuştan ve günahtan kaçınma çabasından neşet etmiştir."[117] Ancak belirsiz kaynaklardan beslenip gelen bu pınarın esas kudretine Hıristiyan manastırcılığı ile ulaştığını söylemek pek de abartılı bir söz olmaz. Hem Hıristiyan ilahiyatı hem de devlet ile keşişlerin ilişkileri Hıristiyan manastırcılığını diğerlerinden farklı kılmıştır.

116 Hannay, The Spirit and Origin of Christian Monasticism, s. 58; The Cambridge History of Early Christian Literature, Ed. Frances Young, Lewis Ayres, Andrew Louth, Cambridge Ünv. Press, 2008, s. 20 v.d.

117 Schaff, History of the Christian Church, s. 149.

III. HIRİSTİYAN ASKETİZMİ

Hıristiyanlığın Tanrı anlayışına baktığımızda burada Musevilik ya da İslam dininden farklı bir durum ile karşılaşırız. Tanrı anlayışının mistisizm için hayati önem taşıdığını belirtmek gerekir. Ancak Hıristiyanlıkta Tanrı anlayışı diğer dinlere göre oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Bir kere teslis inancının varlığı Hıristiyan ilahiyatının temelidir. İsa-Mesih sevgisi ve onu taklit etme, onda necat arama Hıristiyan mistisizminin odak noktasıdır. Peki İsa-Mesih inananları çilekeş bir hayata teşvik etmiş mi idi?

"Halbuki onun asıl gayesi bu değildi. Onun başlattığı ıslah hareketi ve bunun, o günkü şartlar altında yaşayıp gelişmesi, ancak sabır, Allaha tevekkül ve çilekeşliğe bağlıydı. Hayatın her türlü imkanına sahip bir medeniyet her tarafa hükmederken, onu değiştirmeyi gaye edinen bir hareketin, can ve mal sevgisini ortadan kaldırmış, her türlü tehlikeyi göze almış mensuplara sahip olması gerekir. Bu işi yapmaya kalkışanların, bir tokadı yedikten sonra ikinci bir tokada da hazır olmaları; gömlek elden gittikten sonra, paltonun da gitmesini olağan karşılamaları, her türlü yiyecek ve içecek derdinden uzak durmaları ve diğer birçok tehlike ve çilelere hazırlıklı bulunmaları lazımdır. Gıda ve gelir kaynaklarını ellerinde bulunduran güçlerle mücadele edenlerin, elbette onlardan gelecek rızıktan ümitlerini kesmiş, bu düşünceyi kafalarından silmiş olmaları gerekir. O halde her türlü art niyet ve düşünceyi aklından çıkarmış, bütün tehlikelere hazırlanmış ve Allah için her şeyi terk etmeye karar vermiş olanlar bu yolu seçmelidirler."[118] İsa'nın asıl gayesi, zamanın her şeyi maddi temelde gören Yahudi anlayışına karşı koymaktı. O, bu mücadeleyi kısıtlı imkanlarla yapmak zorunda kalmıştı.

Bozulan Museviliği reforme etmek için gelen İsa-Mesih'in nasıl bir başka dinin kurucusu olarak sonradan kabul edildiği ya da

118 Suat Yıldırım, Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık, Işık Yay., 2005, s. 25.

Pavlus'un bunda ne derece etkisi olduğu konusu bizim konumuzun dışındadır. Ancak tespit edeceğimiz nokta; Hıristiyanlık daha Roma İmparatorluğunun resmi dini olmadan önce devletin ona karşı takındığı tavrın sonucu mu Hıristiyan asketizmi doğdu yoksa bu gerçekten İsa-Mesih'in mi telkini idi?

1. Havari Çağı

Havari çağı olarak, İncillerde geçen İsa'nın on iki havarisinin yaşamları ele alınmayacaktır. Sadece bu çağın münzevi karakteri değerlendirilecektir.

Johannes Cassianus[119] monastisizmin erken çağlarda havariler tarafından kurulduğunu ve bunun St. Paul ve St. Antony[120] tarafından tekrardan canlandırıldığını ifade eder.[121] Cassian bu görüşünü Reullerin İşleri'nin şu kısımlarına dayandırmaktadır:

"İman edenlerin cemaati tek yürek ve tek can idi; ve hiçbiri kendisinin olan şeyler için: Benimdir, demezdi; fakat her şey onlara müşterekti."[122] "Ve Resuller büyük kuvvetle Rap İsa'nın kıyamına şehadet ederlerdi; ve hepsinin üzerinde büyük lütuf vardı. Çünkü aralarında yoksul kimse yoktu; zira tarlalara yahut evlere sahip olanların hepsi satıp satılmış şeylerin bedellerini getirerek resullerin ayakları önüne koyarlardı; ve her birine ihtiyacına göre dağıtılırdı."[123] Mallarını ve mülklerini satıp onları her birinin ihtiyacına göre hepsine dağıtıyorlardı. Her gün gayretle birlikte mabede devam edip evde ekmek kırarak sevinç ve yürek sadeliğiyle yemek yiyiyorlardı."[124] Cassian her ne kadar monastisizmin kay-

119 Doğu keşişlerinin manastır kurallarını Avrupa'ya taşıyan ilk isim olması bakımından erken dönem monastik literatürü için önemlidir.

120 Aziz Paul ve Aziz Antony ilk Hıristiyan münzeviler olarak kabul edilir. İleride geniş bir şekilde ele alınacaktır.

121 Cassian, Conferences, XVIII, Chap. 5.

122 Resullerin İşleri, 4, 32.

123 Resullerin İşleri, 4, 33-35.

124 Resullerin İşleri, 2, 45.

nağı için yukarıdaki noktaya işaret etsede, burada daha ziyade yardımlaşma göze çarpmaktadır.

Apostolik çağ da inananların dünyadan feragat etmeleri için en önemli neden İsa'nın tekrardan dönüşünün beklentisiydi ve bu beklenti ile Hıristiyanlar kendilerini bu dünya yaşamı için değersiz addediyorlardı.[125] Hatta bu, İsa'nın çağrısının bile önemini azaltacak derecedeydi. Bir bakıma havariler ve müntesipler artık O'nun doğru yola olan çağrısını bırakıp, tekrardan avdet gününü bekler olmuşlardı.[126] Mesaj da buna göre veriliyordu. "Ey kardeşler, bunu da beyan ediyorum; vakit kısaltılmıştır; bundan böyle karıları olanlar karıları yok gibi, ve sevinenler sevinmiyor gibi, ve satın alanlar malı yok gibi, ve dünyayı kullananlar ifratla kullanmıyor gibi, olsunlar; çünkü bu dünyanın heyeti geçiyor."[127] Bu münasebetle inananlar İsa'nın tekrardan dönüşünü bekliyorlardı ve herkes bunun için hazırlıklı olmalıydı.[128]

Bu çağ Hıristiyanlığının münzevi karakterli olmasının diğer bir nedeni de o dönemde kötü ruhların varlığına oldukça fazla inanılmasıydı.[129] Onları bu zararlı mahlukatlardan tek kurtarabilecek kişi ise İsa-Mesih'ti. Yine onlar bu kötü ruhları putperestlerin Tanrıları ile eşleştiriyorlardı. "Putperestler kurbanlarını tanrıya değil, cinlere sunuyorlar. Cinlerle paydaş olmanızı istemem."[130]

Yine erken dönem Hıristiyanları yaşadıkları yerlerde oyun partilerine bile katılmaya cesaret edemiyorlardı.[131] Onların gözünde İmparatordan tutun da şehir de bir dükkan sahibine kadar

125 Hannay, The Spirit and Origin Christian Monasticism, s. 32.

126 Yıldırım, Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık, s. 58.

127 Korintoslulara 1, 7. 29-32.

128 "Kuşaklarınız belinizde bağlı ve kandilleriniz yanar durumda hazır olsun. Düğün şenliğinden dönecek olan efendilerinin gelip kapıyı çaldığı an kapıyı açmak için hazır bekleyen köleler gibi olun. Luka, 12, 35-36.

129 Hannay, The Spirit and Origin Christian Monasticism, s. 33; Ruffner, The Fathers of the Desert, s. 206.

130 Korintoslulara 1, 10.20.

131 Hannay, The Spirit and Origin of Christian Monasticism, s. 36.

herkes kötü ruhlara sahipmiş gibi bir algı vardı.[132] Kutsal olarak kabul edilen kişi ise, insan vücudunda görebildiği şeytanı kovabiliyordu. Çağın anlayışına göre Şeytan sadece insan bedenine girmiyor, O aynı zamanda çeşitli felaketlere de sebebiyet veriyordu. Seller, birbiri ardına gelen depremler hep onun işiydi. İlk münzevilerin öykülerinde bunlar sıkça anlatılmaktadır. Hatta tüm hastalıklar şeytanın bir oyunuydu. Bunu o kadar benimsemişlerdi ki sonraki kuşak hastalıkların kendi bedenlerinden zuhur ettiğine uzun süre inanamamıştı. İşte ona karşı savunma ihtiyacı ister istemez insanları, keşişlerin ve azizlerin etrafına adeta bir yumak gibi topladı.

Havari çağını Hıristiyan monastisizminin çıkış noktası olarak göstermek yanlış olur. Ancak gerek İsa-Mesih'in yaşantısı gerekse havarilerin tutumları bir bakıma asketik olarak değerlendirilebilir. Onlar İsa-Mesih'in yaşantısını önlerine ideal olarak koymuşlardır. "Mesih bedene acı çektirdiğine göre siz de aynı düşünceyle silahlanın. Çünkü bedence acı çekmiş olan günaha sırt çevirmiştir."[133]

2. Yeni Ahit ve Zühd Hayatı

Hıristiyan Kutsal kitabını bütün olarak ele aldığımızda onun inananlara tam olarak bir terk-i dünya yaşamını telkin ettiğini söylemek abartı olur. Ancak dünya hayatından ziyade ahireti hatırlatması, dünyevi işlerin beyhudeliğinin vurgulanması, sabır ve metaneti telkin etmesi konumuz açısından önemlidir. "Kendiniz için yeryüzünde hazineler biriktirmeyin, ki orada güve ve pas yiyip bozar; ve orada hırsızlar delip girerler, ve çalarlar. Fakat kendiniz için gökte hazineler toplayın, ki orada ne güve ne de pas bozar, ve orada hısızlar ne delerler, ne de çalarlar. Çünkü hazinen nerede ise, yüreğinde orada olacaktır."[134]

132 Hannay, The Spirit and Origin of Christian Monasticism, s. 38.
133 Petrus, I, 4, 1-2.
134 Matta, 6, 19-21.

Yine dünyevi hayatın beyhudeliği üzerine "Hiçbir kimse iki efendiye hizmet edemez; çünkü ya birine buğzeder ve ötekini sever, yahut da birini tutar, ötekini hor görür. Siz Allaha ve mammona[135] hizmet edemezsiniz. Bunun için size derim, Hayatınız için, ne yiyeceksiniz yahut ne içeceksiniz diye, bedeniniz içinde ne giyeceksiniz diye kaygı çekmeyin. Hayat gıdadan ve beden esvaptan daha üstün değil midir? Göğün kuşlarına bakın, ki onlar ne ekerler, ne biçerler, ne de ambarlara toplarlar; ve semavi Babanız onları besler. Siz onlardan daha değerli değil misiniz? Ve sizden kim kaygı çekmekle boyunun ölçüsüne bir arşın katabilir, ve niçin esvap hakkında kaygı çekiyorsunuz? Kır zambaklarının nasıl büyüdüklerine dikkat edin; ne çalışırlar, ne de iplik eğirirler; size derim, Süleyman bile, bütün izzetinde, bunlardan biri gibi giyinmiş değildi. Fakat Allah bugün mevcut olup yarın fırına atılan kır otunu böyle giydirirse, sizi çok ziyade giydirmez mi ey az imanlılar? Şimdi: Ne yiyeceğiz? yahut: Ne içeceğiz? yahut: Ne giyeceğiz? diye kaygı çekmeyin. Çünkü Milletler[136] bütün bu şeyleri ararlar; çünkü semavi Babanız bütün bu şeylere muhtaç olduğunuzu bilir. Fakat önce onun melekutunu ve salahını arayın; ve bütün bu şeyler size arttırılacaktır. Bundan dolayı, yarın için kaygı çekmeyin; zira yarınki gün kendisi için kaygı çekecektir. Kendi derdi güne yeter."[137] Dünyadan sırt çevirmeyle ilgili başka bir ifadede şöyledir: "Aranızda en büyük olan hizmetçiniz olacaktır. Her kim kendisini yükseltirse, alçaltılacaktır, ve her kim kendisini alçaltırsa, yükseltilecektir."[138]

Kuşkusuz Yeni Ahit ve diğer kutsal yazılar monastik literatürü büyük ölçüde etkilemiştir. İleride görüleceği üzere gerek Mısır'da gerekse Anadolu'da Hıristiyan manastır hayatı için ilk defa derlenmiş olan kurallarda bunun etkisine görmek mümkündür. 3. yy. ile

135 Zenginlik, para.
136 İsrail kavminden gayri olan bütün milletler.
137 Matta, 6, 24-34.
138 Matta, 23, 11-12.

birlikte Mısır'da keşişler bütün varlıklarını terk ederek çöllere çekilmişler ve ilk Hıristiyan monastisizmi bu şekilde başlamıştır. Onlar sadece maddi varlıklarından değil, anne, baba, kardeş gibi en yakın maneviyatlarından dahi yüz çevirmişlerdir. Bunu yaparken de Yeni Ahit'in hükümlerini kendilerine örnek almışlardır. "Eğer bir kimse bana gelir ve kendi babasına, anasına, karısına, çocuklarına, kardeşlerine, evet hatta kendi canına buğzetmezse,[139] benim şakirdim olamaz."[140] "Sizden kim varını yoğunu gözden çıkarmazsa, öğrencim olamaz."[141]

Hıristiyan münzeviler Yeni Ahit de sadece bu hayatın dünyeviliğini veyahut İsa-Mesih'in şakirdliği konularını bulmamışlardır. İffet, ölçülülük, perhiz, sessizlik, itaat ve buna benzer birçok hususta onu rehber edinmişler ve buna göre yaşantılarını şekillendirmişlerdir.

Özellikle yoksullukla ilgili "Eğer kamil olmak istersen, git, nen varsa sat, ve fakirlere ver, göklerde hazinen olacaktır; ve gel, benim ardımca yürü"[142] telkini ilk Hıristiyan Aziz yaşamöykülerinde en çok göze çarpan noktadır. İlk Hıristiyan münzeviler adeta bunu bir emir olarak algılamışlar ve yerine getirme yarışı içerisine girmişlerdir.

Yine oruç ile ilgili olarak "Oruç tuttuğunuz zaman, mürailer gibi ekşi yüzlü olmayın; zira onlar, oruç tuttukları insanlar tarafından görülsün diye, suratlarını asarlar. Doğrusu size derim, Onlar ecirlerini aldılar. Fakat sen oruç tuttuğun zaman, başına yağ sür, ve yüzünü yıka; ta ki insanlara değil, gizlide olan Babana oruçlu görünesin; ve gizlide gören Baban sana mükafat edecektir."[143]

139 Reddetmek.
140 Luka, 14. 26; Markos, 10. 29; Matta, 19. 29
141 Luka, 14, 33.
142 Matta, 19, 21.
143 Matta, 6, 16-18.

Hıristiyan asketizminin önemli bir elementi olan Yeni Ahit, keşişler için önemli bir esin kaynağı olmasının yanında, O, yine bu zahitlerin hemen hemen bütün işlerinin içinde yer almıştır. Münzeviler yolculuk ederken, iş yaparken, yalnız kaldıklarında, beraber olduklarında, yeni bir keşiş adayını teste tabi tutarken ve buna benzer birçok konuda ona müracaat etmişlerdir.

3. Erken Bizans'ta Hıristiyan Manastırcılığının Karakteri

3. yy.'dan sonra büyük bir ivme kazanan Hıristiyan manastırcılığını İmparatorluğa ya da Kiliseye karşı başlatılan bir protesto olarak nitelendirmek pek doyurucu bir sebep teşkil etmez. Havari Çağı inananları nasıl İsa-Mesih'i taklit için sade bir yaşamı tercih etmişlerse, 3. yy. ile birlikte ilk olarak ortaya çıkmaya başlayan -daha doğru bir deyimle çöllere çekilen- Hıristiyan münzevilerde Havari çağının sadeliğine dönme isteğiyle hareket etmişlerdir. Dolayısıyla onlar yeni bir şey amaçlamamışlar, bilakis eskiye dönmeyi ilke edinmişlerdir.[144]

Roma İmparatorluğu daha Hıristiyanlığı himaye altına alıp sonra da onu resmen devlet dini olarak kabul etmezden evvel çöllere çekilen keşişler neyi amaçlamışlardı? Putperestliğin hüküm sürdüğü bir toplumda Hıristiyanlığın zaferi[145] ile İmparatorlukta değişimin getirdiği büyük bir boşluk vardı. Vergilerin ağırlığı, aşırı kölelik uygulamaları, bir tarafın hesabına artan servet, öbür tarafın hesabına artan yoksulluk, sanat ve bilimdeki çöküntü, sınırlarda barbarların tehdidi tüm bunlar insanları yalnızlığa iten sebeplerdi.[146]

144 Cassian, Conferences, XVIII, Chap. 5; Ayrıca bkz. Cassian, Institutes, VII, Chap. 17.

145 Milan Fermanı (313). Kısmen bir rahatlama daha doğru bir ifade olur. Bu konuda bkz. Mehmet Çelik, Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğunda Din Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X. Yüzyıla Kadar) I, Akademi Kitabevi, İzmir-1999, s. 13 v.d.

146 Schaff, History of the Christian Church, s. 155.

Bu yola başvurarak keşişler hem bir özgürlüğün hem de kurtuluşun ümidini aramışlardır. Yalnızlaşmak, arınmak ve hakikate ulaşma ihtirası onları bu yöne çekmişti. İnananlar, dünyevileşen Kiliseye bir bakıma tepki olarak da bu yolu seçmiş olabilirler.[147] Zira devletin Hıristiyanlaşması ile "şehitlik" olgusu da sonlanınca, bundan sonra inananlar ebedi kurtuluş için asketik olmaya başlamışlardır.[148] Bu, şehitlik kadar cüretkar bir davranış olmasa da, vahşi bir hayatın içine atılmakla birçok tehlikelere gebe bir yaşam tarzı onları kucaklamıştır. Zaten keşişlerin en büyük arzuları bedene eziyet ile ruhun kurtuluşunu sağlamaktı. Şüphesiz yukarıdaki sıraladığımız insanları manastırlara iten nedenler önemli olmakla beraber, bu nedenlerin büyük bir kısmı manastırcılığın kuruluşu için değil, daha sonraki dönemler için geçerlidir.

Monastisizm, bir bakıma çökmekte olan Grek-Roma İmparatorluğunun sosyal hayatının canlanmasına da neden olmuştur. Germen-Roma ulusları için ise yeni bir Hıristiyan medeniyetinin hazırlık okulu mahiyetini almıştır. Aynı zamanda İmparatorluğun tümünde büyük taraftar toplayan putperestliğe karşı da bir kale olmuştur. Başkent Roma bile bu değişime duyarsız kalamamıştır. Bir zamanların Roması'nda, putlar ulusların Tanrıları iken, Hıristiyanlığın getirdiği yeni çehre ile artık onlar geceleyin baykuşlar ve çeşitli yaratıkların saldırılarına maruz kalıyordu.[149] İşte Havariler'den sonra bu keşişlerin yaptığı tesir pek küçümsenecek tarzda değildi.

Yeni yayılmaya başlayan bir dinin propagandalarını yapmalarının yanında onların olumsuz etkileri de oldukça fazlaydı. "Diğer taraftan bu kurum toplumdan birçok şey aldı götürdü. Örneğin, aile hayatının önemsizliğine vurgu yapmakla devletin sivil ve askeri gücüne büyük bir darbe vurmuş oldu. Devletin insan gü-

147 Workman, The Evolution of the Monastic İdeal, s. 5; W. K. Lowther Clarke, St. Basil The Great (A Study in Monasticism), Cambridge Ünv. Press, 1913, s. 14.

148 Schaff, History of the Christian Church, s. 155.

149 Bkz. Jerome, Letter, 107 (2).

cünün ve kaynağının çöllere akmasıyla İmparatorluğun özellikle Suriye, Filistin, Mısır gibi bölgelerinin çöküşünü hızlandırdı. Aynı zamanda dinsel fanatizmi besledi, yine teolojik tartışmalara girdi. Meryem ve Azizlere karşı putperestlik derecesinde aşırı hürmet gösterdiler. Kutsal parçalara olan aşırı bağlılıkları ile onlar bazen batıl ve sahte şeylerin peşinden gittiler. Ancak sahip oldukları gizemler ile büyük bir boşluğu da doldurdular."[150] Erken dönem Hıristiyan münzevilerinin birçok öyküsü ve onlarda sayısız hayali unsurlar vardır. P. Schaff ek olarak şöyle diyor : Eğer bu hikayeler gerçekten doğru ise, onlar İsa-Mesih ve Havarilerinin mucizelerini bile geçmişlerdir..!

Keşişlerin hangi arzu ile terk-i dünya ettiklerini bir tarafa bırakalım. Ama kesin olan şudur ki; Hıristiyanlar, bu din gerek İmparatorluğun resmi dini olmadan önce, gerekse sonra çok büyük zulümlere maruz kalmışlardır ve bu zulümler birçok insanı ıssız bölgelere doğru itmiştir. Monastisizme bir yönüyle etki eden İmparatorluktaki bu kargaşa ortamının en önemli sebebi ise şüphesiz 5. yüzyıldan itibaren yaşanan mezhep çatışmalarıdır.

Hıristiyanlıkta manastır hayatına geçmeden evvel şimdiye kadar değindiğimiz konulardan şu üç nokta önemlidir:

1. Ne İsa nede onun havarileri kendi zamanlarında herhangi bir manastır kurmuş, yönetmiş ya da şahit olmuş değillerdir.
2. İlk iki yüzyılın Hıristiyanları, Kutsal yazılardan ya da sözlü gelenekten onları tam olarak münzevi yaşama yönlendirecek bir esin kaynağı bulamamışlardır. Olabildiği kadar sade bir yaşam tarzı süren zahit kişiler mutlaka olmuştur, fakat onlar bir topluluk oluşturup aynı amaç doğrultusunda bir manastır hayatı teşkil etmemişlerdir. Buna

150 Schaff, History of the Christian Church, s. 177.

mukabil Kilise'nin, tam anlamıyla bir Hıristiyan keşiş var olmadan önce, en az iki yüzyıllık bir geçmişi vardır.

3. İnziva hayatı çeşitli uygulama yöntemleri ile birlikte yüzlerce yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu bakımdan keşişlik ya da manastır kurumu Hıristiyanlığa özgü değildir. Ancak prensip bakımından hepsi benzer özellikler göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

B. ERKEN DOĞU HIRİSTİYANLIĞINDA MANASTIR HAYATI

I. HIRİSTİYAN MANASTIR HAYATININ BEŞİĞİ MISIR

İlk Hıristiyan münzevilerinin ortaya çıktığı ve manastır hareketinin doğduğu yer olan Mısır tam anlamıyla çeşitli kültürlerin kesişme noktasıydı. Burası Doğu ve Grek edebiyatının, felsefesinin, Hıristiyan Ortodoksluğunun, gnostik heretikliğin hem iç içe hem de birbirine düşmanca tavır aldıkları bir coğrafyaydı.[151]

Arius[152], Meletius[153] ve bunun gibi birçok hizipleşmenin beşiği olan Mısır aynı zamanda çok sofu insanların zahidane yaşayışlarına da ev sahipliği yapmıştı. Mısır'ın çıkardığı azizler ile burası sonradan çeşitli hac ziyaretlerinin de merkezi durumuna geldi. Bazen de daha bu münzeviler ölmeden yanlarına gelen ve bu yaşayışa şahit olmak isteyenler oluyordu. İnsanlar sahraya hem bu azizleri ziyaret ederek onların hikayelerini dinliyorlar hem de Kut-

151 Schaff, History of the Christian Church, s. 155.

152 İskenderiyeli ilahiyatçı olan Arius'un "Tanrın'nın oğlunun ezeli ve ebedi olmadığı" görüşünü ileri sürmesi ile bu münakaşa başlamıştır. 325 İznik Konsilinde Arianizm aforoz edilmiştir. Bkz. Mehmet Çelik, Süryani Kilisesi Tarihi, C. I, Yaylacık Matbaası, İstanbul-1987, s. 83 v.d. Bu konu hakkında bkz. H. M. Gwatkin, Studies of Arianism, Deighton Bell and CO. Cambridge-1900.

153 Diocletian (284-305) koğuşturması zamanında, Mısır'da Lycopolis piskoposu olan Meletius ilk heretiklerden kabul edilir. Daha sonra Arius ile birleşmiştir. Socrates, HE, I, Chap. 6; B. J. Kidd, A History of the Church, Vol. I, At the Clarendon Press, Oxford-1922, s. 531-532.

sal Kitab'ın tarihine yolculuk yapmış oluyorlardı. Bu vesile ile onlar hakkındaki hikayeler imparatorluğun hemen her tarafına dilden dile aktarılıyordu.[154]

Aynı zamanda Mısır güçlü Hıristiyan geleneklerine de sahipti. Tıpkı Suriye gibi Mısır'ın da ulusalcı bir karakteri vardı. Bu yüzden anti-emperyal bir çizgi takip ettiler.[155] Ancak Mısır'ın sahip olduğu kültürel zenginlik Roma İmparatorluğunu çok fazla etkiledi. Woodward, Roma'nın Mısır'a tesirinden ziyade Mısır'ın Roma'ya daha çok tesir ettiğini[156] söylemektedir.

Bir kültür beşiği olan Mısır'da ilk münzevilerin hepsinin okuma yazma bilmez oldukları söylenemez. Örneğin, bir Kıpti (Mısır'ın yerli halkı) olan Hieracas 4. yy. da hem münzevi olarak hem de bir bilgin olarak kabul ediliyordu.[157] Onun Kilise Tarihi'nde taşıdığı önem Origen ve Mısır keşişleri arasında bir köprü oluşturmasıdır.[158] Mısır'da Leantopolis'te asketik pratikleri deneyim eden Hieracas ardından Grekçe ve Kobtça'yı iyi derecede öğrenmiştir. Bu iki dilin literatürüne iyice hakim olduktan sonra Grekçe ve Kıptice İnciller üzerine tefsirler yazmıştır. O aynı zamanda perhizkar ve bekar yaşamın faziletlerini övmüştür.[159]

154 L. Duchesne, Early History of Church History, Vol. 2, Longmans, Gren and CO, New York-1920, s. 386; Pierre Maraval, "The Earliest Phase of Christian Pilgrimage in the Near East", Dumbarton Oaks, 56, Washington, D. C. 2002, s. 69.

155 E. L. Woodward, Christianity and Nationalism in the Latter Roman Empire, Longmans, Gren and Co, London-1916, s. 41; Margaret Lusty, The Foundations of our Society, Oxford Ünv. Press, London-1966, s. 267 v.d.

156 Woodward, Christianity and Nationalism in the Latter Roman Empire, s. 41; Bu konu ile ilgili olarak Dawson şöyle der: "Mısır manastırcılığı Oryental Hıristiyanlığın en büyük başarısını temsil etmektedir. Bu sistem, akıl ve dindarlıktan, sokaklarda keşişlerin avlandığı ve kan derelerinin aktığı olaylara kadar, Mısır milliyetçiliğinin niteliğini en iyisinden en kötüye kadar bütün yönleriyle yansıtmıştır." Bkz. Christopher Dawson, Batının Oluşumu, (çev. Dinç Tayanç), Dergah Yay., 1997, s. 132.

157 Neander, General History of the Christian Religion and Church, Vol. 2, s. 484; Harnack, History of Dogma, Vol. 3, s. 98.

158 Harnack, History of Dogma, Vol. 3, s. 99.

159 Neander, General History of the Christian Religion and Church, Vol. 2, s. 485-486.

Daha önce Mısır'da asketik deneyimi tecrübe eden Therapeutae cemaati ya da Serapis'in kültüne kendini adayan münzevilerden bahsetmiştik. Akdeniz dünyasının adeta bir karakteri olan bu yaşantı tarzı Mısır'da Pagan geleneklerinde dahi görülmektedir. Ancak burada M.Ö. 600 öncesine dair bu şekilde bir dünyadan feragat edişin kayıtlarına rastlanmamaktadır.[160]

Mısır'da dört Evangelist'den biri olan Aziz Markos en eski İncil'i yazmış ve onun ilk patrikliğini takiben 116 patrik ondan sonra gelmiştir. İsa'nın göğe yükselmesi ve sonrasında Kutsal Ruh'un Markos'un evindeki topluluğu ziyaret etmesiyle ilk Hıristiyan kilisesinin burada kurulduğuna inanılır.[161] Bu inancın geleneksel her kilise için geçerli olduğunu da ifade etmek gerekir.

Hıristiyanlığın Mısır'da yaşadığı daha sonraki yüzyıllar ise Roma İmparatorlarının yapığı büyük zulümler ile meşhurdur. "Nizam kovuşturma ile gelecekse, İmparatorlar bunun için tereddüt etmemişlerdir."[162]

1. Bizans Kovuşturmaları ve İlk Hıristiyan Münzeviler

Roma, Hıristiyanlığa karşı başlattığı düşmanlığı daha önce Yahudilere karşıda uygulamıştır. Yahudilere "dinsizlik propagandası yaptıkları" yakıştırması ile savaş açılmıştır. Yahudilerin Yehova'ya inanmaları Romalılar için bir şey ifade etmemiştir. Ancak Yahudilerin çıkarttıkları isyanlar haricinde onlara karşı yöneltilen suçlama, İmparatorluktaki Tanrı ve Tanrıçalar'a karşı takındıkları tavırdan dolayıydı. Yahudilerin bu tanrıları aşağılamaları İmparatorluğun hiç kaldıramayacağı bir tutumdu. "Dinlerin çeşitliliğine

160 Bu konu hakkında bkz. W. M. Flinders Petrie, Personel Religion in Egypt Before Christianity, Harper & Brothers, London, Newyork-1909, s. 59 v.d.

161 Aziz S. Atiya, Doğu Hıristiyanlığı Tarihi, Doz Yay., 2005, s. 38; Hırsiyanlığın Mısır'da ki gelişimi için bkz. Adolf Harnack, The Expansion of Christianity in the first three Centuries, Vol. II, G.P. Putnams' Sons, Newyork-1905, s. 304 v.d.

162 J. B. Bury, Late Roman Empire, Vol. II, Dover Publications, New York-1958, s. 373.

evet; sakınan bir dinsizlik, ona da peki; ama dinsizliğin kazanmasına, üste çıkmasına, hayır !"[163]

Hıristiyanların daha büyük tepki toplamalarının nedeni ise, Yahudilik kadar ulusal bir temele dayanmamasından ileri gelir. Hıristiyanlar, İmparatorluk genelinde hüküm süren paganizme birçok yenilik (ahiret inancı, ilk günah, vaftiz vs.) getirmekle suçlanmıştır. Bu tehdit algılamasıyla Roma İmparatorları büyük katliamlara giriştiler. Bu katliamlar imparatorlar Trajan[164] Oralyos[165] Decius[166] ve Diocletian[167] zamanlarında en acımasız şekilde yapıldı.

İşte tam bu koğuşturmaların yoğun olduğu sırada, Decius (249-251) ve Valerianus (253-260) zamanında, Roma piskoposu Cornelius iken, Mısır Thebaid'de müthiş Hıristiyan kovuşturmalarının yaşanmasıyla ilk Hıristiyan münzevi olarak kabul edilen St. Paul'un* münzevi hayatına şahit oluruz. Bu zamanda Paul 16 yaşında iken ailesinin ölmesi üzerine evli bir kız kardeşi ve zengin bir miras ile yalnız başına kalmıştı. Yaşamöyküsünde yazdığına göre[168] Grek ve Mısır ilminden haberdardı. Yumuşak huyluydu ve

163 Albert Bayet, Dine Karşı Düşünce Tarihi, Broy Yay., 2004, s. 32.

164 İmparator Trajan (M. S. 98-117) yaptığı doğu seferi ile Hıristiyanlığa ilk büyük darbeyi indirmiştir. Binlerce insan bu sefer dolayısıyla hayatını kaybetmiştir. Çelik, Bizans İmparatorluğunda Din Devlet İlişkileri, s. 9.

165 Oralyos döneminde (M. S. 161-180) Hıristiyanlar her felaketin sebebi görülerek katledilmişlerdir. Mehmet Çelik, Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri (325-1453), İzmir-2000, s. 8.

166 Decius döneminde (M. S. 249-251) Hıristiyanların Piskoposlar da dahil tekrardan Putperest olmaları dışında bir seçenekleri yoktu. Çelik, Süryani Kilisesi Tarihi, C. I, s. 51 v.d.; Bu zamanda çöllere doğru büyük göç başlamıştı.

167 Diocletian dönemi (M. S. 284-305)'nde ise Trajan ile başlayan büyük zulüm çağlarının son halkası yaşanmıştır. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Çelik, Bizans Devletinin Antakya ve Yöresinde Giriştiği Kitle Katliamları (IV.-VII. Yüzyıllar), Antakya-1994.

168 * Birinci yüzyılda kendisinin ilham (vahiy) yoluyla havari olduğunu söyleyen Aziz Paul (Pavlus) ile karıştırılmamalıdır.
İlk Hıristiyan münzevi olrak kabul edilen Paul (250-363)'un hayatını, Jerome Suriye çölünde ikamet ederken yaklaşık olarak 375 yıllarında yazmıştır. Sahihliği konusu içinde barındırdığı abartılar nedeniyle tartışmalıdır.

onun Tanrı sevgisi büyüleyiciydi. Kovuşturma esnasında (250) 22 yaşında iken uzak bir kasabaya gitti ve kendisine sığınabileceği bir yer aradı. Sonunda girişi bir taş ile kapalı bir mağara buldu. Yine orada bulunan bir ağaçtan hem giyecek hem de yiyecek ihtiyacını karşılıyordu.[169]

Paul 113 yaşına geldiğinde diğer münzevi Aziz Antony 90 yaşındaydı. Antony bir gece rüyasında yine kendisi gibi yaşayan bir başkası olduğunu görmüş ve onu bulmak istemişti. Yaşlı ve dermansız yaşına rağmen günün ağarmasıyla yola koyulan Antony Paul'u aramaya başladı ve onu buldu. Paul ölünce yine onu gömen Antony idi.[170]

Jerome, Paul'un hayat hikayesini anlattıktan sonra şöyle diyor: "Bu küçük hikayenin sonunda, servetlerinin şumulünü bilmeyen, evlerini mermerlerle süsleyen sizlere şunları sormak istiyorum: Bu yaşlı adamın nesi vardı? Sizin içme kaplarınız değerli taşlardandır; Oysa O, sizin kölelerinizin giydiklerine bile sahip olmamıştı. Ancak diğer taraftan, O, fakir olmasına rağmen, cennet ona açıktır; Siz tüm servetinizle cehenneme gideceksiniz. O, çıplak olmasına rağmen, İsa'nın örtüsü ile korundu; Siz ipek kumaşlarınızı giyerken İsa'nın örtüsünden mahrum kaldınız."[171] Paul, yine bu sade yaşantısının yanında, hiç kiliseye gitmemiş, bir ayine katılmamış ve yalnız başına yaşamıştır.

Paul'un hayat hikayesini incelediğimizde hayal unsurlarıyla oldukça fazla karşılaşırız. İçinde abartıların olması, örneğin; son yıllarında bir kurdun ona günlük yarım somun ekmek getirmesi v.s. hadiseler onun gerçekliğine gölge düşürmüştür. Ancak gerçek olan bir şey vardır ki o da Decius (249-251) koğuşturması sırasında birçok insanın canını kurtarmak için çöllere kaçtığıdır. Sahraya firar

169 Jerome, Life of the Paulus, 2-6.
170 Jerome, Life of the Paulus, 7.
171 Jerome, Life of the Paulus, 17.

eden bu insanlardan bazıları sosyal hayatın tüm arzu ve meyillerinden uzak durarak orada yalnız başına yaşamıştır.

Hermit Paul, Hıristiyan geleneğinde çok fazla yer kaplamamıştır. Onun adı Sinai'de St. Antony Manastırına yakın bir manastıra[172] ve İngiltere Norwich'de bir kiliseye verilmiştir.[173]

a. Aziz Antony

Paul'un bu gizemli bilinmezliğini bir tarafa bırakacak olursak, Hıristiyan monastisizminin kurucusu olarak kabul edilen kişi Mısır'lı Antony'dir. Paul'un hayatını yazan Jerome'de onun için "keşişlerin atası" demiştir. Ancak O, topluluksal anlamda manastır hayatının kurucusu değildir. Sadece münzevi (hermit) hayatın kurucusu olarak kabul edilir.

Mısır'lı Aziz Antony'nin biyografisini[174] yazan kişi İznik çağının en şöhretli isimlerinden biri olan İskenderiye piskoposu Athanasius'tur. Bu biyografiyi 356-362 yılları arasında yazmıştır. 5. yy. Kilise tarihçilerinden Sozemen[175] ve Sokrates[176] Antony'nin biyografisinin Athanasius tarafından yazıldığını teyit etmişlerdir. Kilise tarihi yazarı Duchesne, "Antony'nin Hayatı"nın gerçek olup olmadığı konusunda birçok tartışmanın yapıldığını ve sonunda sahih olduğu konusunda görüş birliğine varıldığını söyler.[177]

St. Antony Mısır'da Heracleopolis'in Coma kasabasında 251 yılında doğdu. Varlıklı, Hıristiyan bir ailede bu inanç üzerine ye-

172 Abu Salih, The Churches and Monasteries of Egypt and Some Neighbouring Countries, At The Clarendon Press, Oxford-1895, s. 307.

173 Ian C. Hannah, Christian Monasticism, The Macmillian Company, New-york-1925, s. 21.

174 Antony'nin biyografisi için bkz. Athanasius, Life of Antony, NPNF, Vol. IV, s. 195-221.

175 Bkz. Sozomen, HE, I, Chap. 13.

176 Bkz. Socrates, HE, I, Chap. 21.

177 Duchesne, Early History of Christian Church, Vol. II, s. 388, 1. Dipnot; Ayrıca bkz. Gwatkin, Studies of Arianism, s. 102 v.d.

tiştirildi. İlerleyen yıllarda onun farklı özellikleri açığa çıkmaya başladı. Yumuşak huylu, sakin ve düşünceli halleri ile genel halk arasında fark ediliyordu. Yalnızca anadilini (Koptça) biliyordu ve Grek literatürüne ve laik bilime merak salmadı. Ailesiyle birlikte Kilise'de derslere katılıyordu. Annesi ve babasının ölümünden sonra kız kardeşiyle beraber kaldı. Ardından Kilise'de iken Kutsal Kitab'dan "Eğer kamil olmak istersen, git, nen varsa sat ve fakirlere ver, göklerde hazinen olacaktır ve gel, benim ardımca yürü"[178] sözünü işitince bu onun kalbine nakşetti ve onun daha sonraki hayatını şekillendirdi. Sadece kız kardeşinin bakımı için bir miktar mülk ayırdıktan sonra kalan mirası satıp ihtiyaç içinde olanlara verdi. Sonra kız kardeşini bir bakireler topluluğuna emanet etti.

Kız kardeşinin yaşamını güvenceye aldıktan sonra kendisini tam anlamıyla mükemmel Hıristiyan yapacağını düşündüğü asketik hayata adım attı. Çeşitli sebeplerle çöllere kaçmış olan münzevilere rastladı ve köyünün biraz uzağında bulunan bir topluluğa katıldı. Bundan önce Antony kendisini bir süre mezara kapatmış ve bu şekilde nefsini terbiye etmeye çalışmıştı. Ardından Antony doğu çöllerine doğru yola koyuldu. Yaklaşık 20 yıl yanına kimseyi yaklaştırmayarak nefsini terbiye etti. Ancak onun böyle bir kale yıkıntısındaki yaşamı birçok kişiyi meraklandırıyordu. İlk kez onu yıkıntıdan çıkarken görenler, onda fiziki bir değişimden ziyade kavranamaz bir arınmışlık hissettiler. Gelenlerin birçoğunun hastalıklarını iyileştirdi ve onların vücuduna girmiş olan kötü ruhları çıkardı. Ve böylece dağlar ve çöller onun etrafına toplanan münzeviler ile doldu taştı.[179]

Dağlarda çadırlara benzer odalarda keşişler mezmurları okuyor, oruç tutuyor ve dua ediyorlardı. Ancak Antony sık sık kendi

178 Matta, 19, 21.

179 Athanasius, Life of Antony, 1-14; Şimdi Arap Çölü diye anılan bölgede Aziz Antony Manastırı bulunmaktadır. Bkz. Abu Salih, The Churches and Monasteries of Egypt and Some Neighbouring Countries, s. 159, Atiya, Doğu Hıristiyanlığı Tarihi, s. 79.

hücresine gidiyordu. Antony'nin yaşamöyküsüne göre, O, hücresinden uzun süreli olarak iki kere çıkmıştır. Bunlardan ilki 311 yılında İskenderiye'deki Maximius koğuşturması esnasındadır. O, bu koğuşturma esnasında şehit olmayı çok arzulamıştır. Fakat olamayınca hücresine tekrar dönmüş ve her gün şehit oluyormuşcasına sıkı bir züht hayatı sürmüştür. O, zorunlu olmadıkça ne vücudunun tamamını ne de ayaklarını yıkamış, ölünceye değin kimse onu çıplak olarak görmemiştir.[180]

Antony ayrılıkçı olarak kabul ettiği mezheplere karşıda tepkisini ortaya koymuştur. Arius mezhebinden biri ona geldiğinde, onun sözlerinin yılanın zehrinden daha zararlı olduğunu söyleyerek azarlamış ve kovmuştur. İkinci defa yine Aryani tartışmaları esnasında İskenderiye'ye gelmiş (388) ve onları İsa-Mesih karşıtlarının lideri olarak ilan etmiştir.

Antony'nin ünü yayılınca İmparatorlar dahi onun şöhretinden ve manevi gücünden yararlanmak istemişlerdir. İmparator Constantine Augustus ve oğulları Constantius ve Constans Augusti Antony'e mektuplar yazmışlar ve ondan dua istemişlerdir. Ancak Antony böyle şeylere nasıl cevap vereceğini bile bilememiş ve keşişleri etrafında toplayarak şu tavsiyede bulunmuş: "Eğer bir İmparator dahi bize yazarsa, O, bir insan olduğu için hayrete düşmeyin, daha ziyade Tanrı'nın insanlar için yazdığı yasayı ve oğlu vasıtasıyla bizlere ulaştırdığı sözleri merak edin."

Antony hastalanınca öleceğini anlamış ve Mısır geleneklerini bildiği için, keşişlere gömülmesi yönünde nasihatte bulunmuştur. Daha önce de piskoposları azizlerin cesetlerinin parçalanmaması hususunda uyarmıştır. 356 yılında ölmüştür[181]

İşte Hıristiyanlık tarihinde monastisizm konusunda açılan tüm bahislerde adı geçen Paul ve Antony'nin, onların kılıktan kılığa giren şeytanlar, kötü ruhlar, çeşitli hayvanlarla olan mücadeleleri,

180 Athanasius, Life of Antony, 44-47.

181 Athanasius, Life of Antony, 69-90.

mucizeleri bir kenara bırakılırsa yaşam öyküleri bundan ibarettir. Ancak gerek sözlü olarak gerekse ilk dönem Kilise Tarihi yazarlarının onlardan bahsetmesi ile onlar büyük bir üne kavuşmuşlardır.

Kilise otoritesini kabul etmeyen ya da onu ebedi kurtuluş için bir vasıta olarak görmeyen birçok insan bu şekilde çileci bir hayata atılmıştır. Ancak İskenderiye piskoposu Athanasius'un Antony'nin hayat hikayesini yazması kilise ile manastırcılık hareketi arasındaki ayrışmanın kapanması için büyük bir çaba olarak görülür. Aziz Athanasius'un Antony'nin hayatını yazmasındaki amaçlardan biride, azizin maneviyatına vurgu yaparak heretiklerle mücadelesinde bu yolla güçlenmek istemesiydi.[182]

Çok yemekten kaçınan, ekmek ve tuz ile yaşayan, bazen su içen, et ve şaraba hiç dokunmayan, yerde kuru bir zeminde ya da samanlardan bir şilte üzerinde yatan, gerekmediğinde banyo yapmayan, kendisini yağlamayan ve kilise'nin hiçbir ayinine iştirak etmeyen ve yalnızca Tanrı ile en yakın birleşme için mücadele eden bu iki münzevinin hayatlarından bahsettikten sonra şimdi Mısır'ın diğer hermitlerinin yaşamlarına biraz değinelim.

b. Diğer Hermitler

Topluluksal yaşamdan ziyade tek başına yaşayan münzevilerin yaşamı ilk dönem yazarları (Sozomen, Socrates, Cassian, Jerome) tarafından daha önem verilerek anlatılmıştır. Bu eremitik yaşam Cassian'ın[183] deyimiyle cenobitik yaşama göre daha ileri bir safhadır. Bu yaşantıda sıradan insanların yeri yoktur.

Antony'nin izinden giden ve bu yol üzerinde necat arayan Mısır'da Pişpir, Nitria, Cellia, Scete gibi bölgelerde birçok münzevi vardı. Kilise tarihçisi Sozomen bu münzevilerden Macarius, Heraclius, Cronius, Pamphnutius, Putubastus, Arsisius, Serapion,

182 C. Mango, Bizans, Yapı Kredi Yay., İstanbul-2008, s. 123; Duchesne, Early History of Christian Church, Vol. II, s. 389.

183 Cassian, Conferences, XXIV, Chap. 8.

Putirion, Apollonius, Anuph ve bunun gibi birçok keşişin ismini vermektedir. "Onlar şeytanın aldatmacalarına gelmemek için, elbiselerini (tünik) kollarını geçirmeden giyerlerdi. Tıpkı sütle beslenen bebekler kadar iffetli ve masum olduklarını göstermek için başlarında bir şapka (kukuleta) taşırlardı. Taşıdıkları kuşakları ve vücutlarını örten özel bir örtü ile onlar daima Tanrı için ibadete hazır bir durumdaydılar."[184]

Nitria'da monastisizmin kurucusu Amoun, zengin bir ailede doğmuştu. Ailesi'nin ısrarlarına dayanamayınca evlendi ancak bakire bir hayat sürmek üzere eşini ikna etti. Sadece akşamları yemek ve dua için görüşerek 18 yıl bu şekilde yaşadılar. Daha sonra ayrı yaşamaya karar verdiler ve Amoun ölümüne kadar orada yaşayacağı Nitria dağına gitti. Nitria'da 4. yy.'ın sonunda keşişlerin sayısı 5000 civarındaydı.[185]

Cellia'da İskenderiye'li Macarius iyi bir ün salmıştı. Orada keşişler dini bir konu haricinde birbirleriyle konuşmuyorlardı ve herkes küçük hücrelerinde yaşıyordu. Sadece hafta sonları bir araya gelirlerdi. Yine orada 600 münzevi yaşamaktaydı.[186] Scete'de münzevi hayat yaşayan Macarius ise 300 yılında ilk olarak Antony'nin öğrencisi olmuştu. O da 90 yıllık ömrünün 30 yılını asketik olarak geçirmiştir.[187]

Sozomen, erken dönemdeki birçok keşişin antropomorfist olduğunu söylüyor. Yani onlar Tanrı'yı insan biçiminde algılamışlardır. Onu yüzü, elleri, gözleri olan şekli ile düşünmüşlerdir. Ancak onlar Kutsal Kitab'ın gizli anlamını çözdüklerinde bu anlayışlarından vazgeçmişlerdir.[188] Diğer farklı bir durumda, ilk dönem Kilise

184 Sozomen, HE, III, Chap. 14.

185 Palladius, The Lausiac History, (Trans. W. K. Lowthher Clarke), The Macmillian Company, New York-1918, Chap. 7; Ayrıca bkz. Socrates, HE, IV, Chap. 23; Sozomen, HE, I, Chap. 14; Athanasius, Life of Antony, 60.

186 Sozomen, HE, VI, Chap. 31.

187 Palladius, Lausiac History, Chap. 17.

188 Sozomen, HE, VIII, Chap. 11.

tarihi yazarlarının keşişlerden bahsederken onları filozof tabiri ile tanımladıklarıdır.

Bu şekilde kendini eğitmek için ıssız bölgelere çekilen münzevi bazen son derece sert uygulamalara da başvururdu. Sonuçta popüler bir figür olur ve dünyanın birçok yerinden oraya hac için gelenler vasıtasıyla kahramanlaşırlardı. Ziyaretçiler, nasihat ya da kutsanma arzusu ile buralara akın etmişlerdir, ancak önemli bir faktörde bu yaşantı tarzının insanlarda merak uyandırmasıdır. Anadolu'da monastisizmin kurucusu olarak kabul edilen St. Basil'de ilk önce buraları ziyaret etmiş ve belli bir birikim ile buradan ayrılmıştır. Jerome'nin hayatını yazdığı Filistin'li Hilarion, Epiphanius, yine Jerome, Roma'lı prenses Melania (363 yılında 6 ay Mısır'da kalmış) bu ziyaretçilerden bazılarıdır. Lausiac History'nin yazarı Galatia doğumlu Palladius 4. yy.'ın sonları ve 5. yy.'ın başlarında Mısır'dadır. Yine Cassian 390-400 yılları arasında Mısır'da bulunmuştur.[189] Bu kişiler hem monastisizmin Mısır'daki gelişmesine şahit olmuşlar hem de buradaki yaşantıyı imparatorluğun farklı yerlerine taşımışlardır.

2. Mısır'da Manastır Hayatının Başlangıcı

St. Antony'nin ölümünden sonra geriye kalan düzenli ve organize bir keşiş topluluğu yoktu. Fakat bu onun yine çağdaşı Pachomius tarafından yerine getirildi. Pachomius hakkında etraflıca bilgi Sozomen'in Kilise Tarihi'nde ve Palladius'un Lausiac History adlı eserinde bulunmaktadır. Hıristiyanlık tarihinde ilk defa organize bir şekilde manastır kuran kişi Mısır'lı Pachomius'tur.

Pachomius, 292 (ya da 285) yılında yukarı Thebaid'de pagan bir ailede doğmuştur. 20 yaşına vardığında Constantine'in ordusunda bir askerdir. Daha sonra Hıristiyan olmuştur. Çevrede yaşayan münzevilerin isimlerini duymuş ve ardından Palaemon'un ya-

189 The Cambridge History of Early Christian Literature, s. 376 v.d.

nına gitmiştir.[190] O, hocasının yanında bir zaman için kalmış sonra Denderah (Nil'in doğu tarafı)'a yakın bir yerde ilk vizyonunu görmüş ve bundan sonraki hayatı değişmiştir. Sozomen ve Palladius bu hadiseden bahsetmektedirler.

a. Pachomius ve Cenobitik Yaşama Doru İlk Adım

Pachomius bir gün hücresinde felsefe ile meşgul olurken Tanrı'nın bir meleği ona gelmiş ve burada bir manastır inşa etmesini, yanına birçok keşişin geleceğini söylemiş, ardından ona manastırda uygulaması istenilen kuralları bir tablet halinde sunmuştur.[191]

Daha önce bahsettiğimiz gibi Erken Doğu Hıristiyanlığı'nda melekler, şeytanlar v.b. birçok gizemli varlık adeta insanlarla iç içe gibi algılanıyordu. Pachomius'un asketik hayatının daha toplumsal bir forma dönüşme sürecinin başlangıcında da Tanrı'nın bir meleğinin bu hükümleri verdiği söylenmektedir. Çağdaş kaynaklar incelendiğinde bu algının sadece Mısır'a ait olmadığı görülür. Bu kuralların Tanrı'nın bir meleği tarafından verilip verilmediği önemli değildir. Önemli olan bu ve benzeri birçok kuralın 5. yy. da Mısır'ın birçok yerinde kurulan manastırlarda uygulanmış olmasıdır.

190 Mackean, Chıristian Monasticism in Egypt, s. 91-92; E. C. Butler, "Monasticism", The Cambridge Medieval History, Vol. I, ed. H. M. Gwatkin-J. P. Whitney, The Macmillian Company, 1911, s. 523.

191 Meleğin verdiği tablette şunlar yazıyordu: Herkese çalıştığı işin ağırlığına göre yemesine ve içmesine müsaade et. Güçlü olanlara zor işler, zayıf olanlara daha basit işler yükle. Keşişlerin üçerli kalabilecekleri hücreler inşa et. Keşişler yemeklerini aynı odada ya da evde yemelidirler. Onlar rahat yerlerde uyumamalı, ayrı iskemle tarzı yerde uyumalıdırlar. Gece olduğunda onlar kolsuz giysilerini giymeli ve kuşaklarını bağlamalıdırlar. Başlıkları olmalı ve bu tüğsüz başlıkları ile Sebt gününe katılmalıdırlar. Keşişleri derecelerine göre 24 kısma ayır ve onların her birine Grek alfabesinden (Alaf to Taw) harfler ver. Bkz. Palladius, The Book of Paradise, Vol. I, Trans. E. A. Wallis Budge, London-1904, Chap. 33; Sozomen, HE, III, Chap. 14.

Palaemon'un yanından ayrılışından sonra Tabennesi'de manastırını kuran Pachomius'un etrafı kısa zamanda birçok keşiş ile doldu. Manastırda yaşayanların sayısı yüzü bulmuştu. Daha sonra bu manastıra 3 mil uzaklıkta Pabau, Proou gibi yerlerde de manastırlar kuruldu. Tase, Tismenae ve bunun gibi birçok yerde kısa sürede manastırlar inşa edildi.[192] Pachomius 348 yılında ölmeden evvel Thebaid'de 9 manastır kurmuştu ve bunlardan biri kadın manastırıydı.[193] Onun ölümünden sonra ise bu gelenek her yere yayıldı.

b. Pachomius Manastırlarının Özelliği

C. Mango, Pachomius'un eski bir asker olmasından ve kurduğu düzenden dolayı onun nizamını "evlere bölünen surlu bir karargah" olarak tanımlamıştır.[194] Pachomius manastırlarında kurallar artan ihtiyaçlara bağlı olarak oluşmuştur. Diğer kurulan manastırlara da buradan yön verilmiştir. Keşişler manastırlara belli bir deneme sürecinden sonra girebiliyorlardı. Yeni gelen adaya ilk önce kurallar veriliyor ardından hemen ondan 20 adet mezmurlardan parça, Yeni Ahit'den 2 mektup öğrenmesi ve hemen okuması isteniyordu. 3 yıllık deneme süreci dolduktan sonra aday manastıra kabul ediliyordu. Bu üç yıl zarfında adaylar çeşitli işlerde çalışmak zorundaydılar.

Keşişler yemeklerini sessizce manastır yemekhanesinde yiyiyorlardı. Masanın etrafına yüzlerinde bir örtü varken otururlardı ve herkesten sessiz olması istenirdi. Yolcular hariç yemekhaneye yabancıların girmesi yasaktı.

Keşişler postlarını giymeli ve yünden sarıklarını takmalıydılar. Onlar özellikle etrafı çevrili iskemle tarzı bir yerde uyurlardı.

192 Mackean, Christian Monasticism in Egypt, s. 93.

193 Schaff, History of the Christian Church, s. 196; Edward Gibbon, The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, Vol. IV, George Bell & Sons, London-1893. s. 110-111.

194 Mango, Bizans, s. 121.

Hafta sonları Komünyon'a katılmak mecburi idi. Orada kuşaklarını çıkarıyorlardı. Onlar en çok günbatımından sonra dua ediyorlardı. Her duadan evvel ilahi okuyorlardı ve günde yaklaşık 12 kez ibadetleri vardı. Daha önce dediğimiz gibi keşişler kapasitelerine göre 24 ayrı kısma bölünmüştü. Aldıkları harflere göre onların dereceleri ve kıyafetleri farklı oluyordu. Daha sade bir yaşantı sürenlere Iota, diğerlerine Zeta ismi veriliyordu. Onların toplam sayısı yakın zamanda 7000'i bulmuştu. Tabenna adasında Pachomius'un yaşadığı manastırda 1400 keşiş bulunuyordu.[195]

Pachomius'un kurduğu manastır düzeninin en önemli yanı iş bölümünün olmasıydı. Kimisi bahçe de, tarla da, demirhane de, marangozhane de çalışırken, kimisi sepet örüyor, halat, ayakkabı yapıyor ya da tabakhane de çalışıyordu. Bunların hepsinin daireleri farklıydı. Hatta manastırlarda yazı sanatına ilgi duyanların ayrı odaları dahi vardı. Bu işlerle meşgul olanlar erken kalkmak zorundaydılar.

Herkes yemek yiyeceği saati bilirdi. Kimisi altıda, kimisi yedi, sekiz, dokuz, on da yerken, kimisi de sadece akşamleyin yiyiyordu. Yemek sofrası, daha sonra değinilecektir ancak Anadolu ve Mezopotamya ile karşılaştırıldığında oldukça zengindi. Ekmek, hardal, yağ, inek sütünden peynir, etin güzel kısımları, çeşitli bitkiler yemek sofrasında bulunurdu.[196]

Palladius'un yine kaydettiğine göre, bazı manastırlarda 200, 300 kişi yaşıyordu. Panopolis şehrindeki manastır bunlardan biriydi ve orada 15 terzi, 7 demirci, 4 marangoz, 12 deveci, 15 çekiçci bulunmaktaydı.[197]

Pachomius manastır için kurallar koymuştu fakat yine de kendini aşırı bir şekilde eğitme eğilimi olanlara salık verilmişti. Ancak herkes kendi işini en iyi şekilde yapmalıydı. "Aylak keşişin et-

195 Sozomen, HE, III, Chap. 14; Palladius, Lausiac History, Chap. 32.
196 Palladius, Lausiac History, Chap. 32.
197 Palladius, Lausiac History, Chap. 32.

rafını bir tümen asker, çalışkan keşişin etrafını yalnızca bir şeytan kuşatır"[198] anlayışı ile bu manastırların düzeni işlemekteydi.

3. Kadınlar ve Manastır Hayatı

Erken Kilise'de bakireler önemli bir yer tutmaktaydı ancak onlar evlerde ikamet etmekteydiler. Münzevi Antony'de 270 yılında kız kardeşini bu şekilde bilinen bir bakireler topluluğuna emanet etmişti.[199] Palladius'da Nitria'da 70 kişilik bir bakireler topluluğundan bahsetmektedir.[200]

Ancak kadınların bu şekilde bir yaşantıya meyilleri erkekleri takip etmeleriyle olmuştu. Her ne kadar bu yaşantıyı Mısır'da çölde deneyenler[201] olsa da ıssız yerlerde kadınlar için bu şekilde bir yaşam ürkütücüydü ve bazen erkeklerin yardımına ihtiyaç duyuyorlardı. "Nil'in sol tarafına doğru Atripe'de Elias bakirelerin büyük dostuydu. O, tüm erdemiyle onların ihtiyaçlarını görüyordu. Elias merhametinden dolayı onlar için burada büyük bir manastır inşa etti. Bakireleri manastıra yerleştirdikten sonra mütemadiyen gelip onların yiyecek, içecek, bahçe v.s. işleriyle ilgilenirdi. Farklı yerlerden ve karakterden olan bu kadınlar arasında sürekli kavgalar olurdu. Ancak Elias onlardan sorumlu olduğu için aralarında barışı tesis etmek zorundaydı. Bu yüzden 300 bakirenin arasında 2 yıl ikamet etmek zorunda kalmıştı."[202]

Kadınlar için ilk manastırı ise Pachomius kız kardeşi Mary için kurdu ve onlara tıpkı keşişler gibi kurallar belirledi. Peter bu manastırı ziyaret etmekle görevliydi. Kadınlar manastırında herhangi bir ağır iş var ise bu keşişler tarafından yapılıyordu ancak yemeklerini orda yiyemezlerdi. Eğer bir keşişin kardeşi ya da yakın bir ak-

198 Schaff, History of the Christian Church, s. 160.
199 Athanasius, Life of Antony, 3.
200 Palladius, Lausiac History, Chap. I.
201 Palladius, Lausiac History, Chap. 5,11.
202 Palladius, Lausiac History, Chap. 29.

rabası bakirelerin manastırında ise, ziyaret için keşiş oraya ancak kendinden büyük bir diğer keşişin eşliğinde gidebiliyordu. Daha sonra kadınlar için Tismenae ve Pabou'da da manastırlar kuruldu.[203]

Tabennesi'de kadınlara ait bir manastırda 400 münzevi yaşıyordu. Onların günlük yaşantıları erkeklerinkine benziyordu, ancak onlar post giymiyorlardı. Kadınların manastırı nehrin karşı kıyısında bulunuyordu. Bakirelerden biri öldüğünde, diğerleri cesedi gömülecek şekilde hazırladıktan sonra onu nehrin kıyısına bırakırlardı. Ardından karşıdan erkek kardeşler, palmiye ve zeytin dallarından yapılmış bir sandal ile gelip cenazeyi alırlar ve kendi ortak mezarlıklarına gömerlerdi. Sadece Başrahip ve diyakon kadınlar manastırına gidebiliyor, o da Pazar günü oluyordu.[204]

Bakirelerin manastırında da düzen aynıydı ve başlarında Başrahibe bulunurdu. Ancak onlar erkeklerin manastırına bağlıydılar. Her türlü ihtiyaçları onlar tarafından sağlanıyordu. Onların arasında topluluk hayatının getirdiği bir denetleme içgüdüsü de açığa çıkmıyor değildi ve bu bazen istenmeyen sonuçlara[205] sebep olabiliyordu.

Mısır'da erken dönem için monastisizm konusunda bahsedilmesi gereken bir başka konuda Beyaz Manastır (White Monastery) ve Schenoudi'dur. Pachomius kurallarını büyük oranda o da uygulamıştır. 333-334'te doğan Schenoudi'nin 118 yıl yaşadığı Koptça yazmalarda geçer. 431 Efes konsili'de de bulunmuştur ve 451'de ölmüştür. 15 yıl Beyaz Manastır'ın yöneticisi olan Schenoudi ilk önce amcası Bgoul'un yanında yetişmiştir. Onun manastırında sa-

203 Mackean, Christian Monasticism in Egypt, s. 118 v.d.

204 Palladius, Lausiac History, Chap. 33.

205 Bir gün bir erkek terzi keşiş, bakireler manastırından iş almak için nehri geçmiş. Oradan bir bakire çıkıp, kendilerinin terzilerinin olduğunu ve başka ihtiyaç olmadığını belirtmiş. Diğer bakirelerden biride bu görüşmeye uzaktan şahit olmuş ve herkese ifşa etmiş. Ardından masum kız iftira ile karşı karşıya kalmış ve nehre atlayarak hayatına son vermiş. İftiracı bu vebalin altında kalıp durumu tam olarak açıklayamayınca kendini asmış. Durumu öğrenerek gelen Başrahip'te iftiraya eşlik ettikleri için onları yedi yıl Komünyon'dan mahrum bırakmış. Palladius, Lausiac History, Chap. 33.

bah ve akşam iki öğün yemek yeniliyordu. Ancak keşişler genelde bir öğün yerlerdi. Her hücre de iki kişi kalırdı ve hücre iki kısma ayrılıyordu. Hafta sonu yapılan toplu ayinlere komşu yerleşim yerlerinden gelen insanlarda katılabiliyordu. Ölülere özel bir değer veriliyor ve adları tabletlere yazılıyordu. Bu manastır Panopolis'te ki Pachomian manastırından yalnızca birkaç mil uzaklıktaydı.[206]

II. ANADOLU'DA HIRİSTİYAN MANASTIRCILIĞININ KURULUŞU

Mısır'da cenobitik monastisizmin gelişimini ele aldıktan sonra, şimdi Hıristiyan manastırcılığına Ortaçağ boyunca yön vermiş olan Anadolu monastisizmine geçebiliriz. Ortaçağ boyunca Hıristiyan manastırcılığına yön vermiştir ifadesini kullandık, çünkü Anadolu'da Aziz Basil'in kurduğu düzen sadece Doğu Hıristiyanlığı için bir model olmamış, aynı zamanda Batı'da da gelişmeye başlayan manastırcılık üzerinde büyük bir tesir yapmıştır.

Mısır'dan neşet eden Hıristiyan monastisizmi, doğu Hıristiyanlığında Mezopotamya ve Anadolu'da farklı şekillerde kendini göstermiştir. Mezopotamya'da, Suriye'de ve şimdiki Türkiye'nin doğu illerinde daha sert bir asketik eğilime müracaat edilirken, Cappodocia (Kapodokya)'da Aziz Basil'in öncülüğünde gelişen monastisizm daha ılmlı bir karaktere sahip olmuştur.

Kuşkusuz erken Bizans döneminde gelişen mezhep çatışmaları da monastisizmin şekillenmesinde en önemli faktörlerden birisidir. Teolojik konulardaki ayrılıklar, imparatorların siyasi tutumları gibi birçok etken Erken Doğu Hıristiyanlığı'nda manastırcılığın gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Devlet-Kilise, Kilise-Keşiş v.b. güç odaklarının birbirlerine karşı takındıkları tavırlar ve en önemlisi Erken Bizans döneminde halkın gözünde şekil-

206 Mackean. Christian Monasticism in Egypt, s. 110 v.d; Atiya, Doğu Hıristiyanlığı Tarihi, s. 85.

lenen din adamı algısı manastırcılığın etraflıca anlaşılabilmesi için değinilmesi lazım gelen konulardır. Şimdi, topluluksal manastırcılığın oluşumunun ikinci safhasına geçebiliriz.

1. Kapadokya Bölgesi ve Aziz Basil

Basil'in yerlisi olduğu Cappodocia (Kapadokya) bölgesi Küçük Asya'nın merkezinde bulunur ve birkaç dağ sırası (Argaeus=Erciyes) ile çevrilidir. Bölgenin ikliminin sert olmasından dolayı Sozomen orasının hermit (tek başına yaşayan münzevi) yaşamı için elverişsiz olduğunu belirtmektedir. "Çok önceden bizim doktrinimizi gayretli bir şekilde kucaklamış olan, Galatia, Cappodocia ve komşu çevreler şu zamanda birçok filozofa[207] ev sahipliği yapıyor. Bu keşişler, atalarının (Mısır'lı keşişler) geleneğini kendilerine uygulayamadıkları için çoğunlukla şehirlerde ve kasabalarda ikamet ediyorlar. Bölgenin doğal özelliği olan kışın sertliği hermit yaşamını elverişsiz hale getiriyor."[208] Bu sert iklime karşın yine bölge keşişler için en büyük gereksinim olan postlarıyla ünlüdür.[209]

Cappodocia, adeta bir teoloji kültürü merkezi olan Caesarea (Kayseri)'ya bağlıydı[210] ve 260 yıllarında Caesarea'nın nüfuzu 400.000 civarındaydı.[211] Havari Aziz Petrus'un I. Mektubunda sözü geçtiği gibi daha 1. yüzyılda Kapodokya'da muhtemelen küçükte olsa bir Hıristiyan topluluğu vardı. İlk üç yüzyıl ise Hıristiyanlar için diğer bölgelerde olduğu gibi burada da zulüm çağı olarak geç-

207 Daha önce söylediğimiz gibi erken dönem yazarları keşişlerden çoğunlukla filozof olarak bahsederler.

208 Sozomen, HE, VI, Chap. 34.

209 Paul Vinogradoff, "Social and Economic Conditions of the Roman Empire in the Fourth Century", The Cambridge Medieval History, Vol. I, ed. H. M. Gwatkin-J. P. Whitney, The Macmillian Company, 1911. s. 548.

210 Harnack, The Expansion of Christianity in the first three Centuries, Vol. II, s. 339.

211 Clarke, St. Basil the Great, s. 17.

ti.[212] Constantine döneminden sonra ise Hıristiyanların sayısı her yerde olduğu gibi burada da artmıştı.

a. Basil'in Hayatı

Anadolu'da ki manastırcılığın en seçkin isimlerinden biri olarak kabul edilen Aziz Basil yaklaşık olarak 329 yılında Caesarea'da doğdu. Basil babası vasıtasıyla evde iyi bir eğitim aldıktan sonra Constantinopole'e gitti. Orada çökmekte olan paganizmin son temsilcilerinden biri sayılan Libanius ile karşılaştı. Ardından Atina şehrine giden (351) Basil, orada daha önce tanıştığı Kapadokya'nın en büyük Kilise babalarından sayılan Gregory Naziensus ile karşılaştı. Daha sonra Basil asketik hayatın yaşandığı bölgeler olan Mısır'a seyahat etti. Ancak 358 yılında o tekrar Caesarea'da idi.[213] Büyük bir deneyim kazanmıştı. Basil'in yaptığı seyahatler sonucunda Eustathius'a[214] yazdığı şu mektup onun izlenimlerini en iyi şekilde ortaya koyar:

"Neredeyse tüm gençliğimi bilge olmak için budala bir şekilde beyhude işlere harcamışım. Nihayetinde derin bir uykudan hızla şahlanan bir adam gibi uyandım ve gözlerimi Kutsal Kitab'ın muhteşem ışığına çevirerek, bu dünyanın ahlaksızlığını anladım. Geçirdiğim bu perişan hayat için çok gözyaşı döktüm ve Tanrı'ya beni doğru yola sevk etmesi için yalvardım. Herşeyden evvel ifsat (bozulmuş) etmiş toplumun içinde kendi yolumu düzenlemeye koyuldum. Kutsal Kitabı okudum ve mükemmel olmak için en iyi şeyin kişinin tüm mallarını satarak, onu bu dünyayı umursamayan kardeşleriyle paylaşması gerektiğini anladım. Hayatını bu şekilde geçiren kardeşler bulabilmem için dua ettim. İskenderiye'de,

212 Bu konu hakkında bkz. Harnack, The Expansion of Christianity in the first three Centuries, Vol. II, s. 338 v.d.

213 Clarke, St. Basil the Great, s. 20-25.

214 Armenia'da Sebaste piskoposu. Bkz. Sozomen, HE, III, Chap. 14, Socrates, HE, II, Chap. 43.

Mısır'da, Filistin'de, Suriye'de, Mezopotamya'da birçoklarını buldum. Onların tahammül güçlerine ve yaşantılarına hayran kaldım; ibadete bağlılıklarına, uykuya boyun eğmeyişlerine, açlık, susuzluk, soğuk, çıplaklık gibi durumlarda bedene[215] teslim olmayışlarına; sanki kendi bedenlerinde yaşamıyorlarmış gibi bu dünyanın geçici olduğu ve hakikate ulaşmak için Tanrı ile birleşme düşüncesiyle yaptıkları tüm hareketleri takdir ettim... Gerçekten kutsanmış olan bu insanların yolundan gidebilmek için Tanrı'ya yalvardım."[216] Mektuptan da anlaşılacağı gibi St. Basil yaptığı seyahat ile asketik deneyim konusunda büyük tecrübe kazanmıştır.

b. Basil'in Asketik İdeali

St. Basil'in annesi ve kız kardeşi Macrina daha evvel inziva hayatına çekilmişlerdi. St. Basil'de onların yolundan gitti. Ancak onun amacı hermit hayatı ile cenobitik hayatı birbiriyle uzlaştırmaktı. Cappodocia ve Pontus'da kurduğu birkaç manastır ve yine koyduğu kurallar ile bunu gerçekleştirmeye çalıştı. Onun kuralları ise tam anlamıyla manastır kurumu için düzenlenmiş bir nizamname'den ziyade, Hıristiyanlar'ın topluluk yaşamı haricinde de uygulayabileceği bir tavsiyeler bütünüdür.

Yaptığı seyahatler ve elde ettiği tecrübeler sonucunda Antony'ninki gibi bir hermit yaşamını övgüye değer buldu[217] ancak onu tam olarak yeterli görmedi. Basil'in düşüncesine göre önemli olan kardeşlerin karşılıklı paylaşım yoluyla birbirlerinin kusurla-

215 "Bedene aşırı bir alaka göstermek, sadece bedenin kendisine zarar vermekle kalmıyor, ruhun önünde de bir engel teşkil ediyor, o halde ruhu bedene tabi kılmak ve onun hizmetine vermek, düpedüz delilikten başka şey değildir." Aziz Basileios, "Genç Erkeklere, Pagan Edebiyatından Ne Şekilde Fayda Sağlayabilecekleri Üzerine", s. 27.

216 Bu mektup için bkz. B. J. Kidd, Documents Illustrative of the History of the Church, Vol. II, No: 62; Basil, Letters, 223 (2).

217 Basil, kendi sisteminin ılımlığını Mısır'da, Filistin'de ve Mezopotamya'dakilerle karşılaştırdığında "Kemale ermede biz onların ancak çocuklarıyız" der. Bkz. Basil, Letters, 207 (2).

rını örtmeleriydi. Gördüğümüz gibi daha önce bahsettiğimiz Pachomius manastırlarında keşişin tek amacı kendini düzeltmek iken, Basil bunu yeterli görmemiş ve kardeşlerin birbirlerinin hatalarını söylemelerini buyurmuştur. Basil'in keşişlere hitaben yazdığı şu mektup onlardan istediği davranış şeklini göstermesi bakımından önemlidir:

"Size, Tanrı'nın lütfunu kazanmanız için şimdi söyleyeceğim sözlerden başka bir şey söylemeyi şahsen düşünmüyorum. Havarilerin yaşamından sonra sizden istediğim müşterek bir hayat yaşamanızdır. Bunun önemini anladıktan sonra Tanrı'ya onun için şükredin. Benim talimatım ve teşvik edişim, İsa Mesih'in duası ve mehdi için ancak bir vesile kabilindendir. Buna vesile olmak ve sizi tembellikten uzaklaştırmak için bizim iyi yetişmiş bir kardeşimizi sizlere gönderiyorum. En büyük isteğim sizin tek vücut olarak birleştiğinizi görmek ve şahitsiz bir hayat yaşama eğiliminizin olmadığını duymaktır. Birbirlerinizin gayretli çalışmalarını izlemeyi ve onlara tanıklık etmeyi kendinize görev bilin. Böyle yapmakla hem kendi adınıza hem de diğerlerinin ilerlemesine katkıda bulunduğunuz için ödüllendirileceksiniz. Bu şekilde davranırsanız hem söz hem de amelde bir başkası için bir katkınız olacak ve bu münasebetle 'nasihat' aranızdan kaybolmayacaktır."[218]

St. Basil manastır düzenini ele alırken topluluk yaşamını ön plana almakla münzevilerin yalnız başlarına yaşamalarını da yasaklamamıştır. Ancak onların hücrelerinin tarikat yaşamından çok uzak olmamasını, hatta onların sadece duvarlar ile birbirlerinden ayrılmalarının yeterli olduğunu belirtmiştir.[219]

St. Basil asketik hayat üzerine birçok eser bırakmıştır. Özellikle onun mektupları Doğu Hıristiyanlığı'nda erken dönem manastır yaşamı için hayati önem taşımaktadır.[220] Basil'in mektupla-

218 Basil, Letters, 295.

219 E. F. Morison, St. Basil and His Rules, Oxford Ünv. Press, 1912, s. 46.

220 Basil ve onun yazıları için bkz. NPNF, Vol. 8, Newyork-1895.

rını incelediğimizde onlardaki temel özellik Tanrı sevgisini ve İsa Mesih'in taklit edilmesini vurgulamalarıdır. Bu da ancak aza kanaat ile mümkündür.[221] Aynı zamanda O, monastik hayatı Kutsal Kitab üzerine şekillendirmiştir. Basil'e göre manastır kurumu içinde hem doğru inancın yaşanması hem de onun çeşitli yönleriyle pratiğe dökülmesi çok önemlidir. Ona göre ancak böyle olursa bu kurum Ortodoksluğun bir siperi olabilir. İnziva-yalnızlık gibi değerlere vurgu yapmıştır ancak bunu gerçek bir Hıristiyan için tek kurtuluş yolu olarak görmemiştir. Basil, daha öncede değindiğimiz gibi manastır topluluğu için kurallar koymuştur. Bunlar daha ziyade karşılıklı soru-cevap şeklindedir. Uzun ve Kısa Kurallar

221 "Gerçekten de ne yapılabilirki kendimizi ruhumuza bakmaya, onu besleyip büyütmeye vermekten başka, boş bulduğumuz zamanları bunun dışındaki şeylerle doldurmaktan uzak durmaktan başka? Buna uygun olarak da, kesinlikle elzem olan durumlar dışında bedenimizin kölesi olmamalıyız; oysa ruhumuzu her şeyin en iyisiyle beslemeli, felsefe aracılığıyla onu hapishanesinden, bedenin ihtiraslarıyla bir olmaktan kurtarmalıyız ve aynı zamanda da bedeni, tam tersine, ihtirasların efendisi haline getirmeliyiz; midemize, onun için olınazsa olmaz olanı vermeliyiz, fakat yeri göğü birbirine katarak her yerde mezeciler ve aşçılar arayanlar gibi lezzetli tatlılarla doldurmamalıyız onu, bunlar ki adeta insafsız bir efendiye haraç ödercesine, hiç durup dinlenmeden içler acısı şeyleri taşır getirirler ve çektikleri eza Hades'te ateşin içine doğru yün tarayarak, suyu elekle taşıyarak yahut da delikli bir kovaya doldurmaya çalışarak, yani her türlü sonu gelmez işle cezasını dolduranların çektiklerinden bir nebze daha tahammül edilir değildir aslında. Ayrıca vaktini, saç, tuvaletiyle veya giyim kuşamla lüzumundan fazla uğraşarak geçirmek, Diogenes'in dediğine göre ya bahtsız insanların harcıdır yahut da yanlış yapanların. Velhasıl bana kalırsa, züppelik edip de züppe diye anılmak, böyle düşünenlerce züppe diye bilinmek, tıpkı fahişelerin yanında vakit geçirmek yahut da başka adamların karısını ayartmak kadar utanç vericidir. Zira insanın üstündeki onu kışın soğuğundan, yazın sıcağından yeterince koruyorsa, ha pahalı bir kaftana bürünmüş, ha ucuz bir amele elbisesi giymiş, ne fark eder aklı başında biri için? Ve yine buna benzer bütün konularda insan, lüzumundan fazla özenip bezenmemeli ve bedenin ihtiyaçları mevzubahis oldu mu, ruhun ihtiyaçları için olduğundan daha fazla endişeye düşmemelidir. Zira böyle isimlendirilmeyi gerçektende hak eden adam için, züppe ve bedenin zevklerine düşkün biri olarak anılmak, başka kötülüklerle ilgili tutumları bakımından da rezil bir olarak anılmaktan daha aşağı bir hakaret sayılmaz." Aziz Basileios, "Genç Erkeklere, Pagan Edebiyatından Ne Şekilde Fayda Sağlayabilecekleri Üzerine", s. 24-25

olarak bunlar ikiye ayrılır. Yine Basil'de kendisinden önceki Origen, Clement ve çağdaş Kapadokya babaları (Naziensus, Nyssa) gibi Grek düşüncesine büyük hayranlık duymuştur.[222]

Yine tüm manastır kurumlarında bulunmakta olan; iffet, ölçülülük, bekarlık, hayırseverlik, tutarlılık, itaat, az uyku, az yemek, perhiz, post giymek, kuşak bağlamak, herhangi bir konuda aşırıya gidenlerin tekdir edilmesi, pişmanlık, kefaret, kurban etmek, ayin, ibadet, dua gibi değerler Basil'in kurmuş olduğu manastır sisteminde de vardır.[223] Ancak Basil'in oluşturduğu sistemin en önemli özelliği keşiş yaşanını toplumdan tam olarak soyutlamaması olmuştur. Mısır'da ya da ileride değinilecek olan Mezopotamya manastırcılığındaki bazı aşırı çilecilik uygulamalarına Basil'in kurmuş olduğu nizam içinde pek rastlanmaz. Onun keşişleri daha çok gösterdikleri davranışlar ile laikleri birazda olsa etkilemeyi amaçlamışlardır.

Basil ayrıca bıraktığı yazılar[224] ile İznik Ortodoksluğunun en önemli koruyucularından olmuştur. Arkadaşı Gregory Naziensus,

222 "Nasıl boyacılar, kumaşı önce bazı maddelerle işlemden geçirerek boyaya hazırlarlar, ondan sonra mor yahut başka bir renk tonunda boyamaya başlarlarsa, bizler de aynı şekilde, eğer iyiliğin şanını kendimizde daim kılmak istiyorsak, önce bu harici yolardan eğitim almalıyızki mukaddes ve mistik öğretileri kavrayabilelim; ve tıpkı güneşin sudaki yansımasını görmeye alışkın kimseler gibi biz de gözlerimizi dosdoğru ışığa çevirebilelim." Aziz Basileios, "Genç Erkeklere, Pagan Edebiyatından Ne Şekilde Fayda Sağlayabilecekleri Üzerine", s. 15; Yine Basil pagan yazarları çalışmanın doğru yolunu şöyle açıklıyor: "Biz onlara tıpkı arıların çiçekleri ziyaretinde olduğu gibi müracaat etmeliyiz: onlar kokuyu ve rengi severler ve balı toplarlar, ancak yalnızca onların işlerine yarayacak olanını götürürler." Bkz. Edward R. Maloney, St. Basil the Great to Students on Greek Literature, American Book Company, New York-1901. s. 19.

223 Basil'in her işte ölçülülük sınırı, onun düzeninin temel taşıdır. "İhtiyacın çizdiği çerçeveyi aşanlar, kendini yokuş aşağı koşmaya bırakıp ileri doğru kazandıkları süratle, önlerine onları tutacak bir şey çıkmadıkça hiçbir noktada durmayı beceremeyen insanlara benzer." Aziz Basileios, "Genç Erkeklere, Pagan Edebiyatından Ne Şekilde Fayda Sağlayabilecekleri Üzerine", s. 28

224 Sozomen'de Basil'in asketik (münzevi) hayata yönelik çalışmalarının olduğunu teyit etmektedir. Bkz. Sozomen, HE, III, Chap. 14.

kardeşi Gregory Nyssa ile manastır kurumunu Hıristiyanlığın bir siperi olarak 4. yy. da zirveye çıkarmaya çalışmışlardır. Gregory Naziensus ve Gregory Nyssa'da yazılarında hep Basil'den bahsetmişlerdir. Cappodocia'da büyük bir etki yapan Basil'in Filistin, şimdiki Türkiye'nin doğusu, başkent Constantinople, kuzeyde Pontus ve daha birçok yerde tesiri görülmüştür. 379 yılında ölen Basil Doğu Kilisesi'nin Büyük Babaları arasındadır.

2. Süryani Doğu'da Erken Monastisizm

Mısır'da neşet eden Hıristiyan monastisizmi çok geçmeden Anadolu, Filistin, Suriye, Urfa, Diyarbakır, Nusaybin, Mardin ve daha birçok yere etkisini ulaştırmıştır. Hıristiyanlık kitleler arasında daha da yaygınlaştıkça, Bizans'ın tüm doğu eyaletlerinde keşişlerin sayısı inanılmaz derecede arttı. Cappodocia'da Basil'in kurduğu sistem ile keşişler daha sade bir davranış şekli benimsemişlerken, yine 4. yy. da Süryani Doğu da monastisizm farklı bir gelişme göstermiştir. Burada kullandığımız Süryani tabiri herhangi bir etnik temele dayanmamaktadır. Özellikle şimdiki Türkiye'nin doğu bölgelerinde, erken dönemlerde çok geniş bir alanda Süryanice konuşulmasından dolayı bu tabir tercih edilecektir.

Bizans Suriye'sinin Roma Suriye'sinden en önemli farkı onun tam olarak Hıristiyan olmasıydı. Zaten burası sadece Bizans döneminde Hıristiyan bir arazi olma özelliğini taşımıştı. Ancak burası aynı zamanda dini yapıların hızla çoğaldığı ve azizlerinde büyük hürmet ile kucaklandığı bir toprak oldu. 4. ve 6. yüzyıllarda bu arazi daha önce hiç olmadığı kadar keşiş, rahibe, papaz, piskopos ile tanıştı. Kiliseler, mabedler, bazilikalar manastırlar bu araziyi baştanbaşa sardı. P. Hitti bu iki yüzyıl arasındaki Suriye'deki değişimi şöyle ifade ediyor: "Hacılık hiç olmadığı kadar yaygınlaştı, azizlerin mezarları çeşitli belalar ve hastalıklar için olağan tedavi yön-

temi haline geldi. Monastisizm bir hayat tarzı oldu, onun idealleri olan bekarlık, yoksulluk ve itaat geniş bir kitlece kabul gördü."[225]

Süryani Doğu'da çok aşırı davranışlar sergileyen keşişler vardı. Onların bazıları kendilerini üzerinde yalnızca nefes alacak kadar bir boşluk bırakarak çukurlara gömüyorlardı. Kimisi değersiz dünyaya tepki olarak ağaçlarla örtülü demir kafeslerde yaşıyorlardı. Bazıları ağır zincirler takıyorlardı. Kimileri yumruklarını sıkıca tutarak, kimileri daima tek ayaküstünde durarak, kimileri de boynunu sürekli bir tarafa dönmekle kendilerine eza ediyorlardı. Bazıları demir çivilerle kaplı ahşap tahtalar üzerinde, bazıları bir ağacın gövdesine bağlı, kimisi sırtına kopça saplayarak ateşin üzerinde duruyordu. Daha ziyade Mezopotamya'ya özgü olan bu karakter yapısı Mısır'da da azda olsa kendini göstermişti. Bazen bu aşırı kendine eziyet şekli kötü sonuçlara da sebebiyet veriyordu. Kimisi deliriyor, kimisi ümitsizliğe düşüyor, kimisi de intihar ediyordu. St. Antony ve St. Pachomius, ikisi de kız kardeşlerinden ayrıldıktan sonra onlarla sadece bir defa görüşmüşlerdi.[226]

Ancak bunların içinde Sütuncu Simeon hiç şüphesiz Süryani monastisizminin en ilginç yanını teşkil etmektedir. Çıktığı sütunun tepesinde yıllarca kalarak çok geniş bir kitlenin hayranlığını kazanmıştır. Aphrahat ve Afrem ise Süryaniler için asketizmin önderleri arasında sayılmaktadır.

Süryaniler tarih sahnesine Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd gibi üstün şahıslar çıkaramamalarına rağmen Grek ilminin Araplara ve bu vesile ile Batı'ya aktarılmasının yolunu açmışlardır.[227] Yine

225 Philip K. Hitti, Syria-A Short History, The Macmillian Company, New-york-1959, s. 97-98.

226 Schaff, History of the Christian Church, s. 168 v.d.

227 Geniş bilgi için bkz. Mehmet Çelik, "Şehrin Kültürel Yapısı", Edessadan Urfaya, II, Ankara-2007, s. 293 v.d.; Ayrıca bkz. Levent Öztürk, Asr-ı Saadetten Haçlı Seferlerine Kadar İslam Toplumunda Hıristiyanlar, İstanbul-1998, s. 445 v.d.; İbn-i Ebi Usaybia, Uyunu'l-Enba fi Tabakati'l-Atibba, Kahire-1886, s. 203-306.; Corci Zeydan, İslam Medeniyeti Tarihi, III, (Çev. Zeki Megamiz), İstanbul-1328, s. 267-294.; Aziz Günel, Türk Süryaniler Tarihi, Diyarbakır-1970, s. 78-83.

Süryaniler Eusebius, Gregory Naziensus, Basil, Chrysostom gibi Grek babaları ayarında seçkin azizlerde yaratamamışlardır ancak bu Grek babalarının eserleri de Süryaniler vasıtası ile korunmuştur. Ancak münzevi Aphraates, Aziz Afrem, Kilise Tarihçisi John of Ephesus ve Bar- Hebraeus (Abu'l Faraç) Süryani literatürünün en kayda değer isimlerindendir. Bunların ilk üçü bizim konumuz açısından önemlidir.

a. Afrahat ve Bar Q'yama

Üçüncü yüzyılın sonunda "Pers hakimi" lakaplı Afrahat, Pers topraklarında putperest bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Kutsal Kitab üzerine birçok çalışma yapan Afrahat'ın Episkoposluk yaptığı ifade edilmektedir. Yine Musul'a yakın Mor Matay (Matthew) manastırında piskoposluk yaptığı bildirilir.[228] Ancak I. Barşavm (1887-1957 yılları arasında Antakya ve tüm Doğu'nun Süryani Ortodoks Kilisesi Patriği), Afrahat'ın Mor Matay Manastırında piskoposluk yapma ihtimalinin -manastırın daha o dönemde inşa edilmemiş olduğu gerekçesiyle- kesinlikle bulunmadığını ifade eder.[229] Afrahat eserlerini 337 ve 345 yılları arasında oluşturmuştur.[230] 337 ve 340 yılları arasında yazdığı "Tahviyothö" adlı kitabında; iman, komşu sevgisi, oruç, dua, rahiplerin kavgaları, kasideler, ölünün dirilişi ve buna benzer konuları işlemiştir.[231]

Ancak münzevi Afrahat'ın bekarlık, vaftiz ve Bar Q'yama gibi konuları işlemesi konumuz açısından daha önemlidir. Bar Q'yama,

228 William Wright, A Short History of Syriac Literature, Cambridge Ünv. Press, London-1894, s. 33; F. Crawford Burkitt, Early Christianity outside the Roman Empire, Cambridge Ünv. Press, 1899, s. 28.

229 İgnatius Efrem I. Barşavm, Saçılmış İnciller (Süryanilerin Yazınsal Tarihi), Resim Ofset, 2005, s. 214.

230 Wright, A Short History of Syriac Literature, s. 33; Burkitt, Early Christianity outside the Roman Empire, s. 27.

231 I. Barşavm, Saçılmış İnciller, s. 214; Afrahat'm çalışmaları için bkz. NPNF, Vol. XIII, Newyork-1898.

Erken Süryani Kilisesi'nde münzevilere ithafen (Ahdin Oğulları-Son of the Covenant) kullanılan bir tabirdir. Bu tabirin üzerinde biraz sonra durulacaktır, şimdi onun vaftiz ve bekarlık konularına bakışını ya da Erken Süryani Kilisesi'nde bu kavramlar ile neyin tarif edildiğini tespit etmeye çalışalım.

Süryani Doğu'da bekarlık erken zamanlardan beri bir ideal olarak vardı. Ancak bu dünyadan fiziksel bir kopuşu gerekli kılmıyordu. Yani 3. yüzyılda bekarlık, vaftiz de yemin etmiş olma ya da bir veya iki çocuk sahibi olduktan sonra bir ant niteliğindeydi. Bu bakımdan 3. yy. da bakireler (bthuile) ve evli olan dindarlar (qaddishe), yani kendine hakim olanlar bu ideali yaşatmaktaydılar. Öyle ki, Süryanice bthula (bakire) sözcüğü, ister kadın ister erkek, ister din adamı ister olmasın "Hıristiyan" anlamına geliyordu. Fakat 3. yy. da toplum içinde zaten var olan bu anlayış, 4.yy. ile birlikte daha farklı bir karaktere büründü.[232]

Afrahat'a göre bekarlık her Hıristiyan için gerekli bir şey değildi, ancak bunu bir ayrıcalık olarak görüyordu. Yani Afrahat vaftiz olmayanları suçlamıyor, fakat onlardan evli olanların kutsal ayinlere iştirakına soğuk bakıyordu. Çünkü O, evli bir hayatı ve vaftiz olan Hıristiyan'ın hayatını tam olarak birbirine zıt görüyordu. Bu yüzden Afrahat'a göre Hıristiyan topluluğu, vaftiz olmuş bekarlardan ve bunun gerçekten taraftarı olmayanlardan oluşuyordu.[233]

Süryanca'da dayra'dan gelme dayraya cenobitik yaşamı ifade eder. Eremitik yaşam için ihisaya tabiri kullanılır. Tek başına yaşayan münzevi için h'bisha ve h'bishaya, sütun tepesinde yaşayan münzeviler için estonaya ve estonara kelimeleri kullanılıyordu. Burkitt'in tespitine göre; B'nai Q'yama (Bar Q'yama'nın çoğulu) Erken Süryani Kilisesi'nde vaftiz olan laikler için kullanılıyordu. Çünkü sıkı bir hayat sürmeye kendilerini hazır hissetmeyenler vaf-

232 Ashbrook Harvey, Asceticism and Society: John of Ephesus and The Lives of the Eastern Saints, California Ünv. Press, 1990, s. 6 v.d.

233 Burkitt, Early Eastern Christianty, s. 125-127.

tiz olmuyorlardı. Ancak daha sonra Hıristiyanlık büyük kitlelerce taraftar bulmaya başlayınca, bu sefer aileler küçük çocuklarını bile vaftiz ettirmek için sıraya girdiler. Böyle olunca bu sefer B'nai Q'yama tabiri hala kullanılmaya devam etti ancak o artık daha sıkı bir zühd hayatı sürenleri ifade ediyordu. Kilise içinde oluşan bu yapıda Kız Kardeşler ve Erkek Kardeşler ayrı olarak yaşıyorlardı ve ileride değinileceği gibi Urfa Piskoposu Rabbula işte bu topluluk için kurallar koymuştu. Kız Kardeşler (Doughters of the Covenant) içinde B'nath Q'yama tabiri kullanılıyordu, hatta bu birlik kızları İmparator Diocletian (284-305) zamanında Edessa (Urfa) Piskoposu Qona iken büyük zulüm görmüşlerdi.[234]

Q'yama tabiri, Urfa'ya Hıristiyanlığın girişi konusunda önemli bir kaynak olarak kabul edilen Adday Öğretisi'nde de geçmektedir ancak orada topluluk manasındadır. Bu topluluk gelenekleri ile gayet sade ve gösterişsiz bir hayat sürüyordu.[235]

Yine Urfa'da erken Hıristiyan toplumda Shamona ve Guria'nın şehit oluşlarını anlatan belgede de bekarlık kavramına rastlanır. Süryani Kilisesi ile ilgili en erken (M.S. 297) belge olma özelliğine sahip bu öyküde ikisinin yiğitçe şehit oluşları anlatılırken, Guria'nın bekar olması övülmektedir.[236]

Afrahat'da B'nai Q'yama konusunu işlemiştir.[237] Kendisi de bir münzevi olan Afrahat Hıristiyan toplumunu B'nai Q'yama (vaftiz

234 Burkitt, Early Eastern Christianity, s. 128-130; Ayrıca bkz. Workman, The Evolution of the Monastic İdeal, s. 112; Butler, "Monasticism", s. 526.

235 Burkitt, Early Eastern Christianity, s. 130-131; E. R. Hayes, Urfa Akademisi, Çev. Yaşar Günenç, Yaba Yay., İstanbul-2005, s. 33 v.d.; Adday öğretisi için bkz. George Philips, The Doctrine of Addai, Trübner & Co. London-1876.

236 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mehmet Çelik, "Şehrin Dini Yapısı", Edessadan Urfaya, I, s. 416-418.; Ayrıca bkz. J. B. Segal, Edessa: The Blessed City, Oxford: The Clarendon Press, London-1970, s. 83-84.; Rubens Duval, Histoire d'Edesse: Politique, Religieuse, et Litteraire, Philo Press, Amsterdam-1975, s. 132-133.; F. C. Burkitt, Euphemia and the Goth, With the Acts of Martyrdom of the Confessors of Edessa, London and Oxford-1913, s. 90 v.d. (Süryanca metin için bkz. s. 19 v.d.).

237 Bkz. Afrahat, Demonstrations (6), NPNF, Vol. XIII, s. 362-375.

olanlar) ve Tövbekarlar (din eğitimi alan öğrenciler) olarak ikiye ayırmıştır.[238]

Afrahat bir vaazında şöyle diyor: "Kardeşlerim, inziva hayatını seven bir münzevi (bar Q'yama) veya aziz, aynı zamanda kendisi gibi inzivaya çekilecek bir kadın (bath Q'yama) dilerse, O'nun için kendisine uyan bir eş bulması, şehvet düşkünü bir kadın bulmasından daha iyidir... Kadın, eğer münzevi hayattan kopmayacaksa, O, uygun bir şekilde evlense daha iyi olur. O vakit, kadınlar kadınlarla, erkekler erkeklerle inzivaya çekilsin. Kutsiyeti arzulayan bir adamın eşi onun gibi inzivaya çekilmiyorsa, adam sakın eski hayatına dönmesin, yoksa zina etmiş sayılır."[239] Afrahat'a göre inanç sağlam bir temel üzerine bina edilmelidir, bu binanın temel taşı ise İsa'dır.[240]

Afrahat yine bakirelere şöyle sesleniyor: "Ey kendini İsa'ya nişanlayan bakireler, münzevilerden biri (bna'i Q'yama) size gelip "Beraber yaşayalım ve sen bana hizmet et" derse, derhal ona şu cevabı verin... "Eğer ben onun (İsa-Mesih) hizmetini bırakıp bunun yerine size hizmet edersem, nişanlım (İsa-Mesih) bana bir boşanma mektubu yazarak beni evinden kovar"[241]

Son olarak, Burkitt Afrahat hakkında şöyle demektedir: "Bir ilahiyatçı olarak, onun tahlillerinde gösterdiği ölçülülük ve ifade-

238 Burkitt, Early Eastern Christianity, s. 133; R. H. Connoly, "Aphraates and Monasticism", JTS, Vol. VI, At the Clarendon Press, Oxford-1905. s. 523.

239 Afrahat, Demonstrations (6), 4.

240 Bu temel üzerine inşa edilen yapıyı Afrahat şöyle tarif ediyor: Bu ev için iffetli bir perhiz gereklidir ve bu da inanç ile pekiştirilir. Aynı zamanda inanç ile kabul olunacak samimi bir duaya ihtiyaç vardır. Bunun için sevgi gereklidir ve o inanç ile harman olur. Yardımlaşma lüzumu vardır ve bu da inançtan geçer. Uysallık lazımdır ve o inanç ile süslenilir. İffette inanç üzerine kurulur. Kişi için yine inanç ile kazanılacak olan irfan gereklidir. Misafirperverlik inanç ile çoğalır. Sadelik elzemdir ve inanç ile özdeştir. Tahammül ancak inanç ile mükemmelleşir, saflık yalnız inanç ile korunur. Afrahat, Demonstrations (1), 4.

241 Afrahat, Demonstrations (6), 7.

lerinde incitici bir dilden kaçınması, kendi çağında ve tüm çağlar boyunca hayran olunacak değerlerdir."[242]

Afrahat, çağdaşı Afrem ile birlikte tam olarak keşiş tabirine uymazlar. Ancak onlar bıraktığı yazılar ve yaşamları ile Süryani Doğu'da çok büyük bir tesir yaratmışlardır. Afrahat münzevi olarak kabul edilirken, Afrem'de ilahileri, vaazları, duaları, şiirleri ile münzevilik ruhunu canlı tutmuştur. Tam olarak bir keşiş olmasa da şimdi Afrem'in bazı yazılarında bu ruhu tespit etmeye çalışalım.

b. Aziz Afrem

Afrahat'ın çağdaşı olan Afrem 4. yy'ın ilk yarısında Nusaybin'de doğmuştur. O, genç yaşında Nusaybin'de akademi kuran Nusaybin Episkoposu Mor Yakup ile tanışmış ve onun akademisinde ders vermiştir. İznik Konsili (325)'nden sonra akademiyi kuran Mor Yakub 338 yılında öldü. Daha sonra Afrem bu akademiyi 363 yılına kadar yönetti. Bu tarihten sonra Pers saldırıları sonucu öğrencileriyle beraber Urfa'ya gelerek, 373 yılında ölünceye değin burada yaşamıştır. Adday Şer Afrem hakkında şöyle diyor: "Dini, metafizik ve felsefi hiçbir bilim yoktur ki, Mor Afrem'in o konuda adını tüm dünyaya duyuracak bir eseri olmasın."[243] Palladius'un da hayranlık duyulacak biri olarak bahsettiği[244] Afrem'in Sozomen'e göre 300 milyon dizesi olduğu fikri[245] her ne kadar abartılı olsa da, birçok eser vermiş olduğu bilinmektedir.[246]

242 Burkitt, Early Christianity outside the Roman Empire, s. 54.

243 Adday Şer, Nusaybin Akademisi, (çev. Nesim Doru), Yaba Yay., 2006, s. 37; Jerome'de Afrem hakkında şöyle demiş: "Urfa Kilisesi'nin diyakonu olan Afrem, Süryanca bir çok eser yazdı, o kadar ünlü oldu ki, bazı kiliselerde onun eserleri Kutsal Yazılardan sonra okundu. O'nun sadece Kutsal Ruh üzerine yazdığı yazının Grekçe bir çevirisini okumama rağmen, bu adamın üstün kabiliyetini takdir ettim." Alban Butler, Lives of the Saints, Vol. II, Ed. Herbert Thurston, Donald Attwater, P. J. Kenedy & Sons, New York-1956, s. 574.

244 Palladius, Lausiac History, Chap. 40.

245 Sozomen, HE, III, Chap. 16; Sozomen yine Kapadokyalı Basil'in Afrem'e olan hayranlığını da ifade etmiştir.

246 Afrem'in Türkçe'ye çevrilmiş seçilmiş çalışmaları için bkz. İshak-Sara Tanoğlu, Eserleriyle Mor Afrem, Anadolu Ofset, İstanbul-2006.

Afrem'in konumuz açısından bizi ilgilendiren tarafı onun yazılarında terk-i dünya vurgusu yapması, İsa'nın çilesinin manasını açıklayış tarzı ve en önemlisi de daha evvel bahsetmiş olduğumuz birlik kızlarından (B'nat Q'yama) koro oluşturmasıdır. Heretik öğretilere tepki olarak bu koroyu kuran Afrem onlara birçok ilahiler öğretmiş ve bu andiçmiş kızlarda bu ilahileri sabah akşam okumuşlardır.[247] Bu ilahilerde: İsa'nın doğumu, Vaftiz, Mesih'in Yaşamı, İsa'nın Çektikleri, İsa'nın Dirilmesi ve Göğe Çıkması konuları işlenmiştir.[248]

Afrem'in İsa'nın çilesi üzerine yazdığı bir şiir[249] şöyledir:

İsa zulüm gördüğü sırada
Yerin müesseseleri
Depreme ve sarsıntıya
Nasıl dayandılar ?

Dikkatle bakıyorum ve ürperiyorum
Sevgi dolu İsa'nın tahammülünü görünce
Tekrar şaşkına dönüyorum
Ruhsal tarafıma bak
Konuşurken titriyorum,
Çünkü insanlığa inayetiyle şekil veren Yaratıcı
Dövülüyor.
Kardeşlerim, gelin korkalım
Ve sadece dinlemeyelim.
Kurtarıcı tüm bu şeylere
Bizim için dayandı.

Gelin hepimiz
Vücutlarımızı gözyaşı ve figanla yıkayalım,

247 Theodoret, HE, IV, Chap. 26, NPNF, Vol. III; Sozomen, HE, III, Chap. 16.
248 Hayes, Urfa Akademisi, s. 161.
249 İshak-Sara Tanoğlu, Eserleriyle Mor Afrem, s. 105-117; Not: Şiirin tamamı değildir, bazı dizeler atlanmıştır.

Çünkü Övgülerin kralı
Rabbimiz,
Bizim için
Günahkar insanlarca
Ölüme teslim edildi.

Sen sefil, alçak adam
Daima kendini görkemli giysilerle donatırken
İsa, Haç üstünde
Senin hatırın için zulüm gördü.

Tüm akıl sahibi cemaatler
Çobanlarına dikkatle bakmalı,
Daima Onu arzulamalı,
Ve saygı göstermelidirler;
Çünkü tarafsız ve lekesiz olan
Onların hatırı için
Cefa çekti.

Ne çürüyebilir giysilerle
Kendilerini süslemelidirler
Ne de zevke
Ve dünyevi besinlere müptela olmalıdırlar.
Fakat hürmetle
Kendilerini yaratana memnuniyet vermelidirler.

Sevgi gösteren Efendi'nin
Istıraplarını düşünüp dayandığın gibi,
Günaha teşviklere de dayan,
Ruhundan teşekkür sun.
Mukaddes kişi
Gözlerinden önce Göksel Efendiye ve

Onun ıstıraplarına sahip olan,
Tüm cefalardan ve dünyevi amellerden dolayı
Kendini haça geren,
Efendisi'nin taklitçisi olandır.

Utanmaz adam
Sen zamanını dünya üzerinde
Zevk ve gülüş içinde geçirirken
En lekesiz İsa'nın
Haç üzerinde asıldığını izliyor musun?

Sefil akılsız,
Bilmiyor musun ki tüm bunları duyduğunda
Zevkini, gülmeni ve
Aldırmazlıkla eğlenmeyi seçtiğin gibi,
Çarmıha gerilmiş Allah
Hiç endişe göstermediğin tüm kibirli işler için
Bir izahat isteyecektir.

Yine Afrem pişmanlık ve tövbe üzerine[250] bir yazısında şöyle diyor:

"Bu dünyanın fani şeyleri için kederlenme. Ne kalbini şimdiki yaşamın zevklerine bırak ne de dünyevi zenginliklere göz dik. Ahmaklığı, kadınsı, şatafatlı giyinmeleri, lüksün belirti ve etkilerini sevme. Her türlü boyadan, saç boyasından, güzelleşmek için hazırlanmaktan, sadece kendini beğenmişliğe ve kibirliliğe hizmet eden bu süslerden; harplerden, kavallardan, ellerin tiyatral alkışlarından, düzensiz ve edepsiz yaygaracılardan nefret et. Şeytana tapınmak için kullanılan ve insanoğlunu baştan çıkarmak için şeytanın amaçlarına hizmet eden şarkılardan sakın. Zavallı adam tüm bunların şeytanın tohumları olduğunu bilmiyor musun ?... Kardeş-

250 İshak-Sara Tanoğlu, Eserleriyle Mor Afrem, s. 169-180; Not: Tamamı değildir.

lerim, kulak verin ki hiçbiriniz verimsiz-mahsülsüz olmayasınız; bedenine dünyanın eğlencelerini, lüksünü, şölenlerini ve zevklerini eken, bedenin fesadını biçecektir. Fakat ruhuna duaları, orucu, gözlemi eken, sonsuza kadar devam eden yaşamı ruhundan biçecektir. Dikkatlice düşün ve gör ki, hiç kimse zevk içinde yaşayanı, boş ve terbiyesiz olanı, önemsiz şeylerle meşgul olanı ve dünyanın sevinciyle kendini beğeneni, bunları putperestler yaptığı için methetmez...Mesih'in hatırı için kendisine hakaret edilen ve kötü konuşulanlar, kalpte temiz olanlar, hoşlanılan şeylerden uzak duran ve kendini tutanlar, vaftizlerini kirletmeyenler, Mesih için bu dünyadan vazgeçenler, bakire yaşayanlar, dua edenler, dirileri ve ölüleri yargılamak için gelecek olanı arayanlar, ricalarını gözyaşlarıyla rahatça anlatanlar kutsaldır."

Afrahat'ın bakirelere vaazında değindiğimiz kendini İsa'ya nişanlama geleneği hakkında Afrem'de bir yazısında[251] şöyle diyor:

"İsa dışında hangi güvey, kendini, gelinine olan aşkı uğruna feda etmiştir ? Haça gerilmiş olan biriyle evlenmiş olan Kilise'nin dışında hangi gelin ölü bir güveye tutulmuştur? Ebedi Peder'in biricik Oğlu dışında hangi güvey evlilik sözleşmesini kanıyla imzalamıştır? Güveyin konuklara yiyecek olarak kendini sunduğu ve onları neşelendirmek için şarap yerine kendi kanını verdiği bir düğüne gittiğiniz oldu mu?"

Afem'in tek şiir örneğinden ve diğer yazılarından gördüğümüz gibi İsa-Mesih'in her yönüyle taklit edilmesi ön plandadır. Dünya nimetlerinden yüz çevirme, her an yargılanma korkusu içinde olarak, Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanmak için bedenin her türlü isteğinden vazgeçme ülküsünü, Süryani Doğu'da 4. yüzyılda yazan Afrem'in yazılarında görmek mümkündür. Afrem en azından yukarıdaki yazıları, monastik bir topluluk üzerine yazmamış olsa dahi, bu yazılarda, züht hayatına yönelik övgüye değer sözlere şahit oluruz.

251 İshak-Sara Tanoğlu, Eserleriyle Mor Afrem, s. 197.

c. Sütuncu Aziz Simeon

Süryani monastisizminin kuşkusuz en çok merak uyandıran azizlerinden biri sütuncu Aziz Simeon'dur. 5. ve 6. yüzyıllarda yükselişe geçen Doğu asketizminin belkide en önemli karakteri olan Simeon 385-390 yılları arasında Suriye ve Kilikya arasında bulunan Sis kasabasında dünyaya geldi.[252] Shemshi adında bir erkek kardeşi vardı. Çocukluğundan itibaren çobanlık yapıyordu ve adeta daha küçük yaşta iken bu şekilde kendisini yorarak meşakkate alışmaya çalışıyordu. Ailesi dünyadan ayrıldıktan sonra kardeşiyle kaldı ve ara sıra Kiliseye gidiyordu. Bir keresinde Kilise'ye gittiğinde Mektuplar okunmaktaydı ve "bunlar nedir? ve içinde ne vardır?" diye sorduğunda, içeridekiler, "bunlar Tanrı'nın kutsal yazılarıdır" dediler. Daha sonra birdaha ki Sebt gününde tekrar Kilise'ye gitti ve ondan sonra onun kalbinde işte o heyecan belirmişti. Birkaç gün sonra ilk vizyonunu gördü. Karşısına dikilen kişi sanki bir yıldırım gibiydi ve elbisesi güneş gibi parlıyordu, yüzü de ateşin kıvılcımları gibiydi. Elinde altın bir asa tutuyordu ve Simeon onu ilk gördüğünde korkarak gözlerini aşağıya çekti. Daha sonra Onu bir dağın tepesine götürdü ve Simeon'a oradaki taşları göstererek "inşa et" dedi. Bunu anlamayan Simeon'a Kutsal Kişi yardım etti ve inşa tamamlandı. Simeon "bu nedir?" diye sorduğunda Kutsal Varlık cevap verdi: "Bu Tanrı'nın ibadet edeceğin sunağıdır, tütsü yak ve Kutsal Kitabı işit."[253] İşte Simeon'un ölümünden (459) kısa bir süre sonra, bir öğrencisi tarafından yazılan biyografisi bu şekilde başlıyor.

Daha başından beri hayal unsurlarıyla dolu olan onun yaşamöyküsü için Aziz S. Atiya; Yunan, Süryani, Gürcü, Ermeni ve Arap tarihçilerinin tümünün onun bu hayat hikayesine inandıkla-

252 Yusuf Kuşakçı-Pavlos Yetim, Ebtalullah: El-Amidiyyun fi Civar-ı Haleb, Matbaatü'l İhsan, Halep- 1983, s. 19; The Life of the Simeon Stylites, s. 111.

253 The Life of the Simeon Stylites, s. 112-113.

rını[254] söyler. Ancak onun gizemli hayatı için önemli bir tanık olan Antakya'nın kuzeyinde Cyrrhus Piskoposu Theodoret (393-466)'de Simeon için "dünyanın büyük sırrı"[255] tabirini kullanmıştır. Yine Kilise Tarihçisi Evagrius Simeon için "yeryüzünde bir melek"[256] yakıştırmasında bulunmuştur. Yaşamöyküsünün yazarı ise Simeon'u Eski Ahitin peygamberleri ile karşılaştıracak kadar yüceltmiştir.[257]

Sürekli perhiz yapan ve dua eden Simeon, Kilise'ye ilk önce giriyor ve yine en son o çıkıyordu. Zengin bir halası vardı ve ölünce tüm mirası Simeon'a kaldı, O da her şeyini fakirlere ve ihtiyaç içinde olanlara verdi. Yine iyi bir miktar geliri amcasının da içinde bulunduğu Eusebonas Manastırına vermişti. Antakya sınırında Tel'eda da ki bu manastıra Simeon daha genç yaşta gitmeye başlamıştı. Simeon burada dokuz-on yıl kaldı ve işte bu zamanda garip hareketler sergilemeye başlamıştı. Kardeşlerin arasından ayrılarak kendisine bahçede bir çukur kazdı ve iki yıl orada yazın sıcağına ve kışın şiddetine karşı koyarak yaşadı. Ancak kardeşler arasında onun bu davranışından ötürü çekemeyenler olmuştu. Bunun üzerine Başrahibin azarına maruz kalan Simeon davranışlarından taviz vermedi ve onu test etmeye çalışan kardeşlerden birinin herkesin gözü önünde dili tutuldu ve üç gün sonrada öldü.[258]

Kardeşler ile sadece pazardan pazara görüşen Simeon çok uzun oruçlar tutmaya başlamıştı. Bazen iki haftada üç kez, bazen bir kez ağzına bir şey koyuyordu ve kardeşler onu yemekhanede zorladıklarında sadece yiyiyor görüntüsü veriyordu. Ardından hurma ağacı liflerinden yaptığı bir halatı vücuduna sıkıca saran Simeon yine Başrahibin bunu öğrenmesiyle onun gövdesinden kanlar akmasına neden olan bu ip çözüldü. Yine bir gün Simeon ayakta dua ederken şeytan ona gözükmüş ve gözlerine ağır bir darbeyle vur-

254 Atiya, Doğu Hıristiyanlığı Tarihi, s. 208.
255 Bkz. Ehrman-Jacobs, Christianity in Late Antiquity, s. 381.
256 Evagrius, HE, I, Chap. 13.
257 Bkz. The Life of the Simeon Stylites, s. 181-182.
258 The Life of the Simeon Stylites, s. 116-119.

muştu. Başrahibin doktor tavsiyesine ise onun cevabı "beni mezara götürün" olmuştu. Üç gün mezardan gelmeyen Simeon'u kardeşler gördüğünde inanamamışlardı. Ancak kardeşler onun bu sıkı asketizmine dayanamıyorlardı ve toplanarak Başrahipten, onun kovulmasını istediler. Simeon'u kovan Başrahip pişman olsa da, Simeon çoktan Antakya'dan Halep'e doğru yola çıkmıştı. Telneşin'de Maris Manastırına giden Simeon, Lent perhizi için bir köşeye hücreye çekilmiş ve Urfa'lı Mar Bassus'dan hücresinin önüne bir duvar örmesini istemiş. Ancak Bassus kırk gün sonra Simeon'un hücresine gittiğinde koymuş olduğu yedi somun ekmeğe ve testi içindeki suya hiç dokunulmadığını görmüş. Dizlerinin üzerinde dua eden Simeon onlardan çöle gitmek için müsaade istemiş, ancak onlar Simeon için Telnesin'de dağda bir hücre yaparak onu ikna etmişler. Bu arada Simeon gelen hastaları da iyileştirmeye başlıyor. O'nun biyografisinin yazarına göre, Simeon Telneşin'e üç mil mesafede olan Yathlaha kasabasından gelen felçli bir kızı iyileştirmiş ve onun babası da hayatını bundan sonra Simeon'un yanında geçirmiştir.[259]

C. Mango bu konu ile alakalı şöyle diyor: "Kırsal kesimde, keşiş tanıdık bir figürdü ve kazara dikkate değer bir münzevi ise, gerçek bir toplumsal amaca hizmet ediyordu: İnsanların ve hayvanların hastalıklarına şifa veriyor, şeytanları kovuyor ve deyim yerindeyse, putperest çağrışımlarla tehlikeli hale gelen yerleri dezenfekte ediyordu. Kısacası, bir çeşit büyücü hekim işlevi görüyordu."[260] Gerçekten de Mango'nun bu sözünü sadece Simeon'un yaşamöyküsüne bakarak da fark edebiliriz. Ermenistan'dan, Filistin'den, hatta Batı'dan dahi gelip Simeon'dan şifa bekleyenler oluyordu. Salatalık bahçesi için bile yine ona müracaat edildiği Simeon'un biyografisinde geçmektedir.[261]

259 The Life of the Simeon Stylites, s. 119-126.
260 Mango, Bizans, s. 126.
261 The Life of the Simeon Stylites, s. 150.

Yine Simeon Telneşin'de kendini dış dünyadan soyutlamak için bir hücreye kapatıyor. Kendisini kimsenin görmemesini isteyerek 20 kübit uzunluğunda bir zinciri bacağına bağlıyor ve onu sıkıca bir kaya parçasına doluyor. Üç yıl bu şekilde kalan Simeon aynı zamanda ona farklı şekillerde görünen şeytan ile de mücadele ediyor. Simeon'u yine bu durumdan Antakya Episkoposu (chorepiskopus) Meletus ikna ederek vazgeçiriyor.[262]

Simeon'a asıl ününü getiren sütun tepesindeki hayatına geçmeden evvel 2. yüzyılın Roma'lı yazarı Suriye'li Lucian'ın "Suriye Tanrıçalarını"[263] anlattığı eserine ve bu konuda Nöldeke'nin bir tespitine değinelim. Simeon'dan çok evvel, Hierapolis (Mabbog, Membij)'te Süryani Tanrıçası Attar'athe (Atorgatis)'nin büyük mabedinde muazzam büyüklükte bir sütun varmış ve bir adam yılda iki kez bu sütuna çıkar ve yedi gün tanrılarla konuşurmuş. Ancak bu gelenek Simeon'un zamanından çok önce sona ermiş. Nöldeke, Simeon'un çağdaşı olan Theodoret'in Simeon hakkında "yeni bir gelenek başlattı" demesinden de yola çıkarak, bu pagan geleneğinden, bilgisiz Simeon'un haberi olmasının ihtimal dışı olduğunu söylüyor.[264]

Theodoret'in yazdığına göre Simeon ilk önce 6 sonra 12, sonra 22 ve en son 36 kübit (dirsekten orta parmak ucuna kadar olan mesafeye eşit eski bir uzunluk ölçüsü) yüksekliğinde sütun tepesine çıktı. "Sanki bu şekilde dünyadan ayrılıp semaya uçmayı arzuluyordu."[265] O, son çıktığı sütununda hayatının sonuna kadar yaşadı. 30 küsur yıllık sütun üstünde bir yaşam, hem de Kuzey

262 Ehrınan-Jacobs, Christianity in Late Antiquity, s. 129.

263 Lucian, The Syrian Goddess (De Dea Syria), Trans. H. A. Strong, Ed. John Garstang, London-1913.

264 Theodore Nöldeke, Sketches from Eastern History, Adam and Charles Black, London and Edinburg-1892, s. 214; Ayrıca bkz. D. S. Wallace Hadrill, Christian Antioch, Cambridge Ünv. Press, 1982, s. 91.

265 Ehrman-Jacobs, Christianity in Late Antiquity, s. 384; Öğrencisi tarafından yazılan Simeon'un yaşamöyküsünde de benzer uzunluklar veriliyor. Bkz. The Life of the Simeon Stylites, s. 183.

Suriye'nin yaz ve kış sert iklimine karşı, başında sadece bir kukuletayla çok da kolay bir maharet değildi. Bu nedenle onun yanına birçok insan akın etti. Tanrı tarafından ona verilen hekimlik gücü ile O, her gelenin sıkıntısını geçiriyordu. Onun yanına sadece bir derdi olanlar gelmiyordu, merakından gelenlerde az sayıda değildi.[266] Öyle ki, Kilise Tarihçisi Theodoret onun bir keresinde aynı gün 1244 kişiyi selamladığını söylüyor. Hafta da bir kez aşağıdan müridlerinin sepetle ona gönderdiği yiyecekler ile yaşayan Simeon işte bu şekilde dünyanın her tarafından gelen insanların hayranlığını kazanmıştı.[267]

Simeon aynı zamanda bulunduğu Antakya şehri için de hayati önem arzetmekteydi. 414 yılında Antakya ve Chalcis arasında İmmestar'da Yahudiler bir Hıristiyan çocuğu öldürmüşler. Bunun ardından Yahudiler, sadece yerel halk tarafından cezalandırılmamışlar, aynı zamanda onların Antakya'da ki sinagoglarına da el konulmuştu. 423 yılında Antakya'da praefectus praetorio olan Asclepiodotus'da İmparator Theodosius II.'yi hem bu yapılanlar için tazminat konusunda hem de Musevilerin sinagoglarına tekrar kavuşmaları için ikna etmiştir. Antakya'lı Hıristiyanlar ise tüm bu sıkıntılarını Simeon'a dökmüşler ve O da İmparatora tehdit dolu bir mektup yazmıştır.[268] Kilise Tarihçileri Socrates[269] ve Evagrius'da[270] İmmestar'da meydana gelen bu olaydan bahsederler ancak Socrates Simeon'dan bahsetmez. Simeon'un biyografisinde geçen Theodosius II.'ye yazdığı mektup şöyledir:

"Bulunduğunuz yüksek mevkiden dolayı, size haşmetli tahtı ve şeref tacını veren Tanrı'nın hükümranlığını unutarak, inançsız

266 The Life of the Simeon Stylites, s. 183.

267 Ehrman-Jacobs, Christianity in Late Antiquity, s. 386.

268 Glanville Downey, A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Coquest, Princeton Ünv. Press, 1961, s. 460; The Life of the Simeon Stylites, s. 193.

269 Socrates, HE, VII, Chap. 16.

270 Evagrius, HE, I, Chap. 13.

Yahudiler'in dostu, müttefiki ve suç ortağı oldunuz, ancak Tanrı'nın adaleti siz ve taraftarlarınızın üzerine çökecek. Ondan sonra ellerinizi semaya kaldırarak ıstırap dolu bir şekilde şunu söyleyeceksiniz: "Hakikaten, Tanrı'nın hükümranlığına vefasızlığımdan dolayı bu gazap başıma geldi."[271] Yine biyografiye göre bu mektubu okuyan İmparator o kadar çok korkmuş ki, derhal daha önce verdiği talimatları geri çekmiş ve Tanrı'nın rahiplerini ve Hıristiyanları şereflendirmiş.

British Museum'da bulunan el yazmalarından anlaşıldığı kadarıyla Simeon yalnızca Theodosius'a mektup yazmamıştı. Kadıköy sonrasındaki durumu düzeltmek için imparatorluk yönetimi doğunun birçok metropolitine mektup gönderirken, Simeon'u da böyle bir mektupla yanına çekmek istemişti.[272] Simeon'un, Marcian'dan sonra İmparator olan Leo (457-474)'ya yazdığı ve Kadıköy kararlarını eleştirdiği mektup[273] şöyledir:

"Yüksek şahanenizden mektuplarınızı aldığımda, Kadıköy Konsili (451)'nde, Tanrı'nın Kilisesine karşı, yoldan sapan heretikler tarafından, gerçeğin tam aksine küstahça ve habis bir şekilde zarar verilen ve daha üzerinden çok fazla zaman geçmeyen bu kararı tashih edeceğinizi ya da ilga edeceğinizi düşünerek, büyük memnuniyet duyacağımı zannettim. Ancak biraz zaman geçtiğinde ve Kilise'nin liderlerinin yaptıkları işleri gördükten sonra, artık sıkıntılarımın geçmesini ummak bir yana, eskisinden daha kötü bir şekilde bu dermansız yaşımda beni saracağını anladım. Fakat söylenen şu söze inanıyorum: "Sonraki günlerde, bütün insanların üzerine ruhumu dökeceğim, en küçüğünden en büyüklere kadar idrak edecekler ve o zaman hiç kimse yanındakine Tanrı'nı tanı diyemeyecek." İşte bu yüzden, bir münzevi olarak oruç tutu-

271 The Life of the Simeon Stylites, s. 194.

272 W. H. C. Frend, The Rise of the Monophysite Movement, Cambridge Ünv. Press, 1972, s. 161.

273 Simeon'a ithaf edilen üç mektup ve tahlili için bkz. Simeon Stylites, Letters, JAOS, 20, Trans. Charles C. Torrey, 1899, s. 253-276.

yorum ve uyanık durarak sonu bekliyorum ve dünyada kimse beni yolumdan döndüremez. Tüm acizliğimle yüksek şahanenizden ricam, sonuna kadar kusursuz ve zararsız olacak olan, Tanrı'nın Kilisesi'nden çıkan İznik'in Kutsal Babaları'nın inancını muhafaza etmenizdir."[274]

Simeon'un iki mektubundan da gördüğümüz gibi, O, sadece manevi bir otorite değil aynı zamanda maddi otorite üzerinde de etkisini göstermişti. Çağdaş kaynakların bu mektupları destekler nitelikteki kanıtlarına rağmen, yine de onlara şüphe ile yaklaşmakta fayda vardır. Ancak gerçek olan şudur ki, Simeon 5. yy. da özellikle Antakya halkı için bazen doktor, bazen öğretmen, bazen geleceği tahmin eden bir kahin, bazen de bir hatip olmuştur. Şehir halkı sevmediği bir yönetici hakkında şikayet için Simeon'un yanına giderken, Britanya'dan, İspanya'dan, İtalya'dan ve diğer uzak yerlerden gelenlerde böylece hacılık yapmış oluyorlardı. Theodoret eserinde (Religious History) söylediğine göre, kendisi hem Simeon'un birçok gizemine görerek tanık olmuş hem de onun kehanetlerinin doğru çıktığını duymuştu. Theodoret'in söylediğine göre, Simeon, bir yılın kurak geçeceğini ve ardından insanların bundan sıkıntı çekeceğini bilmişti ve arkasından, kıtlık ve veba şehri vurmuştu.[275]

431 Efes Konsil'nden sonra, Antakya'lı John konsilden döndüğünde; İskenderiye'li Cyril'in azlini ilan etmek için yerel bir konsil toplanması kararlaştırılmıştı. Antakya ve İskenderiye partileri de çekişmeyi sürdürmek yerine birlik için bir temel üzerinde anlaşıp çalışmaya karar verdiler. İmparator Theodosius'da 432 yılında kilise içindeki barışı ikame etmek için Antakya'lı John'a, Beroea Piskoposu Acacius'a, ve Simeon'a mektup göndermişti.[276]

274 Simeon Stylites, Letters, s. 262-264.

275 Ehrman-Jacobs, Christianity in Late Antiquity, s. 385.

276 Downey, A History of Antioch, s. 465; Ayrıca bkz. B. J. Kidd, A History of Church, Vol. 3, At the Clarendon Press, Oxford-1922, s. 256.; Çelik, Süryani Kilisesi Tarihi, I, s. 137-138.; Mor İğnatius Yakub III., Tarihü'l-Kenisetü's-Süryaniyyetü'l-Antakiyye, C. II, Beyrut-1957, s. 58.;

Sütununun tepesinde olmasına rağmen hem siyasi hem de manevi otoritesiyle oldukça dikkat çeken Simeon, sadece kendi çağı için değil, sonraki çağlarında en seçkin şahıslarından biri olmuştur. Onun ilk defa keşfettiği sütun üzerinde çilekeş bir yaşantı biçimi, onun ölümünden sonrada sadece Antakya ve komşu eyaletlerde değil Anadolu ve Mezopotamya'nın birçok yerine yayılmıştır.

Sütununun tepesinde sadece etrafında dönebileceği kadar bir yerde, sıkı bir asketizm örneği sergileyen Simeon, ciddi hastalıklara da yakalanmıştı. Daha önce ülsere yakalanmıştı ancak piskoposlar ve çevredekiler onu sütunundan indirmeyi başaramamışlardı.[277] Daha sonra iyileşmişti. Antakyalıların gözünde bir kahraman olan Sütuncu Simeon 70 yıllık ömrünün 56 yılını sıkı bir münzevi olarak geçirmişti. Bu 56 yılın 37 yılını ise sadece sütun üzerinde geçirdi. Semaya yakın ancak dünyaya uzak olmak için kısa sütundan bir diğerine geçme anları hariç onu aşağıda gören olmamıştı. 459 yılında Eylül ayının ikinci haftasında Çarşamba günü Simeon ölmüştü. Ancak onun ölümü, beraber yaşayanlar tarafından, halkın onun cesedine zarar vermemesi[278] için bir süre gizli tutuldu.[279]

Simeon'un ölümünden bir yıl önce (458) bölgeyi vuran depremden sonra bütün halk gelecek sarsıntılardan korktukları için Simeon'un sütununun yanına gitmişlerdi ve 51 gün orada kalmışlardı.[280] Depremden sonra restorasyon görevini üstlenerek şehre yardım yapan imparatorluk yönetimi, Simeon'un ölümünden sonra Antakyalılar için belki de en kötü teklifi yapmıştı. İmparator Leo yazılı bir rica ile cesedin başkente gönderilmesini istiyordu. O, böyle yapmakla İmparatorluk üzerinde manevi otoritesine güç katmak istedi ancak Antakya halkı buna müsaade etmedi ve halkın cevabı

277 The Life of the Simeon Stylites, s. 156.

278 Azizlerin cesedlerine, ya da onların herhangi eşyasından bir parçaya (relic) sahip olmak, Hıristiyanlar için Kutsal emanet niteliği taşır.

279 Nöldeke, Sketches from Eastern History, s. 222; The Life of the Simeon Stylites, s. 190; Kuşakçı-Yetim, Ebtalullah: El Amidiyyun fi Civar-ı Haleb, s. 41.

280 Downey, A History of Antioch, s. 476-479.

şu oldu: "Şehrimiz depremden dolayı duvarsız kalmıştır, dualarıyla korunabilmek için Onu buraya getirdik."[281]

Simeon öldükten sonra onun cesedi, imparatorluğun burada ki temsilcisi Ardaburius'un nezaretinde büyük bir asker ve halk kitlesi ile ilk önce Cassianus Kilisesine, 30 gün sonra ise Büyük Constantine Kilisesine gömüldü. Son olarak da parçaların sürekli içinde kalacağı bir kilise inşa edildi.[282]

Sütununun bulunduğu yere ise görkemli bir kubbesi bulunan sekizgen biçiminde bir yapı ve onun dört köşesine haç biçiminde dört kilise inşa edildi.[283] C. Mango, 5. ve 6. yüzyıllarda, asketizmin zirveye ulaştığı dönemde, Simeon Stylites için İmparatorluk tarafından yapılan Kal'at Sim'an (Qal'at Sam)'da ki bu yapıyı manastırcılığın saygınlığı açısından en büyük anıt olduğunu söylüyor ancak ironik bir ifade tarzı ile şunu ekliyor: "Uygarlık tarafından bağnazlığa daha büyük bir bağış yapılabilirmiydi ?"[284]

Simeon'dan sonra kaynaklarda geçen iki önemli sütuncu aziz daha vardır. Bunlardan biri Suriye'den Samsatlı Aziz Daniel (ö. 493), diğeride Genç Simeon'dur. İlk sütuncunun şöhretinden midir bilinmez ama 5. yüzyıl ve daha sonraki kaynaklarda Simeon ismine oldukça fazla rastlanılmaktadır. Daniel, Büyük Simeon'un zaten yanında da bulunmuştu. Bir keresinde Daniel, Antakya'nın Episkoposları tarafından Simeon'un yanına getirilmişti. Simeon sütununun tepesinden onların isteklerini sorduğunda, kimse cesaret edipte onun yanına merdivenle çıkamamış. Kimisi yaşlı olduğunu, kimisi güçsüz, kimisi de yüksekliğe dayanamadıklarını söylemişler. Sadece Daniel merdivenle sütunun tepesine çıkmış,

281 The Life of the Simeon Stylites, s. 197.; Ayrıca bkz. Çelik, Süryani Kilisesi Tarihi, C. I, s. 209.

282 Downey, A History of Antioch, s. 481-482.

283 Atiya, Doğu Hıristiyanlığı Tarihi, s. 210-211.

284 Mango, Bizans, s. 127.

Simeon ile görüşmüş ve bundan etkilenerek kendiside bu şekilde yaşamaya karar vermişti.[285]

12 yaşında köyünün bir manastırına giren ve daha sonra buranın başrahibi olan Daniel'in hayatının en çarpıcı noktası onun İstanbul macerasıdır. Kendisine dikkat çekecek bir yer ararken başkentin Avrupa yakasında bulunan Araplus (Arnavutköy)'u kendisine uygun bulan Daniel, Patrik Anatolius'u da bir hastalığından dolayı iyileştirerek ismini duyurmuş. Antakya'da Sütuncu Simeon'un ölmesinden sonra onun öğrencilerinden Sergios'da elinde azizin bir deri başlığıyla, onu başkente İmparator I. Leo'ya sunmak için gelmiş, fakat muvaffak olamamış. Daha sonra o da Daniel'in yanına gitmiş. Daniel sütununu (iki insan boyu yüksekliğinde) İmparator'un sofrasına görünen bir yere dikmiş ve oraya çıkarak böylece yöneticilerin kısa sürede dikkatini çekmiş. İmparatoriçe onu kendi ikametgahına çağırmış, Vali (Kyros) onu kutlamış, İmparator ise doğacak oğlunu bilmiş olan Daniel için bir başka sütunun temelini atmış.[286]

Diğer bir sütuncu aziz de Genç Simeon'dur. Yaklaşık olarak 521 yılında Antakya'da doğmuştur. İlk sütun tepesine çıktığında yaşı daha yedidir ve zamanla Seleucia Piera ve Antakya arasında Orontes'e yakın Miraculous (Samandağı) dağında sütuncu aziz olarak ünlenmiştir. Özellikle Antakya'da kutsiyeti ve kerametleriyle derin bir etki yaratmıştır. Yine O'na da şehrin olayları ile ilgili konularda danışılmış ve tavsiyeler alınmıştır. Antakya'nın insanları şifa için bu azizin resimlerini ve kabartmalarını evlerine koymuşlardır. Bu azizde 6. yüzyılın son yıllarında ölmüştür.[287]

285 Jules Leroy, Monks and Monasteries of the Near East, George G. Harrap CO. LTD, Frenc. Trans. Peter Collin, London-1963, s. 131; Pere H. Delehaye, "Byzantine Monasticism", Byzantium; An Introduction to East Roman Civilization, Ed. Norman H. Baynes-L. B. Moss, At the Clarendon Press, Oxford-1948, s. 145.

286 Mango, Bizans, s. 125-126; Frend, The Rise of the Monophysite Movement, s. 165.

287 Downey, A History of Antioch, s. 553-554; Leroy, Monks and Monasteries of the Near East, s. 131; Butler, Lives of the Saints, Vol. III, s. 479-480.

d. John of Ephesus ve Diğer Doğulu Azizler

Erken Doğu Hıristiyanlığı'nda manastırcılık bahsi konusunda, araştırmacıların en çok hayranlığını uyandıran sütuncu Simeon ve ardıllarından bahsettikten sonra, yine onunla çağdaş ya da biraz önce veya sonra Mezopotamya'nın çeşitli bölgelerinde kendinden feragat ederek necat arayan ilginç karakterli münzevilerden söz açalım.

Mezopotamya'ya monastisizmi getiren kişinin Mor Eugenius (Awgin) olduğu kabul edilmektedir.[288] Onun gerçekten bir efsane olduğunu söyleyenler[289] olsa dahi Sozomen'de Kilise Tarihi'nde ondan Aones diye bahsetmiştir.[290] Mısır'lı olan Awgin Kızıldeniz kıyısındaki Klizma (bugünkü Süveyş) kentinde yaşıyor ve işi de inci avcılığı idi. Onun yaşamöyküsüne göre, 25 yıl bu ticareti yaptıktan sonra Pachomius manastırına gitmiştir. Daha sonra Mezopotamya'ya gelmiş, Nusaybin (Nsibis) yakınlarındaki İzla dağında bir manastır inşa etmiş ve buradaki münzevilerin sayısı kısa süre sonra 350'ye ulaşmıştır. Nusaybin'li Yakub'un da piskoposluğu elde etmesinde aracılık eden Awgin birkaç gizemli iş yapınca İmparator Constantine bundan haberdar edilmiş. Constantine'de yazdığı cevabında İsa'nın dünyadan Mısır'lı Antony'den, Filistin'li Hilarion'dan ve Mor Awgin'den razı olduğunu ifade etmiştir.[291] Jerome tarafından bahsedilen Julian'ın da Osrhoene'ye monastisizmi getirdiği ifade edilir.[292]

Ancak Mezopotamya münzevilerinden bahseden en temel eser olarak John of Ephesus'un yazmış olduğu "Doğu Azizlerinin

288 Delehaye, "Byzantine Monasticism", s. 139; W. A. Wigram, An Introduction to the History of the Assyrian Church, Society for Promoting Christian Knowledge, London-1910, s. 232.

289 Butler, "Monasticism", s. 526.

290 Sozomen, HE, VI, Chap. 33.

291 Thomas of Marga, The Book of Governors: The Historia Monastica of Thomas of Bishop of Marga A.D. 840, Vol. I, Introduction, s. 125-127; Adday Şer, Siirt Vekayinamesi, (çev. Celal Kabadayı), Yaba Yay., İstanbul-2002. s. 60-61.

292 Delehaye, "Byzantine Monasticism", s. 139.

Hayatı"[293] kabul edilir. John of Ephesus, Justinianus döneminde Efesos fahri piskoposudur. Amida (Diyarbakır)'lı bir misyoner olan Ephesus 35 yıl (542-576) gösterdiği misyonerlik faaliyeti ile Asya, Frigya, Karya ve Lidya'da birçok kişiye Hıristiyanlığı benimsetmiştir.[294] Onun bıraktığı eser Mezopotamya keşişliğinin ilginç karakterlerini gözler önüne sermektedir. Bu eser 58 tane münzevinin yaşamöyküsünü ihtiva etmektedir.

John of Ephesus'un doğu azizlerinin hayatlarını anlattığı bu eserinde, münzeviler daha ziyade halk ile iç içe bir görüntü sergilemektedirler. Mısır'lı erken Hıristiyan münzevilerinin aksine onlar şehrin merkezinde, toplum içinde birkaç talebesi ile göze çarpmaktadır. Bu yüzden onlar kendileri için mükemmel Hıristiyan olma yolunda çaba harcarlarken, sosyal hayattan tam bir kopuş gerçekleştirmemişlerdir. Bir bakıma 4. ve 5. yüzyıllarda daha sert bir karaktere sahip olan Hıristiyan asketizmi, 6. yüzyıl ile birlikte İmparatorluğun doğu eyaletlerinde daha sosyal bir tarza bürünmüş ve keşişlerde günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir. Mısır'da Antony ya da sütuncu Simeon dahi yalnız başına yaşamamışlardır. Antony'nin etrafında nasıl zamanla aynı ideale sahip insanlar toplanmışsa, Simeon'un da hemen sütununun altında yığınlar toplanmıştır ve bu şekilde monastik topluluklar oluşmuştur.

Mezopotamya münzeviliğinin bir yönü de onun gizemliliği olmuştur. Örneğin burada Tanrı'nın lütfunu kazanmak için kendilerini son derece bayağı davranışlara sevkeden münzeviler vardı. Yaklaşık 530 yılında Amida (Diyarbakır) caddelerinde soytarı görünüşlü bir adam ve fahişe kılıklı eşi görünür. Bu çiftin yaşayışları oldukça gizemlidir. Kendilerine verilen herhangi bir şeyi de kabul etmezler. Ancak gece olunca onları kimse görmez ve nereye

293 Bkz. John of Ephesus, Lives of the Eastern Saints, ed. E. W. Brooks, PO, 17,18,19, Paris-1923-1925.

294 Mango, Bizans, s. 101; A. A. Vasılıev, Bizans İmparatorluğu Tarihi, C. 1, (çev. A. Müfid Mansel), Maarif Matbaası, Ankara-1943. s. 231.

gittiklerini de kimse bilmez. İçinde Tanrı korkusu olan dindar bir kadın kötü yola düşmüş görünümlü kadını bu hayattan kurtarmak ister ancak O reddeder. Ardından yine John adlı bir kişi çiftin bu tuhaf hareketlerinden şüphelenir, peşlerine düşer ve geceleyin bu çifti sığınaklarında tükenmeyen bir ibadet içindeyken bulur. Adları Theophilus ve Mary'dir. Bir gece Theophilus onların hikayelerini anlatır. Her ikisi de daha çocuk (Theophilus 15 yaşında) yaştadır ve zengin ailelere sahiptirler. İkisi de Antakyalıdır. Theophilus bir gün evin ahırına gittiğinde orada fakir görünümlü bir adamın saklandığını fark eder, adı Procopius'tur ve evden ailesi onu evlendirmek istediği için kaçmıştır. Bu adam daha sonra Theophilus'un ailesinin o yıl öleceği kehanetinde bulunur ve yine Theophilus'un evlenmek üzere bir nişanlısının olduğunu bilmiştir. Theophilus'a ailesi ölünce her şeyini satması, gelirini fakirlere vermesi, nişanlısıyla beraber, ancak kılıklarını değiştirerek Tanrı'ya adanmış bir hayat yaşamaları tavsiyesinde bulunur. Dünya gözüyle ahlaksız bir şekilde, fakat gerçekte bakire olarak yaşayan çiftin hikayeleri böyledir. John onlarla bir yıl düzenli olarak görüşse de daha sonra onlar gözden kaybolmuşlardır.[295]

John of Ephesus ve Doğu Azizlerinin Hayatına geçerken şunu belirtmekte yarar vardır. John, 58 doğulu azizin hayatını anlatırken herhangi bir tarihleme yapmamış ve olay sırası takip etmemiştir. Çağının münzevileri de bu bakımdan eserin içinde yer alır.[296]

John'un ilk bahsettiği münzeviler Habib ve Z'ura'dır. Habib, Diyarbakır'a yakın Sophanerie sınırındandır ve daha on yaşında iken büyük bir münzevinin yanında bu yola koyulmuştur. Zamanla ünü artınca büyük arazi sahiplerinin ve tefecilerin zulümlerinden henüz kurtulmakta olanlar onun talebesi olmuşlardır. Onun ilk talebesi keşiş Z'ura'dır. Hocasının ölümünden sonra onun misyonunu Z'ura aldı. Kadıköy sonrası yapılan koğuşturmalar esna-

295 Nöldeke, Sketches from Eastern History, s. 233-235.

296 John of Ephesus, Lives of the Eastern Saints, PO. 17, Introduction, s. 7.

sında çıktığı sütundan inmesi istendi ancak o direndi. Yine başkent Constantinople'e giderek monofizit yandaşlarına destek olmak için onların monastik topluluklarına katıldı. Gördüğümüz gibi Simeon'un başlattığı sütun geleneği Antakya'yı çoktan aşmıştı. Z'ura, Kadıköy taraftarları ordan ayrılırken şunu söylemiştir: "Her yerde hakir görülen, ızdırap içinde olan azizler ve zulmedilen Kiliseyle ilgili olarak, İsa-Mesih'ten evvel bunu İmparatorluk yönetimine çıkıp ispat edinceye kadar rahat etmeyeceğim."[297] John, zamanla Z'ura'nın ününün Roma'ya kadar ulaştığını söylüyor.[298]

Addai ise Ermeni sınırı üzerinde Anzetene'de episkoposdu. O, orada hem ruhban sınıfından sorumluydu hem de bölgenin keşiş topluluklarıyla birlikte yaşıyordu. Aynı zamanda fakirlere, öksüzlere, dullara yardımda bulunuyordu. Ancak monofizit koğuşturmaları esnasında kendi manastırından ayrıldı ve doğu tarafındaki dağlarda münzevi bir hayat yaşamaya başladı. 25 yılını bu şekilde geçiren Addai, yine kendi manastırı ile ilişkisini kesmemiş ve ihtiyaç içindekilere yardım etmeyi sürdürmüştü. Addai'ın talebelerinin yetiştirdiği üzüm bağına Kapodokyalılar bile şarap için gelmekteydiler.[299]

John'un anlattığına göre, 60 yaşındaki Abraham bir gün Kutsal Kitap okunurken "Hiç kimse yoktur ki benim uğruma ve İncil uğruna ev, ya kardeşler, ya kız kardeşler, ya ana, ya baba, ya çocuklar yahut tarlalar bırakmış olsunda şimdi, bu zamanda, yüz misli evler, kardeşler, kız kardeşler, analar ve çocuklar ve tarlalar, ezalarla beraber, ve gelecek dünyada ebedi hayat almasın" sözünü duyduktan sonra kendisini artık Tanrıya vakfetmekten başka yolunun olmadığının farkına vararak münzeviliği seçmişti. 80 yaşında ölünceğe değin münzevi olarak yaşamıştı.[300]

297 Lives of the Eastern Saints, I, PO 17, s. 5-21.
298 Lives of the Eastern Saints, I, PO 17, s. 26.
299 Lives of the Eastern Saints, I, PO 17, s. 124-135.
300 Lives of the Eastern Saints, I, PO 17, s. 119 v.d.

Geç Roma İmparatorluğu'nda Kuzey Mezopotamya'nın Pers sınırına yakın Dicle üzerindeki Amida'da da asketik ideal mevcuttu. 4. yy.'ın başlarında tıpkı Süryani Doğu'da diğer yerlerde olduğu gibi Amida (Diyarbakır) civarında da küçük münzevi gruplar ortaya çıkıyordu. Toplum ile keşişler arasındaki bağlantı oldukça sıkıydı. John of Ephesus'un da üyesi olduğu Mor John Urtaya Manastırı bu zamanda kurulmuştu. 389 yılında Mor John (Urtaya), Amida dışında ama şehrin duvarlarına çok uzak olmayan bir hücrede inziva hayatına başladı. Kurucusunun ölümünden sonra manastır hem üye hem de yapılan inşaatlar ile birlikte büyüdü. 5. yy da Abraham zamanında manastırda bulunanların sayısı 400'e ulaşmıştı. İmparator Zeno'nun da takdirini kazanan Abraham'a çeşitli armağanlarda verilmiş ve O, Anzetene'de piskoposluk ile görevlendirilmişti.[301] 6. yüzyıl ile Amida ciddi sıkıntılar ile karşılaştı. 502 yılında Kawad yönetimindeki Pers ordusu Amida'yı işgal etmişti.[302] Ancak bu işgalden bazıları Mor John Urtaya Manastırının keşişlerini sorumlu tuttular. Onların gece çok fazla şarap içtiklerinden uykuya dalıp halkı organize edemediklerini söyleyenler olmuştu. Kısa süre sonra Amida tekrardan Bizans arazisine dahil olsa da bu seferde monofizit koğuşturmaları, veba, açlık gibi sorunlar şehri daha beter vurmuştu.[303]

Hükümetin monofizit koğuşturmalarından kurtulmak için bazı piskoposlar öteden beri Mısır çöllerini güvenli bir yer olarak görmüşlerdi. John of Ephesus 530 yılı civarında Mısır'da buna benzer bir sürgün topluluğu ile karşılaştı. Bu topluluğun başında Pers arazisi Arzanene (Arzun) sınırından olan Susan bulunuyordu. Kü-

301 Lives of the Eastern Saints, III, PO 19, s. 206 v.d.

302 Mehmet Çelik-Şükran Yaşar, "Kuruluşundan İslam Fethine Kadar Edessanın Siyasi Tarihi", Edessadan Urfaya, I, s. 208 v.d.; Ayrıca bkz. Mar Yeşua, Vekayınaıne, (Çev. Mualla Yanmaz), İstanbul-1958, Böl. I.; Duval, Histoire d'Edesse, s. 112.; Edward Gibbon, Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi, IV, (Çev. A. Baltacıgil), İstanbul-1994, s. 94.

303 Harvey, Asceticism and Society, s. 58 v.d.; Frend, The Rise of the Monophysite Movement, s. 185.

çük yaşta münzevi olmak için evinden ayrılan Susan Kudüs'e gitmiş ve ardından Filistin'de bir manastıra kabul edilmişti. Daha sonra İskenderiye'de Mendis'e yakın bir çölde etrafındakilerle beraber münzevi bir topluluk oluşturdu. Ancak o sürekli yakındaki bir mağaraya gidiyor ve bu şekilde kendi nefsini terbiye etmeye çalışıyordu. Susan'ın ününün yayılması ve Filistin'de bir manastırda yaşayan keşişlerin, Kadıköy taraftarlarının baskılarından dolayı kaçıp aynı bölgeye gelmeleri ile monofizit inanç bu kriz zamanında da direnişini sürdürdü.[304] Görüldüğü gibi ilk Hıristiyan münzevilerinin çıktığı ve yine ilk Hıristiyan manastırcılığının beşiği olan Mısır, Hıristiyanların Hıristiyanlara karşı yaptığı bu gibi zulüm dönemlerinde de güvenli bir yer olarak önemini korumaktaydı.

Simeon'un da hayatını yazan Cyyrus piskoposu Theodoret (393-466), asketik düşüncenin bireyin kendi kurtuluş kaygısından çıktığını ve bu şekilde geliştiğini kabul ederken, John of Ephesus ise asketik düşünceyi manastır kurumu olmaksızın ele almamıştır. Örneğin; John of Ephesus'un eserinde (Lives of the Eastern Saints) bahsettiği 6. yüzyılın münzevilerinden Ermeni sınırından Aoron[305] gündüz manastırın üzüm bağı ve bahçelerinde çalışırken, geceyi ise yatağında olmak yerine sütununun tepesinde geçiriyordu.[306] John of Ephesus'un monastik düşünceyi bu şekilde ele almasının temel nedeni Kadıköy-Monofizitlik çekişmesinin en kuvvetli olduğu zamanda eserini yazmış olmasıdır. Bu zamanda yaşanan bunalım dolayısıyla münzevinin kendini tam anlamıyla sosyal hayattan koparması söz konusu değildi.[307] Gerçektende Theodoret'in eserini (Religious History) oluşturduğu dönemde ya da o döneme kadar Roma'nın Hırisyanalara karşı tutumu bir mezhep savaşı açısından düşünülemez. 325 İznik Konsili'nde sonra Aryanizme karşı takınılan tavır ve arkasından gelen koğuşturmalarıda göz önünde

304 Lives of the Eastern Saints, II, PO 18, s. 541 v.d.

305 Bkz. Lives of the Eastern Saints, II, PO 18, s. 641-645.

306 Harvey, Asceticism and Society, s. 49.

307 Harvey, Asceticism and Society, s. 54.

bulundurmak gerekir. Ancak 451 Kadıköy Konsili'nden sonra Monofizit Süryani Doğu'da özellikle keşişler büyük zorluklar ile karşılaşmışlardı.

Erken Doğu manastırcılığında keşilerin günlük yaşamı da Mısır'a göre oldukça farklıydı. Sozomen, Suriye ve Pers ülkesi keşişlerinden bahsederken, onların yemek saatinde ellerine oraklar alarak tıpkı bir hayvan sürüsü gibi çayırlara gittiklerini söyler.[308]

John of Ephesus'un Doğu Azizlerinin Hayatı adlı eserine baktığımızda ondan yine 6. yüzyılda manastırlarda nasıl bir yaşantının olduğuna şahit olabiliriz. Manastırlarda tıpkı Mısır'da olduğu gibi laikler için bir ziyaretçi evinin varlığı ortaya çıkar. Burada keşişlerden ziyade, halkın çeşitli kesimlerinden insanlar vardır. Onların bazıları yine manastırın içinde bazı işlerlerle görevlide olabilmekteydi. Bunun haricinde manastır topluluğu rahipler, kardeşler ve büyükler olarak üçe ayrılır.[309] John of Ephesus kendisinin de bir üyesi olduğu Mor John Urtaya manastırına gelen bir yabacıyla ilgili şöyle yazmış: "Bir gün benimde ikamet etmiş olduğum manastıra yaşlı fakir bir adam geldi. Akşam duası sırasında gelen bu yabancıya ilk önce inancıyla ilgili sorular soruldu ve cevap vermesi istendi. Adet gereğince ondan yaşça büyük olanların (archimandrite) masasına oturması talep edildi."[310] Görüldüğü üzere manastıra gelen laik bir kişi ilk önce soruşturmaya tabi tutuluyor ve eğer topluluk ile aynı öğretiye sahip ise cemaat içine adım atabiliyordu. John of Ephesus'un da yaşadığı 6. yüzyıl, Bizans'ta özellikle doğu eyaletlerinde sancılı bir süreci kapsadığından dolayı, bu dönemde dışarıdan gelenlere karşı ihtiyatı elden bırakmamanın ne derece önemli olduğunu anlayabiliriz.

Tıpkı Mısır'da ki manastırlarda olduğu gibi, topluluk duaya bir zil sesi ile çağrılıyordu. Akşam dualarından sonra bir yemek, yine

308 Sozomen, HE, VI, Chap. 33.

309 Lives of the Eastern Saints, II, PO 18, s. 361 v.d.

310 Lives of the Eastern Saints, I, PO 17, s. 250-251.

bazen sabah dualarından sonra da kahvaltı yenilebiliyordu. Haftalık olarak bazı işlerle yükümlü hizmetçiler vardı. Manastır yemekhanesinde Başrahip, büyükler ve ziyaretçilerin oturduğu büyük bir masa olurdu. Münzevilerin oturduğu diğer masalarda ise her birinde o masadan sorumlu bir keşiş olurdu ve yemeğin başında şükran duası yapılmaktaydı. Yine bazı günlerde Başrahibin izni ile masalara su ve şarap gönderiliyordu. Yemekten sonra herkes ayağa kalkar ve tekrardan şükran duası yapılırdı. Ardından geceleyin ibadet için zil çalana kadar herkes ya hücrelerine ya da yatakhanelerine giderlerdi.[311]

Yine tüm manastırlarda ikamet edenlerin dikkat ettikleri hususlar olan bekarlık, az yeme, az uyuma ve çeşitli ezalar ile nefsi köreltme yöntemleri Mezopotamya manastırlarının da ortak özellikleridir.

Erken dönemde Musul'da kurulan Maklub dağı üzerindeki Mor Mattay (Mattai) manastırı da önemlidir. Mattay, İmparator Julian zamanında Amida civarında bir köyde yaşamaktaydı. Koğuşturmalar sebebiyle Musul'a kadar gelen Mattay, gösterdiği mucizeler ile kısa sürede ünlenmişti. Mecusi Asur kralı Sanherib'in kızı Sara'yı da iyileştirdiği söylenen Mattay için Sanherib bir manastır inşa ettirmişti. Halk arasında anlatılan bu hikayeyi bir kenara bırakacak olursak manastırın kuruluşu 4. asırdan önceye tekabül etmektedir. Özelliği ise, Mezopotamya'daki Yakubi manastırlarının en eskilerinden olmasıdır. Diğer bir önemi de Süryaniler'in çok önem verdikleri bir tarihçi olan Abu'l Farac'ın burada rahiplik yapmış olmasıdır.[312]

Süryani doğuda erken dönem manastırcılığı için en önemli yerlerden biride Mardin'in Turabdin yöresidir. Burada erken dönemde kurulan Deyrulumur ve Deyrulzafaran manastırları önemlidir. Tu-

311 Lives of the Eastern Saints, I, PO 17, s. 254 v.d.

312 Abu'l Faraç (Bar Hebraeus), Abu'l Faraç Tarihi, C. 2, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Yay., Ankara-1945, s. 54 v.d.

rabdin bölgesi neredeyse tümü Hıristiyan kalıntılarıyla anılan bir bölge olsa da, burası Hırsitiyanlık öncesi uzun bir geçmişe sahipti. Bu yüzden yeni kurulan bir manastır ya da bir kilise çoğunlukla bir pagan kültünü yerinden ederek kuruluyordu. Bu sadece Turabdin için geçerli değildi. İmparator Theodosios II Urfa piskoposu (412-435) Rabbula'ya bir miktar altın göndererek Urfa'da ki bir Yahudi sinagogunu kiliseye (St. Stephen) çevirtmişti.[313] Geleneksel olan inanışa göre Deyrulumur Manastırı'nın kuruluşu 396/397 yıllarına kadar geriye gitmektedir. Kurucusu Samuel ve öğrencisi Simeon'dur. Bu manastırın yerini ise tıpkı erken dönem manastırcılığının olmazsa olmazı olarak kabul edilen bir melek tespit etmişti. İmparatorluk yönetimlerinin yardımlarıyla da zamanla bu manastır büyümüştü. Bölgenin diğer önemli bir manastırıda Deyrulzafaran Manastırı'dır. 1293-1932 yılları arasında Süryani Ortodoks Patrikliğinin resmi makamı olması bakımımdan önem arzetmektedir. Kuruluşu 5. yüzyılın sonlarına kadar geri gitsede 793 tarihi esas kuruluşu olarak kabul edilmektedir.[314]

Musul'a 60 veya 70 mil uzaklıkta erken dönemde kurulan önemli bir diğer manastırda Beth Abhe Nasturi Manastırı'dır bu manastırın kuruluşu, işleyişi ve tarihi ile ilgili en önemli kaynak 9. yy.'ın ilk çeyreğinde Marga'lı Thomas'ın yazdığı "Yöneticilerin Kitabı" (Book of the Governors) adlı eserdir. Yazar, ünlü Beth Abhe Nasturi Manastırının bir keşişidir. Bu manastır başlangıçta Nusaybin'de İzla dağındaki Büyük Manastırın (4. yy da Mor Awgin tarafından kurulan) bir kolu olarak kurulmuştur.[315] Bu manastırın ilk Başrahibi Lashom doğumlu Jacob'tur. 6. yüzyılın sonunda

313 Şükran Yaşar, "Şehrin Yerleşimi", Edessadan Urfaya, I, s. 256.; Segal, Edessa, s. 182.

314 Andrew Palmer, Monk and Mason on the Tigris frontier (The Early History of Tur'Abdin), Cambridge Ünv. Press, 1990. s. 28 v.d.; Mark Delcogliano, "Syriac Monasticism in Tur Abdin: A Present-Day Account ", Cistercian Studies, 41.3, 2006. s. 319 v.d.

315 Thomas of Marga, The Book of Governors, Vol. I, s. 41.

kurulan bu manastırın ilk başrahibi olan Jacob ilk önce Dadh-Isho zamanında İzla'da ki manastırda bir keşiştir. Marga'lı Thomas ayrıca Palladius'un Mısır keşişlerini anlattığı Lausiac History adlı eseri hakkında da malumat sahibidir.[316]

Marga'lı Thomas'ın yazdığına göre 6. yy da bazı evli keşişlere de rastlanmaktaydı. 594-595 yıllarında Büyük Manastır (İzla Manastırı)'da münzevi olan Elijah, bazı keşişlerin dışarıdaki hücrelerde eşleriyle ve aileleriyle yaşadıklarını fark etmiş. Elijah onların bu davranışlarını teşhir ettikten sonra bu kişiler cemaatten kovulmuş ve onların meskenleri de yıkılmış. Onların topluluktan kovulmalarından sonra Elijah, evli keşişlere yakın bir hücresi olup da bunu daha önce haber vermeyen Jacob adlı bir keşişi suçlamış ve o da manastırdan ayrılmak zorunda kalmış.[317]

Mezopotamya'da en katı züht uygulamaları 8. yy.da da devam etmekteydi. Bunlardan biri Beth Abhe Manastırının 18. Başrahibi Cyriacus'tur. 8. yy.'ın ortasında üç yıllık bir çıraklık devresinden sonra hücresine kapanan Cyriacus çok katı uygulamalara başvurmuştur. Onun günlük yiyeceği kuru ekmek kabuğu, tuz ve sudan oluşuyordu. Cyriacus otururken, uyurken, yemek yerken, okurken ayaklarını uzatmamak için dizlerini deriden bir kayışla bağlardı. Bazen O, bitkinlikten düşüne kadar ayağının üzerinde dururdu.[318]

Beth Abhe'de ki Nasturi manastırından bahsederken şunu da kaydetmemiz gereklidir. Erken Bizans devrinde yine bu Nasturi keşişlerin misyonerlik faaliyetleri ile Hıristiyanlık Akdeniz'den Pasifik'e kadar uzanmıştı. Bu Nasturi misyoner keşişler 431 Efes Konsili'nden sonra –ki onların çoğu Süryanidir- İsa'nın mesajını Pekin'e kadar taşımışlardır.[319]

316 Thomas of Marga, The Book of Governors, Vol. I, s. 34.
317 Thomas of Marga, The Book of Governors, Vol. 1, s. 144-145.
318 Thomas of Marga, The Book of Governors, Vol. 1, s. 113.
319 Hannah, Christian Monasticism, s. 173-174.

e. Rabbula ve Kuralları

Mor Abrohom'un Kinnişrin yakınlarındaki bir manastırında ruhban olan Rabbula'nın 412 yılında Urfa'ya piskopos olarak atanması sadece Urfa için değil, tüm Doğu Süryanileri için büyük bir önem taşımaktadır. Yaşamöyküsünün yazarına göre, Mor Abrohom'un manastırına girmeden önce Kinnişrin yakınlarında çölde inzivaya çekilen Rabbula, Urfa piskoposu olduktan sonrada her yıl Kinnişrin yakınlarındaki inziva hücresine çekilir ve orada kırk gün kalırdı.[320] Afrahat'dan bahsederken Süryani Doğu'da "Ahdin Oğulları ve Kızları"ndan bahsetmiştik. Rabbula'da Urfa piskoposu olduktan sonra Ruhbanlar ve işte bu cemaat için bazı yazılar kaleme almıştır. Onlardan cemaat olarak bahsederek, tam olarak bir cenobitik manastır hayatı yaşadıkları sonucu çıkarılmamalıdır. Ancak onlar topluluksal yaşamın dünyevi taraflarından vazgeçmişler ve evde, kilisede ya da manastırda olsun, onlardan Ahdin çocuklarına layık bir yaşantı sürmeleri talep edilmiştir.[321] Overbeck'in yayımladığı Rabbula'nın kuralları şu üç başlığı ihtiva etmektedir:

1. Urfa Piskoposu Mor Rabbula'nın Kararları
2. Urfa Piskoposu Mor Rabbula'nın Rahiplere Uyarısı
3. Ruhbanlara ve Birlik Oğullarına Urfa Piskoposu Mor Rabbula'nın Öğüt ve Uyarıları.[322]

Birbirlerinin tamamlayıcısı ya da aynısı olan Rabbula'nın gerek Ruhbanlara gerekse Birlik Oğullarına ve Kızlarına nasihatleri, 5. yy. da Süryani Doğu'da inziva hayatına verilen nizamı anlayabilmek için bizlere ışık tutmaktadır. Onlar tam bir keşişler topluluğu olmasa da, kendinden feragat ederek monastik bir hayat yaşadıkları Rabbula'nın şu kuralları ile ortaya çıkmaktadır:

- Sadece topluluk üyelerinden birinin ölümü için manastırda anma ayini yapılacaktır.

320 Hayes, Urfa Akademisi, s. 198-201.
321 Butler, "Monasticism", s. 526.
322 Hayes, Urfa Akademisi, s. 206-208.

- Rahipler, ticari bir iş için veyahut başka bir dünyevi iş için manastırdan ayrılmayacaklardır.
- Erkek manastırlarına kadınların girmesine müsaade edilmeyecektir.
- Rahipler manastır dışına çıkmayacaklardır, ancak ulaklar bunun haricindedir. Ulak laiklerin evinde gecelemeyecek, sadece yakın kilise veya manastırda konaklayacaktır. Yine ulaklar yolculuk esnasında kıl kumaş giymeyeceklerdir.
- Rahipler şarap içmekten kaçınacak ve ticaret yapmayacaklardır. Aynı zamanda onlar bedene eziyet için yanlarında zincir bulundurmayacaklardır.
- Manastır içinde koyun, keçi, at, katır vs. sürü hayvanları bulundurulmayacak, sadece ulaşım için bir eşek, çalışmak içinde bir çift öküz bulunacaktır.
- Birlik Oğulları, hiçbir özel eşyaya sahip olamayacaklardır, topluluğun malı olan her şey Başrahip tarafından korunacaktır.
- Manastıra gelen yolcular iyi karşılanacaktır.
- Hiçbir birader yalnız olarak ikamet etmeyecektir.
- Azizlerin kalıntıları (relics) olduğundan şüphe edilmeyen emanetler korunacak, kalanlar mezarlara gömülecektir.
- Bir kardeş öldüğünde gömme ayini sade olarak yapılacak ve ayine kendi biraderlerinin dışında başka manastırların rahipleri ancak Başrahiplerinin izni ile iştirak edebileceklerdir.
- Papazlar, diyakonlar ve Birlik Oğulları, Birlik Kızlarını kendilerine elbise örmeleri için zorlamayacaklardır. Ancak kızlar isterlerse yapabilirler. Yine papazlar ve diyakonlar Birlik Kızlarından çeşitli vesileler ile herhangi bir yardım istememelidirler.

- Birlik Kızlarının gece yalnız olarak Kiliseye gitmelerine müsaade edilmeyecektir ve onlar mümkün mertebe birlikte yaşamalıdırlar.
- Birlik Oğulları ve Kızları maddi sıkıntı çektiklerinde köylerindeki papaz ve diyakonlardan yardım istemeli, bu mümkün olmazsa piskoposa başvurmalıdırlar.
- Birlik Oğulları Mezmurları öğrenmeli, Birlik Kızları ise ilahi (Afrem daha evvel Birlik Kızlarından korolar kurmuştu) öğrenmelidir.
- Papazlar, diyakonlar ve Birlik Oğulları, laiklerin emrinde çeşitli vesileler ile işçi olarak çalışmamalılardır.
- Din görevlisi olmayan bir kişi, Eğer Birlik Kızlarından biriyle evlenmiş ise ikisi de aforoz edilecektir. Birlik Oğulları ve Kızlarından andlarını bozanlar tövbe için manastıra yollanacaklar, direnirlerse kilise onları dışlayacaktır; fakat aile onlara bir hapis cezası verirse bu cezadan kurtulabileceklerdir.
- Papazlar, diyakonlar ve Birlik Oğulları orduya kartılmamalıdırlar.
- Kilisenin maddi işlerinin yönetimi için aranan kişi mümkün mertebe Birlik Oğullarından karşılanmalıdır.
- Birlik Oğulları ve Kızları cenaze törenlerinde şarap içmemelidirler.
- Papazlar ve diyakonlar tüm kiliselerde, ayrı İnciller'in bulundurulmasını ve okunmasını sağlamalıdırlar.
- Heretiklerle her türlü münasebet yasaklanmış olup, onların yazıları yakılacaktır.
- Papazlar, diyakonlar ve Birlik Oğulları piskopostan izinsiz hiçbir şekilde kilise ve ruhani çevrelerini terk etmemelidirler.

- Papazlar, diyakonlar ve Birlik Oğulları, hiçbir şekilde ve herhangi bir nedenle and içmemelidirler.
- Sadece papazlar ve diyakonlar sunma yapabileceklerdir.
- Papazlar özellikle köylerine gelen Birlik Oğullarıyla ilgilenmelidirler.[323]

Rabbula'nın koyduğu kurallar ve kurduğu nizamdan da anlaşılacağı üzere Birlik Kızları ve Oğulları dünyevi birçok şeyden kendilerini soyutlayarak yaşamışlardır. Tek başına inziva hayatını tasvip etmeyen Rabbula, kardeşler ve rahipler için kurduğu düzenle, onların daha tertipli bir yaşantı sürmelerini sağlamaya çalışmıştır. Vaftiz olan ve bekar bir yaşantı için and içen bu kız ve erkek kardeşler, aynı zamanda hasta ziyaretleri vs. gibi sosyal açıdan dindarların yardımlarına da koşmuşlardır. Onların tam sıkı olarak bir manastır disiplini içinde yaşamadıklarını düşünerekten, eremitik olarak yaşadıkları ifade edilemez. Çünkü Rabbula'nın kuralların-dan anlaşılacağı üzere Birlik Kızları ve Oğlanlarından birçok hususta ortak hareket etmeleri istenmiştir. Afrahat'ın da daha evvel yazılarında göndermede bulunduğu bu topluluk, Urfa piskoposu Rabbula (412-435) ile birlikte daha düzenli bir asketik hayat yaşamaya başlamıştır.

323 Rabbula ve Kuralları için bkz. Hayes, Urfa akademisi, s. 198-218; Burkitt, Early Eastern Christianity, s. 143-149; R. H. Connoly, Rabbula, Admonitions to Monks; Some Early Rules for Syrian Monks, DR, 25 (NS 6), 1907, s. 152-162.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

C. ERKEN BİZANS DÖNEMİ PACHOMİUS VE BASİL KURALLARINA GÖRE MANASTIRDA YAŞAM

I. MANASTIR TOPLULUĞUNA KABUL AŞAMASI

Mısır'da Pachomius kuralları[324] ve Anadolu'da Basil'in kurallarına[325] baktığımızda manastır topluluğuna giriş şartları göze çarpmaktadır. Bir cemaatin arasına kabul edilmek için adayda kuşkusuz bazı vasıfların olması gerekiyordu. Aslında bu sadece manastırlara özgü bir durum değildir. Ancak tümü aynı amaç için toplanmış kişilerin dini bir yapı içinde, bilhassa manastır gibi yoksulluğun erdem olarak kabul edildiği bir yerde yaşaması, bazı şeylerden feragat etmeyi zorunlu hale getiriyordu.

1. Tüm Servetin Terk Edilmesi

Manastır yaşamı için istekli olan ve bunun için eğer aday başvuru yapacaksa ilk önce tüm servetinden feragat etmeliydi. Çünkü ruhani olabilmek ve kurtuluşun ancak keşişlik ile geleceğini arzulayan kişinin dış dünyaya ait bir mülkünün olması ve onu gözetmesi İsa'nın taklitçisi için uygun düşmezdi. Mısırda ilk münzevi

324 Pachomius kuralları şu eserden alınmıştır: Bart D. Ehrman-Andrew S. Jacobs, Chrisitanity in Late Antiquity (300-450), Oxford Ünv. Press, 2004, s. 291-299.

325 Basil'in Uzun Kuralları şu eserden alınmıştır: Monica Wagner, Saint Basil-Ascetical Works, The Catholic Ünv. America Press, Washington-1962, s. 223-337.

Paul[326], daha sonra Antony'nin[327] yaşamöykülerinin yazarlarına inanılacak olursa, büyük servetlere konmalarına rağmen buna tevessül etmemişlerdi.

Gönüllü bir fakirliği seçen münzevi, manastır topluluğuna girdikten sonrada çok fazla özel mülke sahip olamazdı. Mısır da Pachomius manastırlarında kardeşlerden hiçbiri manastır kurallarında yer alan şeylerden başka bir şeyi hakimiyetinde bulundurmamalıydı. Yani münzevi hücresinde yün gömlek, kuşak, yumuşak koyun postu, madeni para, yastık ve buna benzer konforlu şeyler bulundurmaya müsaadeli değildir. Onlar sadece başrahibin ev reisleri yoluyla salık verdiği şeylere sahip olabilirler. Bunlar; iki keten gömlek (birisi çok eskimiş halde), omuzlar ve boyun için uzun bir örtü, omuzdan asmalı bir keçi postu, ayakkabılar, iki başlık, bir kuşak ve bir değnekten ibarettir. Kimsenin kendine ait cerrahi aleti de bulunmamalıdır. Ev reisinde bulunabilir ancak bu aletler kitaplarında bulunduğu kameriyede tutulmalıdır.[328]

Anadolu da Basil'in manastırlarında da keşiş dünyevi hayatı terk ederek dindar hayata kendini adarken, her şeyden önce kurtuluşa tamamen zıt olan şeytan ve onun şehveni tesirlerinden kurtulması gerekiyordu. Mülkün tevdii hususunda, zaten akrabalarından ayrılıp servetinden feragat eden kişi yoksulluğu seçerken bazı ihmalkar davranışlarda bulunmamalıdır. Örneğin keşiş, mülkünü akrabalarına ya da rastgele birine teslim etmemelidir. İsa Mesih ile olan sadakat bağı gereğince mülkünü takva ehline ya kendisi dağıtmalı ya da bu iş için seçilmiş olan doğru kişilere başvurmalıdır.[329]

326 "Grek ve Mısır biliminde hünerli olan Paul, içindeki derin Tanrı sevgisinden dolayı kendisine kalan zengin mirası elinin tersiyle itti" Bkz. Jerome, Life of Paulus, 4.

327 Bkz. Athanasius, Life of Anthony, 2.

328 Bkz. Pachomius, Rules, 81, 82.

329 Basil, Long Rules, 8, 9.

2. Topluluğa Giriş

Pachomius manastırlarında dışarıdan biri gelip, dünyadan feragat ettiğini söyleyip, manastıra kardeşlerin arasına girmek isterse, O hemen oraya giremez. Bu ilk önce başrahibe bildirilmelidir. Ardından kardeş adayı kapıda birkaç gün bekletilmeli ve ona öğrenebildiği kadar dua ve mezmur öğretilmelidir.[330] Onun bu test aşamasında yanlış hareketleri sezilirse ya da başkasının buyruğu altında hareket ettiği anlaşılırsa, o hemen reddedilmelidir. Gelen kişiden tüm ailesini ve sahip olduğu şeyleri terk etmesi beklenir. Kardeş adayının yeterli olduğu gözlemlenirse, bundan sonra ona diğer manastır disiplinleri sırayla öğretilmelidir. Her dersi aldıktan sonra adayın kardeşler arasına katılmasına müsaade edilir. Onun laik giysileri çıkarılarak fakirlere verilir ve ondan sonra ona gerekli giysiler verilir.[331] Mısır keşişleri hakkında önemli bir kaynak olan Cassian ise, kabul edilecek adayın bir yıl boyunca ziyaretçi evinde hazırlandığını ifade etmektedir.[332]

Mısır için geçerli olan bu soruşturma durumu, Anadolu da Basil'in düzeninde de görülür. Basil, en önemli görevlerinin topluluğa katılacak adayın geçmişini soruşturmak olduğunu söyler. Geçmişte zaten dindar bir hayat yaşayanları dahi soruşturmak lazımdır, çünkü onlara burada daha ileri bir yaşantı sunulmalıdır. Bu araştırma yoluyla adayların kararlarında ne derece sabit oldukları ve onların karakter yapılarının sağlam olup olmadığı dikkatli bir şekilde test edilir.[333]

330 Manastıra kabul edilmek isteyen aday, dikkatli bir şekilde gözlenip onayı aldıktan sonra, Ondan 20 mezmur ve havarilerin 2 mektubunu ya da Kutsal Kitaptan bir parçayı hemen okuması isteniyordu. Eğer gelen okuryazar değilse, O ilk önce O'nun için tayin edilen öğreticinin yanına gönderiliyordu. Aday orada tüm aşamaları gayretli bir şekilde öğrenmeliydi. Daha sonra O'nun için hecelere ayırma, fiiller ve isimler yazılmalı ve ardından istemese bile okumaya zorlanmalıydı. Bkz. Pachomius, Rules, 1, 139.

331 Bkz. Pachomius, Rules, 49; Cassian, Institutes, 4, Chap. 6.

332 Cassian, Institutes, 4, Chap. 7.

333 Bkz. Basil, Long Rules, 10.

Basil'in manastıra çocukların kabulüyle ilgili bir kuralı da şöyledir: Onlar çok erken yaşlarda olsalar dahi kabul edilmelidir. Ailesinden mahrum kalan çocukların kabulü hususu bize aittir, ancak ailesi tarafından bizzat getirilen çocuklar daha sonra herhangi bir suçlama olmaması için birçok şahit eşliğinde kabul edilmelidir. Kabul edilen çocuklar herhangi bir durumda bu sıkı hayata karşı bazı kusurlar işleyebilecekleri için hemen topluluğun tam üyesi olarak kabul edilmemelidir. Kızlar ve erkek çocukların yemek yiyecekleri ve konaklayacakları yerler ayrı olmalıdır. Çocuklar derslerini öğrenirlerken orada bulunan keşişler tarafından rahatsız edilmemelidir. Onların uyuma ve kalkış saatleri, miktarı, yiyeceklerinin niteliği ve özel programları önceden tespit edilmelidir. Biraz daha büyük olanlar diğerlerinden sorumlu olmalıdır. Çocuklar Kutsal Kitab'dan istihrac olan bir sözlüğe sahip olmalı ve onlara hayran olunacak olaylar anlatılmalıdır. Örneğin Süleyman'ın Meselleri kitabından isimleri ve hadiseleri hatırlayanlar ödüllendirilmelidir.[334]

Basil yine kölelerle igili olarak şöyle der: Sığınmak için dini bir topluluğa kaçan kölelere nasihat verilmeli ve tekrar onlar efendilerine geri gönderilmelidir. Ancak köle hayırsız bir efendiye sahipse ve O'na efendimiz İsa Mesih'in emirlerini ihlal eden işler yaptırılıyorsa bu duruma karşı koyulmalıdır.[335]

Basil manastıra evli kişilerin kabulü ile ilgili şöyle diyor: Evli olupta manastır hayatına katılmak isteyenlere ilk önce buna iki tarafında razı olup olmadığı sorulur. Eğer müşterek bir fikir beyan ederlerse birkaç tanığın huzurunda onlar kabul edilmelidir.[336]

II. MANASTIRDA YAŞAM ve ÇEŞİTLİ İLİŞKİLER

Cemaat içinde yaşamaya kabul edilmiş ve artık topluluğun bir üyesi olan münzeviler belirli kurallara göre günlük yaşayışlarına

334 Basil, Long Rules, 15.
335 Basil, Long Rules, 11.
336 Basil, Long Rules, 12.

dikkat etmek durumundaydılar. Manastıra kabul edildikten sonra münzevilerin orada dışarıdaki laikler gibi yaşamaları ya da kendi eski yaşantılarını orada devam ettirmeleri beklenemezdi. Zaten buna tevessül edenler için gerekli yaptırımlar hemen hemen her konuda vardı.

1. Topluluk Hayatının Anlamı

Basil'e göre tek başına inziva ile aynı amaca yönelik kardeşler ile inziva arasında büyük fark vardır. Topluluksal yaşam (manastır hayatı) birçok yönden avantajlara sahiptir. İnsanlar cismani ihtiyaçlarını tek başlarına karşılayamadıkları için bir başkasının yardımına muhtaçtır. Aynı zamanda bu yaşantı şeklinde bencilliğinde lafı olmaz. Aksi halde hücresine çekilip yalnız yaşayan birisi, bütün yaptıklarının doğru olduğunu düşünür ve yanılgıya düşer, her insanın kusurları vardır ve onları düzeltmesi için bir başkasının ikazı gereklidir.[337]

Yine Basil bir kuralında inziva yaşamının lüzumunu şöyle açıklıyor: İnziva yaşamı ruhun kışkırtıcılıklarına karşı koymak için gereklidir. Gördüğümüz ve işittiğimiz şeylerin bizleri günaha götürdüğünü kavrayamadığımız için ona zamanla alışırız, işte bu etkiden kurtulmak için bir köşeye çekilip sürekli dua edilmelidir. Böyle yapmakla, İsa Mesih'in hükümlerine aykırı olarak yaşadığımız önceki alışkanlıklarımızın üstesinden gelemeyiz, ancak Tanrı'nın bizleri bağışlaması ve tekrar günaha bulaşmamak için yılmadan dua etmeye ve azimle tefekkürde bulunmaya gayret göstermeliyiz. Kimin bu şekilde yaşamaya temayülü varsa şu emri yerine getirmelidir: "Her kim benim ardımdan gelmek isterse, kendisini inkar etsin (Luka, 9, 23)."[338]

337 Bkz. Basil, Long Rules, 7.
338 Basil, Long Rules, 6.

2. Dua-İbadet ve Eğitim

Diğer tüm manastırlarda olduğu gibi, Komünyon ibadeti için Pachomius'un kurduğu ve daha sonraki manastırlarında uyguladığı önemli kurallar vardır. Keşiş, kardeşleri Komünyona çağıran sesi duyar duymaz hücresinden ayrılmalı ve oraya varıncaya kadar içinden Kutsal Kitaptan bir şeyler okumalıdır. Kardeşler Komünyon odasına giderlerken, örgü için hazırlanmış olan suya batırılmış otları ezmemelidirler. Manastırın sessizliğine en az zarar verilmelidir. Yine Komünyon odasında kimse aylakça gezinmemelidir. Kardeşleri Komünyona çağıran zil sesinden sonra geç gelen biri olursa başrahibin azarlamasını gördükten sonra kuşağını çözüp oradan ayrılmalı ve yemekhanede de ayakta durmalıdır. Kardeşler Komünyon da dua ederlerken hiç kimse başrahibin izni olmaksızın, doğal ihtiyaçlar için dahi olsa oradan ayrılmamalıdır. Pazar günü yapılan Komünyon da eksik insan olmamalı ve mezmurları okuyana cevap verilmemelidir. Daha küçük sayılı evlerde, haftalık yapılan ibadet için aynı evden olanlar katılmalı, eğer daha çok kişi gerekli ise ev reisi tarafından aynı kabileden olan diğer kardeşler haftalık ibadet için çağrılmalıdır. Zaten ev reisinin çağıracağı kabileden kişiler, üçlü veya dörtlü gruplar halinde aynı ırkın insanları olarak ayrılmışlardır. Komünyon da ev reisi ve belli bir saygınlığı olan büyüklerden başkası mezmurları okumaya izinli değildir. Büyüklerden biri mezmurları tilavet ederken, her kim takip ettiği sırayı kaybederse hemen pişmanlığını belirtmelidir. Başrahibin izni olmaksızın hiçbir kardeş Komünyonu terk edemez. Komünyondan ayrılırken herkes ister yemekhaneye ister hücrelerine dönsünler, Kutsal Kitaptan ezbere bir şeyler okumalı ve bu okuma sırasında kimse yüzünü gizlememelidir (gördüğümüz gibi normal zamanlarda yüzlerinde bir örtü var). Kardeşler Komünyona veya manastır yemekhanesine giderlerken kitaplarını açık bırakmamalıdırlar. Kasabadan ya da dışarıdan hiç kimse Komünyona ayakkabıları ve mantosu ile giremez. Manastırda yaşayan münzevilerden

hiç kimse Komünyona, mezmurları okumaya ve duaya gitmemek için bahane uydurmamalıdır.[339] Gördüğümüz gibi Komünyon ibadeti manastır içinde çok önemli bir yere sahiptir.

Sozomen'de Mısır manastırlarında günde 12 ibadetin yapıldığını ve bunların genelde akşamleyin olduğunu ifade ederek, 9'uncu saatte yapılan ibadette üç kere dua edildiğini, ayrıca başrahip ekmeği bölüştürdükten sonra, her duadan önce bir mezmurun okunduğunu söylemektedir.[340]

İbadet olarak değerlendirebileceğimiz Pachomius'un diğer kuraları şöyledir: Birisi Kutsal Kitaptan bir şey okur ve el şaklatarak dua için diğerlerini çağırdığında herkes gelmeli ve kalkarken de hepsi birlikte kalkmalıdır. Kimse başkasının ibadeti ya da yaptığı iş ile ilgili olamamalı, daha ziyade kendi işi ile en iyi şekilde ilgilenmelidir.[341] Herkim dua ya da mezmurlar okunurken güler ya da konuşursa, O, manastır başrahibinin azarlamasından evvel kuşağını çözmeli ve başını öne eğerek ayrılmalıdır. Gece bedenin iradesizliğine daha çok teslim olunur, bu yüzden üçüncü duadan sonra, kim gelirse cezalandırılmalıdır. Bir evin haftalık ibadeti esnasında kimse ayakta durmamalı ve Kutsal Kitaptan bir şeyler okunurken herkes nereye atıfta bulunulduğunu hafızasında tekrarlamalıdır. Sabahları bireysel evlerde yapılan dualar bitince, kardeşler hemen hücrelerine dönmemeli, kendi aralarında öğretmenlerinden (ev reisleri) duyduklarını tartışmalı ve ondan sonra kendi köşelerine çekilmelidirler. Ev reisleri tarafından münzevilere bir haftada üç kez ders verilmeli ve onlar dinlerlerken yerlerini değiştirmelilerdir. Ev reisi ya da başrahip tarafından verilen ders esnasında otururken uyuyakalan kardeş olursa, O hemen uyandırılmalı ve tekrar emir verilene kadar ayakta durmalıdır. Toplanma için baş-

339 Bkz. Pachomius, Rules, 3. 4, 5, 9, 11, 15, 16, 17, 18, 28, 100, 102, 141.

340 Bkz. Sozomen, HE, III, Chap. 14.

341 Mısır da Pachomius'un koyduğu bu kuralın aksine, Anadolu da Basil'in en çok önemsediği nokta kardeşlerin birbirlerini gözlemlemeleridir.

rahibin emri duyulunca kimse arkada kalmamalı ve ders sonlanmadan tütsü yakılmamalıdır. Kardeşler okumak için herhangi bir kitabı kameriyeden alabilirler ancak hafta sonunda onu getirip diğerlerinin de faydalanması için yerine koymalıdırlar. Akşamleyin altı duadan birine geç gelen veya ezberden okumayan, gülen, konuşanlar hemen evlerine dönmeli ve bu altı dua boyunca evde bu günahın pişmanlığını çekmelidirler. Kardeşler evlerinde iken konuşmamalıdırlar ve ev reislerinin konuşmalarını dinlerken tefekkür etmelidirler. Kardeşler ev reisinden ders dinlerken, reisin izni olmaksızın örgü yapamaz ve su içemezler. Onlar özellikle reislerinden ders aldıktan sonra perhiz günlerinde birbirleriyle kesinlikle sohbet etmelilerdir. Manastırda okumayı bilmeyen ve Kutsal Kitaptan bir şeyler ezberlememiş kimse bulunmamalıdır. En azından Yeni Ahit'i ve mezmurlar kitabının ezbere okumalıdır. Manastır sakini, dua ve mezmurları okumanın zamanlarını manastırda, seyahatte, tarla da, tekne de veyahut herhangi bir hizmet de olsa dahi ihmal etmemelidir.[342]

Mısır da Pachomius manastırlarında olduğu gibi, ibadet Anadolu da Basil'in kurduğu düzen içinde de önemlidir. Basil uzun kurallarından birinde şöyle der: Dua ve mezmurlar için, diğer başka görevlerde olduğu gibi her saat uygundur, ellerimiz bazı işler ile meşgul iken, Tanrı'ya bazen dilimizle dua etmeliyiz, olmazsa tıpkı yazıldığı gibi[343] kalpten en azından mezmurları, ilahileri ve ruhsal ezgileri geçirmeliyiz. Sabahleyin daha hiçbir işe başlamadan, ruh ve zihnin ilk istidatı Tanrı'ya yönelik olmalıdır ve dua edilmelidir. Üçüncü saatte kardeşler çeşitli işler için değişik yerlere dağılmış olsalar dahi bir araya gelerek toplu dua icra etmelidirler. Basil'e göre kardeşler eğer bir araya gelerek hepsi toplanamayacak durumda

342 Bkz. Pachomius, Rules, 6, 7, 8, 10, 13, 19, 20, 21, 22, 25, 121, 122, 123, 138, 140, 142.

343 "Tam bir bilgelikle birbirinize öğretin, öğüt verin, mezmurlar, ilahiler, ruhsal ezgiler söyleyerek yüreklerinizde şükranla Tanrı'ya nameler yükseltin". Bkz. Koloselilere, 3, 16.

iseler, yazıldığı gibi[344] yine birkaç kişi bir araya gelmelidir. Dokuzuncu saatte tekrar Elçilerin İşlerinde[345] yazdığı gibi birlikte dua edilmelidir. Geceleyin yazıldığı gibi[346] tekrar dua edilmelidir. Ancak Basil dua ve ibadet için önceden tayin edilen zamanların ve programların ruha zarar verdiğini ve ibadet saatlerinde ki değişikliğin ruha tekrar bir tazelik vereceğini ifade etmektedir.[347]

3. Yemek

Pachomius manastırlarında yemekhane, kardeşlerin topluca bir araya geldikleri yer olması hasebiyle büyük önem taşımaktadır. Kardeşler yemek yemeye geldiklerinde, yemekhanede herkes kendisine ayrılan yere oturmalı ve herkes yüzünü örtmelidir. Kardeşlerden birine başrahip tarafından masasını değiştirmesi emredilirse O bunu derhal yerine getirmelidir. Yine kardeşler ev reislerinden önce masaya ellerini uzatmamalı ve başkalarının nasıl yemek yediğini gözetlememelidirler. Her ev reisi yemekte nasıl bir görgü ile oturulacağını ve yenileceğini, kendi evinde öğretmeli ve herkim yemekte güler ya da konuşursa hemen pişmanlık duymalı ve azarlanmalı, yine O diğer kardeşler yemekten kalkana kadar ayakta bekletilmelidir. Başrahip tarafından bir iş için görevlendirilmeksizin yemeğe geç gelen olursa, O bunun için günah işlemiş olur ve pişmanlık içinde yemek yemeden evine geri dönmelidir. Masada bir şeye ihtiyaç duyulursa, hiç kimse konuşmaya tevessül etmemeli ancak bunu küçük bir işaretle hizmetçilere bildirmelidir. Kardeşler yemekten ayrılıp yerlerine giderlerken kimse konuşmamalıdır. Hizmetçiler, kardeşler için ayrılan yiyecekten yememeli ve kendi-

344 "Nerede iki ya da üç kişi benim adımla toplanırsa, bende orada, aralarındayım" Bkz. Matta, 18, 20.

345 "Petrus'la Yuhanna, saat üçte, dua vaktinde tapınağa çıkıyorlardı." Bkz. Resullerin İşleri, 3, 1.

346 "Gece yarısına doğru Pavlus'la Silas dua ediyor, Tanrı'yı ilahilerle yüceltiyorlardı. Bkz. Resullerin İşleri, 16, 25.

347 Bkz. Basil, Long Rules, 37.

leri için özel yiyecekler hazırlamamalılardır. Yemek için kardeşlere çağrı yapan kişi içinden Kutsal Kitaptan ezbere bir şeyler okumalıdır. Yine kardeşler yemekhaneden çıkarlarken onlara kapıda şeker dağıtan kişi bu işi yaparken içinden ezbere Kutsal Kitaptan bir şeyler okumalıdır. Bu dağıtılan şekerleri alan kardeşler onları başlıklarına değil postlarına koymalı ve evlerine ulaşıncaya dek onlardan tatmamalılardır. Bunları dağıtan görevli ise kendi hissesini en son ev reisinden alır. Bu aldıkları şekerler onlara üç gün yetmelidir. Eğer bunlardan arttıran olursa kardeşler bunları ev reislerine vermelidir ve onlar ambarda toplanmalıdır. Kardeşlere verilen şekerler eşit olmalıdır. Yiyecekleri pişirenler yine bunları diğerlerine sunmalıdır. Revir haricinde kimse şarap ve ete dokunmamalıdır. Manastırda yaşayan kardeşlerden kimse diğer birini yemeğe çağırmamalıdır. Bahçıvan tarafından verilmedikçe kimse bahçeden bir şey almamalıdır. Hiç kimse buğday başaklarını ve üzümleri olgunlaşmadan yememelidir. Yine tarla ve meyve bahçesinden, hiç kimse onlar kardeşlere birlikte sunulana kadar bir şey yememelidir. Aşçı kardeşler yemeden evvel yiyeceklerden hiç tatmamalıdır. Hurma ağaçlarından sorumlu olan kişi, kardeşler yemeden önce ağaçların meyvelerinden hiç yememelidir. Hurma ağaçlarından meyveleri toplayacak olanlar hemen orada orakçının izniyle birkaç tane yemelidir. Ve onlar manastıra döndüklerinde diğer kardeşlerle hisselerine düşenleri almalıdırlar. Kardeşler ağaçların altına düşen meyveler görürlerse, onlardan yememeliler ve geçerken onları ağaçların altına toplamalıdırlar. Hiç kimse ambar memurunun verdiğinden başka yiyecek bir şeyi odasına götürmemelidir. Hücrelerinde büyük perhiz yapanlara küçük somunları ev reisi dağıtmalı ve kimseyi kayırmamalıdır. Onlar ne zaman isterlerse ev reisi tarafından somun verilmeli ve onlar bu ekmek ile tuzdan başka bir şey yememelilerdir. Hiç kimse mutfakta ve manastır dışında yiyecek pişirmemelidir. Onlar dışarı tarlalarda çalışmak üzere gittiklerinde mevsimsel sebzeleri tuz ve sirke ile yiyebilirler. Kardeşler manastır

yemekhanesinde ya da herhangi bir topluluksal alanda postu veya başlığı olmaksızın bir şey yememelilerdir.[348]

Basil'e göre yemek konusu tıpkı Kutsal Kitapta ifade edildiği gibi[349] başlı başına bir sınavdır aslında. Yiyeceklere uzanırken tevazu elden bırakılmamalıdır, aksi halde yemek konusunda bir rekabete ve didişmeye girilmesi yakışıksız bir davranış olur ve düzeni bozarak kargaşaya sebebiyet verir. Yine Basil yemekte ölçülülük konusunda şöyle der: "Ölçülülük gayesi aklımızda olarak, hayatımızı idame ettirebilmemiz için basit yiyecekler yoluyla besin ihtiyacımızı karşılamalıyız, ancak sadece bedene hoşluk veren yiyeceklerden uzak durmalıyız...Bu değer aynı zamanda temizliğin anası ve sağlığında koruyucusudur." Bir hastaya iyileşmesi için ya da enerji isteyen zor bir iş yapmış olan kişiye verilecek olan yiyeceği başrahip belirler. Yine seyahat gibi zahmetli bir işe hazırlanan kişi için gerekli olan besini O tespit eder. Önemli olan en az sıkıntı veren ve en az yeten şey ile ihtiyacı gidermektir. Bir bölgede ucuz olan ve tüketim için gerekli olan, misal zeytinyağı gibi ithal mallar en basit yoldan elde edilmelidir. Bir hastalıktan kurtulmak için, eğer yararlı olacaksa, çok zahmet sarf etmeden elde edilmesi şartıyla herhangi bir yiyecek tedarik edilebilir.[350]

4. Çalışma-İş

Pachomius manastırlarının en önemli özelliği kardeşlerin hepsinin belirli iş kollarında çalışmış olmalarıdır. Bu sistem doğu manastırcılığını olduğu kadar, Batı'da Benedict'in kurduğu manastır düzenini şüphesiz çok fazla etkilemiştir. Pachomius manastırlarında en önemli iş sepet, ip, halat örmektir. Sorumlu olan kişi ha-

348 Bkz. Pachomius, Rules, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 44, 45, 50, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 91.

349 "Bir yere çağrıldığın zaman git, en arkada otur. Öyle ki seni çağıran gelince, "Arkadaşım, daha öne buyurmaz mısın ?" desin. O zaman seninle birlikte sofrada oturan herkesin önünde onurlandırılmış olursun." Bkz. Luka, 14, 10.

350 Basil, Long Rules, 18, 19, 21.

ricinde hiç kimse iplik örmek için gerekli olan otların dağıtımını yapamaz. Ancak bu görevli kişinin başka bir meşguliyeti varsa, başrahip bunun için başka birini görevlendirebilir. Manastır yöneticisinin izni olmaksızın, haftalık hizmetçi ipleri ya da herhangi bir tekneyi olsun başkasına verme yetkisine sahip değildir. Sabah duasından sonra, başrahip tarafından seçilmiş olan haftalık hizmetçi, verilen emre göre keşişlerin ihtiyaçlarını gözetmek için onları ziyaret edebilir. Kardeşler hasır örerlerken, hizmetçiler akşamleyin ev reislerine her ev için ne kadar sazlığa ihtiyaç olduğunu sormalıdırlar. Sabahleyin düzen içinde her eve bu otlar tevzii edilmelidir. Sabahleyin bu otların az olduğu fark edilirse, bu açık yemeğe kadar telafi edilmelidir. Ev reisleri haftalık görevlerini tamamladıktan sonra yerine manastır başrahibi tarafından bir diğeri seçilir. Onun görevi işlerin yapılıp yapılmadığını kontrol etmektir. Yine haftalık yapılan ipleri saymak için onlar bir çizelge tutmalıdırlar.

İşe gitmek için işaret verildiğinde, kardeşlere ev reisleri rehberlik etmeli ve manastırda başrahibin emrinden başka kimse bulunmamalıdır. Kardeşler nereye gittikleri hakkında kimseye soru sormamalıdır. İşe giden kardeşler birbiriyle konuşmamalılardır, ancak herkes içinden ezbere Kutsal Kitaptan bir parça okumalıdır. İş esnasında sessiz olunmalı ve herkes içinden ezbere dini bir şey okumalıdır. İşe giderken kardeşlerden hiçbiri yüz örtülerini yanlarına almamalılardır. Yine iş esnasında hiç kimse başrahibin izni olmaksızın oturmamalıdır. Kardeşlerin reisleri, efendilerinin izni olmadan bir yere gitmemelilerdir ve gitmeleri gerekirse dairelerine birini seçmelidirler. Kardeşler işten manastıra dönerlerken kimse sırasını bozmamalıdır. Evlerine döndüklerinde herkes kullandığı aletleri ve ayakkabıları ev reislerinden sonra teslim etmelidir. Ev reisi bu aletleri akşamleyin özel bir odaya götürmeli ve muhafaza etmelidir. Haftalık çalışmadan sonra tüm aletler gelecek hizmette hangi eve hangi aletlerin verileceğinin tespiti için bir evde toplanmalıdır. Kayıkçı ve fırıncılar dışında Pazar günü hariç kimse el-

biselerini yıkamamalıdır. Sorumlu olandan başka hiç kimse sepet yapımı için palmiye yapraklarından almamalıdır. Kara da ya da su da seyahat eden veyahut çalışan kimse manastıra döndüğünde, orada neler olduğu hakkında manastırda bahis açmamalıdır. Gönderilmeksizin çoban hariç çiftçiler dahi ahırlara girmeye müsaadeli değildir. Kardeşler yükümlü olmaksızın hiçbir dükkana gitmemelidir ve eğer gitmek icap ederse manastır başrahibi bundan haberdar edilmeli ve o da bu iş için haftalık hizmetçiyi göndermelidir. Fırında, ne gece yoğurma esnasında ne de sabah pişirme zamanında veyahut çıkarıldığı sırada, kimse birbiri ile konuşmamalıdır. Herkes işler bitinceye değin Kutsal Kitaptan bir şeyler okumalıdır. Bir şeye ihtiyaç duyulduğunda bu işaret ile haber verilmelidir. Gönderilmeksizin kimse fırına gitmeye müsaadeli değildir, eğer gönderilirse orada oyalanmamalıdır. Hiçbir kayıkçı manastır başrahibinin izni olmadan hafif yelkenli dahi olsa hiçbir tekneyi iskeleden çıkarmamalıdır. Yine bir kayıkta kimse uyumamalıdır. Kayıkçılar başrahibin izni olmaksızın dışarıdan kayık almamalıdırlar. Kardeşlerden hiçbiri haftalık hizmetçinin izni olmadan ıslak otlardan almamalıdır.[351]

Basil'de iş konusunda şöyle diyor: "Günlük maişet herkes için gereklidir, bu yüzden iş kişinin takati nispetinde önemlidir." Gördüğümüz gibi Basil'e göre çalışma ruhani hayatın önüne geçmemelidir. Buna mukabil dindarlığın arkasına sığınaraktan işten kaçmakta bir bahane teşkil etmemelidir.

Tıpkı Mısır'da Pachomius manastırlarında olduğu gibi Anadolu'da Basil'in düzenlediği manastır nizamında da keşişler ticaret v.s. gibi işlerle meşgul oluyorlardı. Bununla ilgili bir kural şöyledir: Hangi sanat ve işler ile uğraşılacağı bölgeden bölgeye ve kaynaklara göre değişken olduğu için bunlar arasından seçim yapmak kolay bir iş değildir. Ancak her alışverişte dikkat edilmesi gereken hususlar

351 Bkz. Pachomius, Rules, 12, 23, 24, 26, 27, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 72, 86, 108, 111, 116, 117, 118, 119.

vardır. Öncelikle yapılan ticaret bizim şerefimize halel getirecek türden bir iş olmamalıdır. Tüccarlar dikkatli bir şekilde seçilmeli ve gerekli materyaller en kolay yoldan tedarik edilmelidir. Onları satarken çok çaba sarf etmemeye, uygunsuz münasebetlerde bulunmaktan kaçınmaya dikkat edilmelidir. Örneğin dokuma sanatında herkese yararlı olacak şeylere ağırlık verilmelidir. Aynı şekilde kunduracılıkta, inşaat faaliyetinde, marangozculukta, demircilikte, çiftçilikte önemli olan nokta hayatı idame ettirebileceğimiz kadarını üretmektir. Yine ürünlerin satışı üzerine Basil'in nasihati şöyledir: Ürünlerin uzak yerlere satış için gönderilmemesine dikkat edilmelidir. Bir yerden bir yere giderek seyyar olarak satış yapılmamalıdır. Belli bir yerde kalarak ticaretin yapılması hem denetleme hem de laikler ile karşılıklı ahlaki iletişim için daha faydalı olur. Bir noktada durup satışın mümkün olmadığı hallerde, kardeşler dindar insanların oturduğu şehirlere ve kasabalara gidebilirler. Panayırlara herkes kendi yükünü taşıyarak toplu halde gidilmelidir. Yolculuk esnasında dualar ve mezmurların okunması eksik edilmemelidir. Varılan yerde kardeşler hem korunma hem de toplu ibadet amacına yönelik olarak bir arada konaklamalıdırlar. Ticaret konusunda önemli olan bir diğer hususta şehitlerin ve azizlerin kabirlerinin bulunduğu yerlerde panayır vs. şeylerin kurulup ticari işler yapılmasının yasak olmasıdır.

Ticaret yapmaya izin verilenler kendilerinin hünerli oldukları veya istedikleri bir iş kolunu seçemezler. Kim kendine uyan bir iş seçerse O suçlu duruma düşer. Bunu yaparak O hem kendini memnun etmiş olur, hem de dünyevi bir şey için gayret göstermiş olur. Bu aynı zamanda ihtiraslardan kurtulamadığının da göstergesidir. Eğer bir kişi ticareti tek başına yapamayacak derecede ise onun yanına ihtiyat için biri verilir. Eğer bir kişi bir sanatta mütehassıs ise bu topluluk için kabul edilemez, O, derhal dünyevi hayatı terk ettiğinin bir ispatı olarak o işten feragat etmelidir.

Basil'e göre çalışan herkes ilk önce kendi ihtiyaçlarını gidermek için bu işi yapmadığını idrak etmelidir. Kişinin kendi arzularına yenik düşmesi sıkı bir şekilde yasaklanmıştır. Bundan dolayı kardeşler işlerini yaparlarken kendi memnuniyetlerinin yerine hizmet aşkını ön plana almalıdırlar.[352] Yine Basil, homurdanarak ve kendini yüksek görerek kibirli bir şekilde iş yapanlarla mütevazi ve tövbekar olan kardeşlerin bir münasebette bulunmamalarını tembihler. Böyle kişilerin yaptığı işlerin takva ehli için hiçbir kıymeti yoktur.[353] Gördüğümüz gibi Pachomius'un kurduğu manastır düzeninde herkes kendi işini en iyi şekilde yapmalı düsturu varken, Basil'e göre herhangi bir işin kişinin kendi memnuniyetinden dolayı yapılması büyük kabahat olarak görülür.

5. Elbise

Pachomius manastırlarında keşiş ile elbisesi birbirini tamamlar nitelikte olmalıydı.[354] Keşiş otururken uysal olmalı ve keçi postunu altına almalı, boynunu omzuna doğru bükmeli, kuşağını dikkatli bir şekilde sarmalı, giysisi (post) de kolsuz dizlere kadar inmelidir. Gördüğümüz gibi keşiş, elbisesi ve davranışları bir bütünlük arzetmeliydi. Herkes için izin verilmedikçe kimse çamaşırhaneye gitmemeli ve onlara izin verilince ev reislerini takip etmelidirler. Yıkama işi sessiz bir biçimde yapılmalı, yıkama işlemi bitince herkes birlikte dönmelidir. Birisi çamaşırhaneye gidecekleri zaman gelmemiş ise, daha sonra onun yanına bir yoldaş verilerek oraya gidebilir ve çamaşırlarını yıkadıktan sonra birlikte dönmelidirler. Akşam olunca kardeşler kuru tünikleri almalı ve ev reisinin yardımcısına vermelidirler. Ancak onlar kurumamışsa gelecek güne kadar kuruması için serilmelidir. Giysiler üçüncü saatten sonra gü-

352 Basil, Long Rules, Bkz. 37, 38, 39, 40, 41, 42.

353 Basil, Long Rules, 29.

354 "Aynı zamanda İsa'nın askeri olan keşiş, her daim savaşa hazırlıklı olmalı ve sürekli belinde kuşağıyla dolaşmalıydı." Bkz. Cassian, Institutes, I, Chap. I.

neş altında bırakılmamalıdır. Onlar içeriye getirilince hafifçe çırpılmalıdır. Kardeşler giysileri kendileri muhafaza edemezler ancak onları Cumartesiye kadar küçük oda da bekletebilirler.

Pachomius manastırlarında kardeşlerden hiçbiri manastır kurallarında yer alan şeylerden başka bir şeye sahip olamazdı. Yani münzevi hücresinde yün gömlek, kuşak, yumuşak koyun postu, madeni para, yastık ve buna benzer konforlu şeyler bulundurmaya müsaadeli değildir. Onlar sadece Başrahibin ev reisleri yoluyla salık verdiği şeylere sahip olabilirler. Bunlar; iki keten gömlek (birisi oldukça yıpranmış halde), omuzlar ve boyun için uzun bir örtü, omuzdan asmalı bir keçi postu, ayakkabılar, iki başlık, bir kuşak ve bir değnekten ibarettir. Yine kardeş başka bir eve taşındığında yukarıdakilerden başka bir şeyi oraya götürmemelidir. Kardeşler ev reislerinin izni olmaksızın giysi dolaplarını değiştirmemelidirler. Yine onun onayı olmadan alışveriş yapıp dolaba bir şey koymamalıdırlar. Elbise konusunda en önemli nokta onların bir anlamının olmasıdır. Şöyle ki; koyun postları kuşakla çemberlenmeli ve başlıklar onların topluluğunun ve evinin bir alametini taşımalıdır. Kardeşler bu giysilerini öğle yemeği çağrısı yapılıncaya kadar güneş altından toplamalıdırlar. Ev reisleri hariç diğerleri ayakkabı ya da diğer başka bir nesneyi yağlamak için almamalıdır.[355]

Basil'e göre tevazu, basitlik ve tutumluluk tüm şeyler için gerekli olduğu gibi, elbise konusunda da elden bırakılmamalıdır. Giysi öncelikle çıplaklığı gidermek için bir ihtiyaçtır. İffet uğruna bir araç olmasının yanında, onun havaya (sıcak, soğuk) karşı insanları koruması ikinci derecede önem taşımaktadır. Bu nokta da yoksulluk prensibinin çiğnenmemesi önemlidir. Bazı giysiler gece ve gündüz giyilmesi için ayrılmamalıdır. Bir giysinin yedeği olmaksızın sürekli kişinin üzerinde olması gereklidir. Bu aynı zamanda birliğin bir işareti olarak diğerlerine gözükecektir. Aynı tavsiyeler ayak giyecekleri için de geçerlidir. En sadesi, kolay is-

355 Bkz. Pachomius, Rules, 2, 68, 69, 70, 81, 83, 98, 99, 103, 104,

tihsal edileni ve kullanışlı olanı tercih edilmelidir. Basil "Bizden evvelki azizlerin bizlere gösterdiği gibi[356] bir kuşağın gerekliliği şarttır" der. Kuşak aynı zamanda Mesih'in talebelerinin de bir alışkanlığıydı ve onlar kuşaklarında para taşımazlardı.[357] Kuşak aynı zamanda bir iş yaparken elbisenin rahatça hareket etmeye müsaade vermediği zamanlarda da işe yarar. Bir kimsenin iki gömleği var ise birini olmayan ile paylaşmalıdır. İki giysinin bir kişide olmasına izin verilmemelidir.[358]

6. Günah Çıkartma-Ceza

Pachomius manastırlarında belirttiğimiz kurallara aykırı hareket edenlere ya da onları ihmal edenlere karşı yapılan en onur kırıcı ceza tekdir-azarlama metodudur. Bunun dışında cezayı gerektiren ilginç durumlarda vardır. Herkim bir balçık kırar veya üç kez ipleri suya batırırsa onun altı duası boyunca azarlanmalıdır. Hiçbir kardeş onun derecesinin (kardeşler 24 sınıfa bölünmüşlerdir) dışına çıkmamalıdır. Manastırda birisi bir şeyini kaybettiğinde, sunağa gitmeden evvel o kişi toplum tarafından azarlanmalıdır. Kardeş eğer giysilerinden birini kaybederse, üç hafta bunun pişmanlığını duymalı ve dördüncü hafta o neyini kaybettiyse geri verilirdi. Gerekli durumlarda kardeşlere tüm azarlama ve telkinler, kitapta ölçüleri olduğu gibi, ev reisleri tarafından yapılmalıdır. Alışılmışın dışında bir durum olursa bu manastır başrahibine bildirilmelidir. Azarlama da sınır aşılmamalı ve azarlanan kardeş hemen kuşağını çıkarmalı ve O Komünyon da ve manastır yemekhanesinde ayakta bekletilmelidir. Kardeşler arasından Komünyon'dan çıkarılan biri pişmanlık çektikten sonra gelmeli ve ancak başrahibin izninden sonra sırasına geçmelidir. Eğer bir ev reisi bir geceyi kardeşlerin yanında olmayıp dışarıda geçirirse bundan dolayı pişmanlık duy-

356 "Yahya'nın deve tüyünden giysisi, belinde deri kuşağı vardı." Bkz. Matta, 3, 4.
357 "Kuşağınıza altın, gümüş ya da bakır para koymayın." Bkz. Matta, 10, 9.
358 Basil, Long Rules, 22, 23.

malı ve sonra kardeşler topluluğuna girmelidir. Ancak bu da başrahibin izni ile olur. Kuralları çiğneyen her ihmalkar, onun gafletinden ve ayıbından dolayı Tanrı'nın inayetine mazhar olabilmek için alenen kefaret olarak pişmanlık duymalıdır.[359] Gördüğümüz gibi Pachomius manastırlarında tekdir, cemaatten kovulmaktan sonra gelen en büyük cezadır. Amaç kardeşin hemen pişmanlık duymasını sağlamaktır. Diğerlerine ibret olması için kabahatlinin Komünyonda ya da manastır yemekhanesinde ayakta bekletilmesi önemli bir husustur.

Basil'e göre, İsa-Mesih'in emirlerine gönülsüzce uzak durarak itaat etmeyen bir kardeşe topluluğun hasta bir üyesi olarak ilk önce şefkat ile yaklaşılmalıdır. Başkeşiş de onun bu rahatsızlığından kurtulması için gayretli olmalıdır ancak O tutarsız davranışlarında ısrarcı davranırsa topluluğun tümünün bulunduğu bir ortamda ciddi bir şekilde tekdir edilmelidir. Yine hasta kendisini düzeltmemekte kararlı ise, tıpkı hekimlerin yaptığı gibi, o kişi diğer topluluğun üyeleri arasından çıkartılıp atılmalıdır. Aksi takdirde rahatsızlık diğerlerine de sirayet edebilir. Zaten topluluğa aynı amaç için girenlerin, sonradan tutarsızca davranışları olursa, artık onların bir rehbere ihtiyaçları yok demektir. Bu bakımdan Başkeşişin emirlerine uymayanlara ilk önce nasihat edilmelidir. Eğer bir kişinin sıkıntısı varsa bunu çevresindekilere açması gereklidir. Böyle yaparsa hem kendisini hem de kardeşlerini zarardan kurtarmış olur. Eğer kişi itaatsizlik üzerinde ısrar ediyorsa ve sıkıntısını açığa vurmayıp, verilen emirleri de hakir görüyorsa, o bir isyancı ve serkeş olduğu için topluluktan kovulmalıdır.

Bu yüzden hiç kimse kendi menfaatine ya da bir başkasını korumak için kusurları saklamamalıdır. Suçlu kabahatini başkeşişe ya kendisi ya da bundan haberdar olanlar bildirmelidir. Toplulukta herhangi bir anlaşmazlık zuhur ettiğinde, birbiri ile ihtilafa düşen kardeşler karşılıklı ağız dalaşı yaparak münakaşa etmek yerine, ha-

359 Pachomius, Rules, 48, 125, 131, 133, 135, 136, 137, 144.

diseyi kendilerinden daha salahiyetli birine götürmelidirler. Ancak her problemi suistimal yoluyla başkeşişe götürmekte doğru değildir. Başkeşiş kendisi hiddetli iken yanlış yapan bir suçluya karşı muamelede bulunmamalıdır. Aksi takdirde o kişi hatasında bu şekilde nasihat yolu ile kurtulamaz. Başkeşişin kendisine hakaret edilirse ya da o bir başkasına yapılırken buna şahit olursa, yine o suçluya karşı müsamaha ile yaklaşmalıdır. Ancak yinede memnuniyetsizliğini belli etmelidir.

Basil'e göre suçlu kişiye davranılırken hekimlerin hasta kişilere tatbik ettiği yöntemler örnek alınmalıdır. Yani kibirlilik tevazu-yumuşak başlılık ile, gevezelik sessizlikle, aşırı uyku ibadet ile sabahlamakla, tembellik fiziksel bir uğraş ile, yemekte aşırılık perhiz ile, sürekli şikayetçi olanlarda topluluktan uzaklaştırma yöntemi ile doğru yola getirilmelidir. Yine suçlu kişi hatasından vazgeçip pişman olmadıkça, kardeşler onunla hiçbir münasebette bulunmamalıdır. Başkeşiş hatalı kişiler üzerine tarafsız bir şekilde çareler ararken, suçlu, kendisine verilen cezaları düşmanca bir davranış olarak mütalaa etmemelidir. Çünkü bu onların ruhlarının kurtuluşu için gerekli olan bir tekdirdir. Basil bu konuda şöyle der: "Herhangi bir sıkıntıdan dolayı hekimlerin kesme, yakma dahil her türlü tedavi yöntemlerini kabul edip, sizlerin ruhlarının kurtuluşu için zahmetle mücadele veren bizleri aynı derecede yararlı görmemeniz utanç verici bir yaklaşım olur."

Basil yine manastırlarda bulunan çocuklarla ilgili de ceza konusunda tespitler yapmıştır. Öğretmenler çeşitli ilimleri çocuklara öğretirlerken, onların hatalarını gördükleri zaman düzeltmeleri de görevleri arasındadır. Kişilik bozukluğu, aksilik, tembellik, boş konuşmak, yalan söylemek, vb. sebepler ile kabahat işleyen çocuklara karşı gerekli disiplin önlemleri alınmalıdır. Ruhun tedavi edilmesi için tekdir zorunludur. Ancak bu azarlama, nasıl ki tıbbi konularda herkes istediğini yapamıyorsa, yine bu hususta gerekli olan davranış şeklini başrahip belirler. Basil'e göre Başkeşiş, nasıl

diğer kardeşlerin lideri ise, bir hata işlemesi durumunda da bunun hesabını diğerlerine vermek zorundadır. Bu durumda düzenin bozulmaması için, yaş ve arif lik bakımından en seçkin kardeşler toplanmalıdır ve başkeşişe gerekli ihtarı vermelilerdir.[360]

7. Hastalık Durumu

Pachomius manastırlarında eğer kardeşlerden biri rahatsızlanırsa, bu evreisleri tarafından hizmetçilere bildirilmeli ve onlardan gerekli olan şeyler alınmalıdır. Eğer hizmetçilerden biri rahatsızlanırsa, o bir şey almak için ambara ya da mutfağa girmemelidir, ancak diğer hizmetçiler onunla ilgilenmelidirler. Hasta olmayan kimse revire girmemelidir. Hasta olan kardeş yine yemekhaneye ev reisi tarafından götürülmelidir. Yine o giysi, post, yiyecek veya herhangi bir şeye ihtiyacı olursa, reis bunu diğer hizmetçilerden temin ederek hasta kardeşe vermelidir. Hasta olan kardeş reisin izni olmaksızın diğer yemek yenilen evlere giremez ve hasta kardeş revirden aldığı şeyleri, meyve dahi olsa odasına getirmemelidir. Başrahibin izni olmaksızın kimse hasta kardeşi ziyaret etmemelidir. Yine ev reisinin izni olmaksızın, akraba ya da kan bağı olan kardeş dahi olsa, ona bakmak için birini görevlendiremez. Kardeş hasta olmadan tüm vücudunu yağlamamalıdır. Yine hiç kimse izin almaksızın bir hastayı yıkayamaz ve yağlayamaz. Bir kardeş yatalak olmayıp ancak yaralı dahi olsa, bir giysi ya da yağa ihtiyaç duyulursa, ev reisi ambardan onun ihtiyacını iyileşinceye kadar karşılamalı ve aldıklarını tekrar yerine koymalıdır.[361]

Basil'de "yardım amaçlı tıbbi tedavi yönteminin yanında Tanrı'nın inayetini de elde etmeye çalışmalıyız" der. Aslında her bir sanat, doğanın bir eksikliğinin devasıdır. Örneğin; ziraat, ağaç ve meyveler ihtiyaçları tam olarak karşılamadığı için, dokuma sanatı, hem iffetin korunması hem de olumsuz hava koşulları (aynı

360 Basil, Long Rules, 27, 28, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53.
361 Pachomius, Rules, 40, 41, 42, 43, 47, 92, 93, 105.

şekilde mimari de) için bir devadır. Benzer bir durum tıbbi tedavi için de geçerlidir. Ancak ona sadece gerekli olduğu hallerde başvurulmalıdır, aksine gidip sağlığı güvence altına alma amaçlı tıbbi tedaviye tevessül edilmemelidir. Tıbbi tedavi uygulanırken kesme, yakma gibi sert tedbirlere başvurulurken, bu hastanın onayına bırakılmalıdır. Ruhun tedavisi için de azarlama ve sert bir tekdir kabul edilmelidir. Basil'e göre hastalıklar genellikle işlenilen suçların cezasıdır. Tıbbi tedavi ne tamamen reddedilmeli ne de ona tamamen itimad edilmelidir.[362]

8. Seyahat

Pachomius manastırlarında seyahat konusunda bazen sıkı talimatlar göze çarparken bazen de bu kurallarda esneme olabiliyordu. Kardeşlerden biri bir iş için seyahate gönderilip (tekne ile de olabilir) yolda hastalandığında, eğer canı manastırda yenilen şeylerden (ya da teknede ise balıketi) isterse, o diğer kardeşlerle yememek şartıyla onlardan yiyebilir. Hatta o hastayı üzmemek için bolca verilmelidir. Kardeş, manastır dışında akrabalarından birinin rahatsızlandığı bilgisini alırsa, kapıcı bunu manastır Başrahibine bildirmelidir. Ardından güvenilir bir kişi kardeşin yanına yoldaş olarak verilmelidir. Kardeş seyahate çıkarken yanına ancak ev reisinin müsaade ettiği kadar erzakı almalıdır. Hasta akrabanın yanına varıldığında orada kalmak ve bir şey yemek icab ederse bu hiçbir suretle onun akrabasının ya da ailesinin evinde olmamalıdır. Bunun yerine kardeş en yakın manastır ya da kilise de kalmalıdır. Eğer akrabalar bir şeyler hazırlamışlar ve sunmuşlar ise; manastırda sürekli yenilen şeylerden başka bir şey yenmemelidir. Dönüş için aile ona bir şey verirse, seyahat esnasında yetecek kadarını yemeli, kalanını gelince ev reisine teslim etmelidir. Kardeşlerden birinin yakın akrabası ölürse, o kişi manastır başrahibinin izni olmaksızın giderek cenaze törenine katılmamalıdır. Kardeşlerden hiç biri

362 Basil, Long Rules, 55.

herhangi bir iş için yanına bir yoldaş verilmeden gönderilmemelidir. Kardeşler manastıra dönüşlerinde, eğer dışarıdan birinin manastırda yaşayan akrabalarından birini aradığını görürler ise o kişi ile konuşmamalıdırlar. Yine kardeşler dışarıda ne yaptıkları ve ne duydukları hakkında manastır içinde bahis açmamalıdırlar. Kardeşler iş için uzağa gönderildiklerinde onlar manastır dışında yemek yememeli, onlara eşlik eden haftalık hizmetçi, onlar için pişirilmeye ihtiyaç olmayan yiyeceklerden hazırlamalı ve kardeşler manastırda yaptıkları gibi su saçmalıdırlar. Hiç kimse ev reisinin izni olmaksızın manastır etrafında ya da dışarıda gezip dolaşmamalıdır. Yine kimse evden eve, manastırdan manastıra, dışarıdan manastıra ve manastırdan dışarıya bilgi götürmemelidir. İzin verilmeden kimse kasaba etrafında dolaşmak için manastırdan çıkmamalıdır. Manastır da görevli olanlardan biri (ev reisleri) uzağa giderse, onun kabilesinin reisi evin ihtiyaçları ile ilgilenmeli ve giden ev reisinin yardımcısı ona yardım etmelidir. Örneğin oruç günlerinin talimatları onlar tarafından bildirilir.[363]

Basil'e göre herhangi bir iş için seyahate gönderilenler ve onların gelince sorguya çekilmeleri son derece önemlidir. Kardeşler arasından yola gönderilecek olan kişiler seçilirken, onlar arasından bu işten en az zarar görme ihtimali olanlar seçilmelidir. Eğer gönderilmek üzere uygun kişiler bulunamazsa, tahammül edip her zahmete katlanmak daha iyidir. Bir toplulukta kardeşlerden biri dahi oradan ayrılacak kapasitede değil ise, komşu manastırlar onların her türlü ihtiyaçlarını karşılamalıdırlar. Bu yardım kararını, herhangi bir eksiklik zuhura gelmemesi için, manastır yöneticileri almalıdır. Seyahat eden kişi döndükten sonra yolda hangi hadiseler olduğu, kimlerle karşılaştığı, tefekkür edip etmediği, gece ve gündüz Tanrı korkusu ile mi hareket ettiği yoksa kötü yola sapıp herhangi bir kuralı mı çiğnediği hususlarında sorguya çekilmelidir. Eğer ortada bir kusur varsa bu nasihat yolu ile düzeltilmelidir.

363 Pachomius, Rules, 46, 54, 55, 56, 57, 64, 84, 85, 90, 115.

Bu bakımdan seyahat edenler yaptıklarından mesul oldukları için daha dikkatli olmalılardır.[364]

9. Misafir

Pachomius manastırlarında misafiri karşılama büyük önem taşımaktadır. Rahipler veya keşişler manastır kapısına geldiklerinde onlar çok iyi bir şekilde karşılanmalıdır. Onların ayakları aynen yazdığı gibi[365] yıkanmalıdır. Onlar misafir evine götürülerek uygun şeyler sunulmalıdır. Eğer bu misafirler kardeşlerin duasına ve Komünyona katılmak isterlerse kapıcı ya da misafir reisi tarafından bu durum manastır başrahibine bildirilmeli ve ondan sonra onlar duaya kabul edilmelidirler.

Pachomius manastırlarında eğer gelenler ahlak bakımından zayıf insanlar veya kadınlar ise, onlara cinsiyetlerine ve taleplerine göre ayrı ayrı yerler verilmelidir. Her şeyden evvel kadınlara büyük bir hoşgörü ve ihtimam gösterilmelidir. Herhangi bir iftiraya sebebiyet vermemek için onlara erkeklerin sıkça kullandığı alanlardan ayrı bir yer tahsis edilmelidir. Eğer misafirler akşam gelirlerse, onları geri göndermek çok kaba bir davranış olacağı için geri çevrilmemelilerdir. Dışarıdan birisi manastır kapısına gelir ve içeriden onun kardeşini veya akrabasını görmek isterse, bu kapıcı tarafından manastır başrahibine bildirilir ve o da ev reisini çağırıp o kişinin orada olup olmadığı öğrenilir. Sonra ev reisinin onayı ile ziyaretçinin yanına güvenilir bir yoldaş verilip onun akrabası ya da kardeşi ile görüşmesine izin verilir. Ziyaretçi yanında manastırda yenilmesine müsaade edilen şeylerden getirmişse, kardeş onlardan almamalıdır ve hemen armağanlar kapıcıya verilmelidir. Getirilen şeyler ekmek ile yenilen çeşitten bir şey ise onlardan hiç bir şey kardeşe verilmemeli ve hemen revire götürülmelidir. An-

364 Basil, Long Rules, 44.

365 "Ben Rab ve Öğretmen olduğum halde, ayaklarınızı yıkadım; öyleyse, sizler de birbirinizin ayaklarını yıkamalısınız." Yuhanna, 13, 14.

cak onlar şeker veya meyve türü ise kapıcı kardeşe yemesi için onlardan verebilir. Kapıcı bu getirilen şeylerden yememeli ve ancak gelen ziyaretçiye biraz hardal, biraz ekmek veya bazı küçük bitkiler verilmelidir.[366]

Basil'in manastıra gelen ziyaretçi ile ilgili olarak bir kuralı şöyledir: Eğer gelen bir erkek kardeş ise ve bizim gibi aynı amaca dönük ise, ona sunduğumuz şeyleri kabul etsin. Gelen kişiye nereden geldiği ve burada niçin bulunduğu sorulmalıdır. Onun seyahatinden dolayı yorgun olduğu anlaşılırsa her türlü gıda önüne koyulmalıdır. Eğer gelen laik bir kimse ise, ona tutumlu olmak v.s. gibi nasihatlerde bulunun. Ancak onun bizleri hakir gördüğünü anlarsanız, ikinci bir kez ona hürmet etmeyin. Bunun haricinde gelen ziyaretçilerin hoşça karşılanması ve ihtiyaçlarının giderilmesi bizim görevimiz olmalıdır.[367]

Basil'e göre başrahip topluluğun nizamını bozmamak için, kardeşlerin birlikten ayrılmalarına izin vermemelidir. Bu onların akrabalarını ziyareti içinde geçerlidir. Ancak topluluğun kardeşlerinden birinin ailesi dindarca bir yaşantı sürdürüyorsa onlara artık tüm kardeşler tarafından büyük saygı gösterilmelidir. Hatta bu kişilerin bakımından Başrahip de bazı durumlarda sorumlu olmalıdır. Fakat Efendimizin emirlerine tam olarak itibar etmeyip ve dindarların yaptıklarını hakir görenlerden bir akraba kardeşlerden birini ziyarete gelirse O kabul edilmemelidir. Müsaade edilmeksizin gelenler hiçbir şekilde kardeşler ile iletişim kurmamalıdır. Konuşma için kabul edilenlerde bir miktar hibe bırakmalıdırlar.[368]

10. Kadınlar ile İlişkiler

Pochamius manastırlarında bakireler manastırına başrahibe, kız kardeş, kız, kuzenler veya diğer akrabalar ya da kendi çocuk-

366 Pachomius, Rules, 51, 52, 53.
367 Basil, Long Rules, 20.
368 Basil, Long Rules, 32.

larının annesi dışında kimse ziyarette bulunamaz. Babadan kalan miras ve buna benzer önemli konular gerekçesiyle kadınlar manastırına gitmek icab ederse, bu güvenilir bir büyük eşliğinde olmalıdır. Gidenler görüştükten sonra birlikte dönmelidirler. Bu gibi zaruri haller dışında oraya kimsenin ziyaretine müsaade edilmemelidir. Başrahibin izni ile oraya gidenler Tanrı korkusu kalplerinde olmak üzere onlarla konuşmalılar ve kesinlikle dünyevi meseleler hakkında aralarında diyalog geçmemelidir.[369]

Aynı şekilde Basil manastırlarında da kadınlar ile görüşmeler gerekli olduğu durumlarda yapılmalıdır. Aksi halde her isteyen istediği zaman ve yerde görüşme yapamaz. Bu görüşme için kişiler, yer ve zaman kararlaştırılmalıdır. Görüşme yapanlar her durumda iffetli ve vakarlı olmalılardır. Bu görüşmeye her iki taraftan ikişer kişide şahit olarak katılmalıdır. Eğer görüşülen mevzu hakkında diğer kardeşlerinde tanıklığı gerekiyorsa bu şu şekilde olmalıdır: Erkek kardeşlerin yaşça büyük ve saygıdeğer olanları, yine kız kardeşlerin aynı mertebedeki kişileriyle konuyu görüşmelilerdir. Herkes sorularında ve cevaplarında açık ve dürüst olarak, dindarca davranış sergilenmelidir. Bunun haricinde kız kardeşlerin cismani ihtiyaçlarını karşılayan erkek kardeşler dikkatli bir müzakereden sonra seçilmelidir. Onların ileri bir yaşta, saygıdeğer ve ağırbaşlı kişiler olmasına dikkat edilmelidir. Herhangi şüpheli bir duruma sebebiyet vermemek için bunların hepsine özen gösterilmelidir.[370]

11. Uyku

Pachomius manastırlarında kardeşler hücrelerinde veya odalarında geceleyin uyurlar iken, onlara verilmiş olan özel koltuklarına yaslanarak uyumalıdırlar.[371] Uyurken kimse birbiriyle konuşma-

369 Bkz. Pachomius, Rules, 143.

370 Basil, Long Rules, 33.

371 Bu koltuklar keşişleri rahata alıştırmamak için tertip edilmişti. Etrafı çevrili olan bu koltuklarda keşişler gömlekleri ve postlarıyla uyurlardı. Bkz. Sozo-

malıdır. Perhiz zamanında kimse sabahleyin bir şey yememelidir. Kimse uyuduğu özel koltuğa hasır dışında bir şey koymamalıdır. Altı duanın bitimini müteakiben herkes uyku için ayrıldıktan sonra kimse zorunlu olmadıkça bir daha hücresinden çıkmamalıdır.[372]

12. Ölüm

Pachomius manastırlarında kardeşler arasından biri öldüğünde, diğerleri onun dağa götürmelidir. Giderken emredilmeksizin kimse arkada kalmamalı ve kimse izin verilmeden mezmurları okumamalıdır. Ceset dağa götürülürken kardeşler mezmurları ikişerli okumamalılardır. Yine onlar giderlerken yanlarına gömleklerini almamalılardır. Ancak kardeşler Kutsal Kitaptan okunan şeylere cevap vermeyi ihmal etmeden ahengi korumalılardır. Revirde duran hastabakıcı, kardeşlerden biri hasta olursa diye dağa gitmemelidir. Giderler iken kardeşler ev reisinin ve yardımcısının önünde kesinlikle yürümemelilerdir.[373]

13. Manastırda Hiyerarşi: Başrahip ve Kıdemli Kardeşler

Gerek Mısır'da Pachomius manastırlarında gerekse Anadolu'da Basil'in manastırlarında Başrahip ve onun derecesine yakın olan, arif olarak kabul edilen kardeşlerin varlığı göze çarpmaktadır. Aslında bu hiyerarşi, kardeşler yani manastırda yaşayan münzeviler arasında maddi bir ayrımın belirginliğini ifade etmez. Onlar sadece ruhani bir önder olarak düzenin koruyuculuğunu yapmaktadırlar.

Mısır'da Pachomius manastırlarında manastırın başrahibi, şüphesiz bütün çağlarda olduğu gibi, en büyük mertebede bulunmaktaydı. Ancak daha önce sıkça ifade edildiği üzere, Pachomius manastırlarının en önemli özelliği üçerli ve dörderli evlere bölünmüş

men, HE, III, Chap. 14; Palladius, Lausiac History, Chap. 32.

372 Pachomius, Rules, 87, 88, 126.

373 Pachomius, Rules, 127, 128, 129, 130.

bir yapısının olmasıdır. Buna bağlı olarak başrahibin hemen ardından işte bu evlerin reisleri manastırda düzenin sağlanması ve devamı için çok mühim bir görevi yerine getirmekteydiler. Onlar bir bakıma diğer münzeviler ile karşılaştırıldığında kıdemli kardeşler sayılabilir. Yine onlara bağlı olan yardımcıları da vardır.

Basil ise kurallarında başrahibin, İsa-Mesih ve Havarilerin[374] hükümlerine sıkı sıkıya bağlı kalmalarını öğütlemektedir. Bir bakıma başrahip kardeşler arasında bir model olmak durumundadır.[375] Aksi takdirde ondan alt derecede olanlar onun yakışıksız hareketlerini İsa-Mesih'in emriymiş gibi algılayabilirler. Her şeyden önce başrahip İsa-Mesih sevgisini yüreğinde taşımalı ve alçak gönüllü olmalıdır. Başrahip kardeşlerin maneviyatından sorumlu olduğundan dolayı, her birinin kurtuluşu için sanki hesap verecekmiş gibi ihtiyatlı olmalıdır. İyi bir nizamın sağlanması için basiretli, konuşma deneyimi olan, ölçülü, iyi kalpli ve Tanrı önünde hesap verme sorumluluğu taşıyan bir yöneticinin bulunması zaruridir. Bu gibi kıdemli kişilerden iki veya üç tane bulunursa avantajları daha çoktur. Biri yok iken kardeşlerin ihtiyacını diğeri giderebilir ya da o başka bir topluluğa gönderilebilir. Ve onların manevi hünerleri birbirine denk olursa bu karşılıklı güçten herkes daha iyi yararlanır ve en güzeli de budur. O sessizken bile hareketleri herhangi bir sözden daha tesirli olmak durumundadır. Tüm bunlara bağlı olarak başrahip, diğer manastırların reisleri tarafından kendisinin geçmiş yaşantısına verilen bir mükafat olarak seçilmelidir. Seçildikten sonra ise İsa'nın gösterdiği tevazu ve alçakgönüllülüğü kendisine ilke edinmelidir.[376] Bunun tam aksine başkeşişin sahip olduğu derece onda herhangi bir gurura sebebiyet vermemelidir.

374 "Mesih'i örnek aldığım gibi, siz de beni örnek alın." Bkz. 1 Korintlilere, 11, 1.

375 "Konuşmada, davranışta, sevgide, imanda, parlaklıkta imanlılara örnek ol." Bkz. 1 Timoteos, 4, 12.

376 "Boyunduruğumu yüklenin, benden öğrenin. Çünkü ben yumuşak huylu, alçakgönüllüyüm. Böylece canlarınız rahata kavuşur." Bkz. Matta, 11, 29.

Onun görevi son derece arzulu bir şekilde, tevazuyu elden bırakmayarak kardeşlerin yarasına merhem olmaktır.

Basil'in kurallarına göre başkeşiş manastırda olmadığı durumlarda yerine bir başkası bulunmak zorundadır. Herhangi bir hastalık, seyahat vb. birçok neden ile manastır yöneticisinin bulunmadığı hallerde, ehil kişilerce seçilen biri kardeşlerin sorumluluğunu üstlenmelidir. Bu tertip ile hem topluluk hem de fertler zahmet çekmez ve kurulu düzen aksamamış olur. Aynı zamanda gelen ziyaretçilerde mağdur edilmiş olmaz. Yine kardeşler arasında ekmeğin bölüşülmesine, ne kadar ihtiyaç olduğuna ve tedarikine bu yetkili kişi bakmalıdır. Onun yönetiminde zuhura gelen uygunsuz davranışlardan yine o sorumlu tutulmalıdır. Tüm bunlara ek olarak başkeşiş var olan problemleri kendi dairesinde olanlar ile paylaşmalıdır. Toplulukların liderlerinin ara sıra tayin edilen zaman ve yerlerde bir araya gelmeleri iyi bir davranış şekli olur. Bu toplantılarda onlar olumsuz giden hadiseleri, fevkalade zor olan hususiyetleri, yönetimle ilgili detayları ve buna benzer hadiseleri vaz etmelilerdir. Ayrıca onlardan biri herhangi bir konuda kabahatli ise bu konudaki yargı herkesin şahadeti ile tasdik edilmelidir.[377]

Örneğin el ve ayaklar gözün kılavuzluğunu takip etmez ise sonu yıkım ile neticelenir. Aynen bunun gibi karşılıklı ilişkileri belirleyen iyi kurulmuş bir düzene ihtiyaç vardır ve bu düzenin sağlayıcısı başrahiptir. Ancak başrahibin davranışları ve yaptığı her şey kardeşlerin merakına sebebiyet vermemelidir. Başrahip zaten gerekli olduğu durumlarda ariflik bakımından üstün kardeşler ile toplanıp istişare yapmalıdır.[378]

14. Manastırdan Ayrılma

Basil'e göre başlangıçta kendini Tanrı'ya adayıp da sonradan vazgeçenler, yani topluluğa kabul edilip de sonra sözünden dö-

377 Basil, Long Rules, 25, 30, 35, 43, 45, 54.
378 Basil, Long Rules, 24, 48.

nenler, Tanrı'ya karşı günah işlemiş kişilerdir. Onlar yaptıkları bu hürmetsizlik ile Tanrı'ya hırsız olarak görünürler. Kardeşler, eğer onlar zor durumda olsalar bile onların kapılarını açmamalılardır. Basil'e göre kardeşlerin iki sebepten ötürü birlikten ayrılmaları zorunludur. Birincisi topluluk yaşamına zarar veren davranışlarından dolayı, ikincisi toplulukta yaşamak için taahhüt ettiği kararda azimli bir şekilde duramayanlar için. Eğer kardeş ilk tekdir ile ıslah olursa birliğin şerefine halel getirmiş sayılmaz. Eğer uyarılar ile tashih edilemez ise ona birkaç kişinin şahitliğinde yol verilir. Başka sebepler ile kardeşlerin topluluktan ayrılmalarına müsaade edilmemelidir. Çünkü o zaman İsa-Mesih'in adı üzerine hem halel gelir hem de birlikte huzursuzluğa sebep olur.[379]

15. Manastır Binası

Mısır'da erken dönem için inşa edilen manastırlar, onların içi ve etrafından bahsederken, aslında Hıristiyan manastırlarının her coğrafya da hemen hemen aynı özelliklere sahip olduklarını belirtmek gerekir. Bir kere her manastır bir duvarla çevrilidir ve kiliseyi de içine alır. Manastır girişinde, daha önce ifade edildiği gibi bir bekleme salonunu bulunmaktadır. Manastır yemekhanesi ise keşişlerin sürekli bir toplantı meclisi gibidir. Orada sessizliğe dikkat ediliyor ve ölçünün sınırını kaçıranlar ayakta durarak hem kendi pişmanlığını yaşıyor hem de bu halleri ile diğerlerine ibret oluyorlardı. Manastır da kitapların konulacağı bir kameriye bulunurdu. Giysiler için bir dolap, mutfak, kiler, ekmekçi dükkanı, klinik manastır yapısının ana unsurlarıydı. Ayrıca demirhane, marangozhane, tabakhane, ayakkabıcı dükkanı ve topluluğun üçerli ve dörderli olarak bölüştürüldüğü evler Pachomius manastırlarının en önemli yapılarıdır. Daha önce Pachomius'un kurallarında gördüğümüz gibi, manastırın bir de bahçesi bulunmaktadır.

379 Basil, Long Rules, 14, 36.

Bunlara benzer Pachomius manastırlarında diğer kurallar şöyledir:

- Hiç kimse komşusunun hücresine işaret vermeden girmemelidir.
- Kimse komşularıyla karanlıkta konuşmamalıdır.
- Kardeşler ikili olarak aynı hasır veya keçe üzerinde oturmamalıdır. Yürürken, otururken ya da ayakta dururken olsun, kimse eliyle veya başka bir şekilde yanındakine dokunmamalıdır ve herkes birbirinden yarımkol uzaklıkta olmalıdır.
- Kimse evreisi veya yardımcısının izni olmaksızın birbaşkasının ayağından bir dikeni çıkarmamalıdır.
- Kimse evreisinin izni olmadan birbaşkasını veya kendini tıraş etmemeli ve ettiği durumda her ikiside oturuyor olmamalıdır.
- Hergün akşamleyin evreisinin yardımcısı kameriyeden kitapları getirmeli ve onları yerlerine koymalıdır.
- Hiçbir kardeş evreisinin izni olmaksızın, kendi kardeşi dahi olsa, diğer bir kardeşten bir şey almamalıdır.
- Hiçkimse kilitli bir hücre de ya da oda da kalmamalıdır.
- İki kişi bir eğersiz eşek üzerinde veya bir araba üzerinde oturmamalıdır.
- Manastıra dönüldüğünde binek hayvanı yapılmış bir eşekten inip gerekli olmadıkça önünde yürünmemelidir.
- Kimse tahıl ambarına gönderilmedikçe girmemelidir.
- Hiçbir kardeş hücresinde bir şey yememelidir.
- Kardeşlere emredilmeden evvel kimse evinde bir ateş (tütsü) yakmamalıdır.
- Hiç kimse evin haftalık hizmetçisinin izni olmaksızın ıslak otlardan almamalıdır.

- Kim kayıp olan bir şeyi bulursa, komünyonun önünde onu üç gün boyunca asılı tutmalıdır.
- Kardeşler evlerinde izin olmadan ayrı bir mesken (hücre) yapamazlar. Yine onlar ev içinde herhangi bir şey hakkında karar veremezler.[380]

Bu kurallar birkaç manastırda uygulanmış değildir. 4. ve 5. yüzyılda imparatorluğun hemen her yerinde yeni inşa edilmeye başlayan manastırlar için bu kurallar örnek teşkil etmiştir. Anadolu'da Basil, Pachomius kurallarını göz önüne almış ve değişik şekillerde kendi sistemine adapte etmiştir. Jerome, Pachomius kurallarını 404 yılında Latince'ye çevirerek, ilk önce İtalya Gaul'da sonra da tüm batıda topluluksal manastırcılığın gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.[381] Pachomius'un koyduğu kurallar Anadolu'da kurulan tüm manastırlar için bir tüzük olduğu gibi Batı'da da monastisizmin kurucularından Benedict üzerinde büyük bir tesir yapmıştır.

Gördüğümüz gibi Pachomius manastırlarında itaat en önemli unsurdur. Daha önce de söylediğimiz gibi onun asker kökenli olması, kurduğu manastır düzenine tesir yapmış olabilir. Adeta bir karargahı andıran Pachomius manastırlarında tüm manastırdan sorumlu bir başkeşiş (abbot) bulunurdu. Ayrıca her evin yine reisi vardı ve o reis evindeki keşişlerden sorumluydu. Haftalık hizmet için görevli olan keşişlerde vardı. Yine manastır etrafında bir meslek grubunda çalışanlar işlerine gidip gelirlerdi. İşleri yaparken dahi sessiz olmaları gerekirdi. Manastır içinde de sessizlik önemliydi. Özellikle manastır yemekhanesinde kimse birbiriyle konuşamazdı. Komünyon'da ya da ev de Kutsal Kitab dersleri veyahut diğer eğitimler esnasında yakışıksız hareket yapan cezalandırılırdı. Bu ceza genelde keşişin pişmanlık duyması ve ayakta bekletilme-

380 Bkz. Pachomius, Rules, 89, 94, 95, 96, 97, 101, 106, 107, 109, 110, 112, 113, 114, 120, 124, 132, 134.

381 Workman, The Evolution of the Monastic İdeal, s. 117; Andrew-Jacobs, Chrisitanity in Late Antiquity (300-450), s. 291.

siyle uygulanırdı. Manastır dışında çalışan keşişlerin manastırda da uğraşması gereken en önemli iş sepet ve halat örmekti. Sabah kalkan keşişlerin gün boyunca takip ettikleri düzenli ibadet saatleri vardı. Yemek saatleri de vardı, ancak bu manastırdan manastıra farklılık arzetmekteydi. Bazı manastırlar da sofra zengin iken bazılarında daha sade idi.

Pachomius manastırlarında en önemli özellik, düzenin keşişin daha ziyade kendi kendiyle ilgilenmesi üzerine kurulu olmasıdır. Yani bir keşiş kendi işini en iyi şekilde yapmalıdır, aksi halde sorumsuz olan keşiş ev reisinin ihtarıyla yola gelirdi. Anadolu'da kurulan Basil manastırlarında ise, keşişin bir diğer keşişi hatalarından dolayı düzeltmesi en büyük erdem olarak karşımıza çıkar.

Yukarıda ifade ettiklerimizin dışında Basil'in diğer Uzun Kuralları şu konuları ihtiva etmektedir:

- Emir ve düzen üzerine,
- Tanrı sevgisi üzerine,
- Hayırseverlik üzerine,
- Tanrı korkusu üzerine,
- Ümitsizlikten kaçınma üzerine,
- Topluluk içinde sessizliğin önemi üzerine,
- Ölçülülüğün gerekliliği üzerine,
- Gülmenin sınırı üzerine,
- Kardeşlerin sırları üzerine,
- Başrahibin talimatlarının kabul edilmesi üzerine,
- Erkek kardeşlerin hizmetlerini yapanlar üzerine.[382]

382 Bkz. Basil, Long Rules, 1, 2, 3, 4, 5, 13, 16, 17, 26, 31, 34.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

D. MANASTIRCILIĞIN GELİŞME SAFHALARI

I. ERKEN BİZANS'TA DİĞER BÖLGELERDE MANASTIR HAYATI

Mısır'da Paul, Antony ve onlar gibi birçok münzevinin çöllere çekilmesiyle başlayan Hıristiyan manastırcılığı, yine Mısır'da Pachomius'un hem kadınlar için hem de erkekler için tesis ettiği manastırlar ile kurulmuş oluyordu. Bu şekilde doğan Hıristiyan monastisizmi çok geçmeden kuzeye de geçerek özellikle Bizans'ın doğu eyaletlerini baştanbaşa sardı. Kuzey Suriye, Kapodokya, şimdiki Türkiye'nin doğusunda olan Mardin, Nusaybin, Urfa, Diyarbakır bu akımın etkisini daha 4. yy. da hissetmişti. Yukarıda saydığımız bölgelerde, daha sade bir yaşantı sürmek isteyenler kendilerini çöllere ve diğer ıssız noktalara çekerek inzivaya çekilirken, tam aksine bunu bir paylaşım olarak görüp karşılıklı yardımseverlik ile Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanmayı dileyenler sayısız manastırlar kurmuşlardır. Erken Bizans'ta, Hıristiyan monastisizmi ve Doğu Hıristiyanlığı için büyük önem taşıyan iki önemli bölge de Filistin ve başkent İstanbul'dur.

1. Filistin'de Manastır Hayatı

Erken dönem Kilise Tarihi yazarı Eusebius (260-340) yazdığı eserinde monastik topluluk olarak herhangi bir Hıristiyan münzevi-

lerinin kümeleşmesinden bahsetmemesine rağmen 2. yüzyılın Kudüs piskoposu Narcissus'u münzevi olarak ifade etmektedir. Kilisede birçok gizemli işler yaparak insanları hayrete düşüren Narcissus, Kiliseyi terk ederek çöllere çekilmiş ve gizli yerlerde yıllarca yaşamıştır. Kimse onun nereye gittiğini bilmediği için komşu kiliselerin piskoposları Dius'u onun yerine piskopos tayin etmişlerdir.[383]

Mısır'da ki Antony'nin Hıristiyan monastisizmi için taşıdığı öneme benzer şekilde, Filistin'de de Aziz Hilarion bir o kadar önem taşımaktadır. 4. yüzyılda yaşayan Aziz Hilarion'un hayatı, ilk münzevi Paul'un da yaşamöyküsünün yazarı olan Jerome tarafından Bethlehem'de 390 yılında yazılmıştır.[384] Hilarion, Filistin'de Gaza şehrinin güneyine yaklaşık olarak beş mil mesafedeki Thabatha kasabasındandır. İskenderiye'de gramer eğitimi alırken Mısır'lı Antony'nin ününü duymuş ve onu görmek için çöle doğru yola koyulmuştur. Yaşamöyküsünün yazarına göre iki ay kadar Antony'nin yanında kalmış ve kendine hakim olma metotlarını deneyim etmiştir. Onun yanından döndüğünde ise ailesi ölmüştü. Kendisine kalan mirası kardeşleri ve fakirler arasında paylaştırdıktan sonra oradan ayrılmış ve asketik bir hayat yaşamaya başlamıştır. Hücresinde açlık, susuzluk, soğuk ve sıcağa karşı kendini eğitmeye çalışmıştır.[385]

Günbatımından evvel hiçbir şey ağzına koymuyordu. Onun meşguliyetleri: ibadet, dualar, mezmurları terennüm etmek, Kutsal Kitabı ezberlemek ve sepet örmekten ibaretti. Hücresi yalnızca beş adım yüksekliğindeydi ve adeta bir kabiri andırıyordu, kendi boyundan daha alçaktı. Sade zeminde uyuyordu, saçlarını sadece yılda bir kez o da Paskalya gününden evvel kestiriyordu.[386]

Zamanla diğer münzevilerde onun yanına toplanmaya başladı ancak Hilarion bu yakınlaşmadan rahatsız oldu ve ikamet yerini

383 Eusebius, HE, VI, Chap. 9,10.

384 Bkz. Jerome, The Life of Hilarion, NPNF, Vol. VI, s. 303-315.

385 Jerome, The Life of Hilarion, Chap. 2-3; Ayrıca bkz. Sozomen, HE, III, Chap. 14.

386 Jerome, The Life of Hilarion, Chap. 4-10.

değiştirmek zorunda kaldı. Sicilya, Dalmaçya ve en sonda 371 yılında orada vefat ettiği Kıbrıs'a gitti. Daha sonra öğrencisi Hesychius onun cesedini Filistin'e getirdi.[387] Yaşamöyküsünün yazarı Jerome'ye göre Hilarion'un kısaca hayatı bu şekildedir.

Kilise Tarihçisi Sozomen'de Filistin münzevilerinden bahsederken Hilarion, talebesi Hesychius ve daha sonra Kıbrıs piskoposu olacak (367) Epiphanius'u zikretmektedir.[388] Hilarion'dan sonra önemli bir diğer isimde Judaea çölünde Pharon Lavrasının kurulmasına katkı sağlayan Chariton'dur. Monastik hayatın Filistin'de ki erken dönem serüveni hakkında en kapsamlı bilgi Cyril of Scythopolis (6. yy.)'in ilk keşişleri ele alan birçok biyografisi vasıtası ile elde edilmiştir. Bu keşişler arasında St. Euthymius, St. Sabas, St. Theodosius vardır. Bu keşişlerden en ünlüsü 439 yılında doğan ve Filistin'in önemli keşişlerinden biri Euthymius'un talebesi olan Sabas'tır.[389] Sabas, birçok larva kurmuş ve Büyük Lavra'da ölümüne kadar yaşamıştır. 6. yy. ile zayıflayan Filistin manastırcılığı, 7. yy. da Arap işgali ve birçok tartışmanın etkisiyle imparatorluk ile olan ilişkisini kaybetme noktasına gelmiştir.[390]

4. yy. da Filistin'de kök salan Hıristyan manastırcılığının önemli simalarından olan Gerasimos Likya'lı, Theodosius ve Sabas ise Kapodokya'lıdır.[391] Görüldüğü gibi Filistin de manastırcılığın gelişimi daha ziyade dıştan gelenler ile hız kazanmıştı.

Filistin'de ki monastisizmin bir farkı da burada lavra tipi yapıların ilk dönemde manastırların yerini tutmuş olmasıdır. Ayrı hücreleri bulunan münzevilerden oluşan lavranın birde tıpkı manastır-

387 Jerome, The Life of Hilarion, Chap. 35-47.

388 Sozomen, HE, VI, Chap. 32.

389 Byzantine Monastic Foundation Documents, Vol. I, Ed. John Thomas-Angela Constantinides Hero, Dumbarton Oaks Studies, Washington, D.C., 2000, s. 1311; Butler, "Monasticism", s. 529; Vasılıev, Bizans İmparatorluğu Tarihi, s. 233.

390 Delehaye, "Byzantine Monasticism", s. 138-139; Byzantine Monastic Foundation Documents, Vol. I, s. 1311 v.d.

391 Mango, Bizans, s. 123-124; Butler, "Monasticism", s. 529.

larda olduğu gibi başkanı (abbot) vardır. Münzeviler orada sadece Cumartesi ve Pazar günleri bir araya gelirlerdi.[392]

Bu kurumun kutsal topraklarda gelişmesi için seçkin şahısların katkılarıda yok değildir. Bunlardan en önemlisi Eudocia'dır. 5. yy.'ın ortasında Kudüs'ü ziyaret eden Eudocia burada birçok manastır inşa ettirmiştir. Evagrius, buradaki zahitlerin dünya için kederlenecek hiçbir şeye sahip olmadıklarını ve sadece üzerlerinde giysileri olduğunu ifade etmiştir.[393]

2. İstanbul'da Manastır Hayatı

İmparatorluğun başkenti olan Constantinople, Bizans'ın diğer doğu eyaletlerine oranla manastırlar ile daha geç tanışmıştır. Constantine zamanına tarihlenen başkentte çok fazla manastır yoktur. Buranın ilk keşişleri Patrik Macedonius'a tutunan küçük heretik gruplardı ve süreklilikleri de yoktu. Başkentte tam olarak monastisizmin başlangıcı Theodosius (375-395) zamanına rastlar. Jonas, Isaac, Dius isimleri burada ilk zamanlar için zikredilmektedir. En önemli manastırlardan biri yine Bithynia sınırındaki Rufinus tarafından kurulan Rufinianae Manastırı'dır. Mısır'dan gelen buranın keşişleri Rufinus'tan sonra tekrar kendi ülkelerine dönmüşlerdir.[394]

Bu bakımdan diyebiliriz ki başkent, İskenderiye, Antakya, Kapodokya ve şimdiki Türkiye'nin doğu eyaletleri ile karşılaştırıldığında daha ziyade ikinci bir konaklama yeri olmuştu. Suriye'li Isaac ve Ermenistan doğumlu Jonas ile başkentte başlayan[395] monastisizm, bu açıdan bakıldığında tıpkı Filistin'de ki gibi dıştan gelen

392 Delehaye, "Byzantine Monasticism", s. 139; Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Evagrius, HE, I, Chap. 21.

393 Evagrius, HE, I, Chap. 21.

394 Delehaye, "Byzantine Monasticism", s. 144.

395 Bury, Late Roman Empire, Vol. I, s. 385.

insanlar tarafından şekillenmişti. Yine sütuncu Daniel, Antakya'lı meşhur Simeon'u burada taklit etmeye çalışmıştı.[396]

4. ve 5. yüzyılda imparatorluğun başkenti için kuşkusuz yazıları ve görüşleriyle en önemli simalardan biride keşiş, hatip ve şair olan[397] John Chrysostom'dur. Onun hayatını beş kısma ayırmak mümkündür. Birincisi, vaftiz olana kadar (347-370) Antakya'da ki hayatı, ikincisi, 370 ve 381 yılları arasındaki asketik ve monastik hayatı, üçüncüsü, 381 ve 398 yılları arasındaki Antakya'da diyakonluk, papazlık ve vaizlik hayatı, dördüncüsü, Constantinople'de 398 ve 404 yılları arasındaki episkoposluk hayatı, beşincisi de, 404 ve 407 yılları arasındaki sürgün dönemi.[398] John Chrysostom, özellikle keşişlerin dünyevi işlerle meşgul olmalarını eleştirmiştir.[399]

Kuşkusuz erken dönem için başkentte kurulan manastırların en önemlisi Stoudios Manastırı'dır. 5. yüzyılın ortasında Stoudios tarafından kurulmuştur ve ilk üç yüzyıl daha ziyade kendi işleriyle meşgul olmuş ve pek ismini duyurmamıştır.[400] Bu cemaat za-

396 Mango, Bizans, s. 125.

397 Hadrill, Christian Antioch, s. 155.

398 Hans Von Campenhausen, The Fathers of the Grek Church, (Trans. Stanley Godman), Pantheon Books, New York-1959, s. 129 v.d.; Vasılıev, Bizans İmparatorluğu Tarihi, s. 118-119.

399 Sozomen onun hakkında şöyle diyor: "John Chrysostom birçok keşişle münakaşaya girmişti, özellikle de Isaac ile. O, ziyadesiyle keşişlere manastırlarda sükunet içinde kalarak felsefe ile meşgul olmalarını tavsiye ediyor; onları tüm adaletsizliklere karşı koruyor ve gayretli bir şekilde her türlü ihtiyaçlarını gideriyordu. Ancak, kapıdan çıkıp da mekanlarını terk ederek şehirde görünen keşişlere serzeniş de bulunuyor ve onları hakir görüyordu. Bundan ötürü O'na, rahipler zümresi ve birçok keşiş tarafından merhametsiz, hiddetli, suratsız, kibirli yakıştırmaları yapıldı ve onların düşmanlığını kazandı. Bu yüzden onlar, hiç tereddüt etmeden sanki gerçekmiş gibi, Chrysostom'un kimseyle bir şey yemediğini ve ona sunulan hiçbir yemek davetini kabul etmediği şayiasını yayarak, onun itibarını halk gözünde düşürmeye gayret gösterdiler." Bkz. Sozomen, HE, VIII, Chap. 9.

400 798 yılından sonra manastırın başrahibi Theodoros ile birlikte bu manastır ve devlet ilişkileri farklı bir boyut almıştır. Yine Theodoros, Stoudios manastırında ikamet ederken başka üç manastır daha onun yönetiminde bulunmuştur. 700 ya da 1000 civarında keşiş onun yönetiminde bulunuyordu. Theodoros'un

manla başkentin en büyük ve en etkili topluluğu olacaktır.[401] 798 yılından itibaren 826 yılında ölünceye değin bu manastırın başrahibi olan Theodoros imparatorluğun kilise ile ilişkilerine çok fazla müdahale etmiştir. O, özellikle Kapodokya'lı Basil'in yazılarından etkilenmiştir. Manastırın içinde eğitim faaliyetlerine ve hastalarla ilgilenilmesine dikkat etmiştir. Theodoros bir yazısında imparator yetkisi ve din ile ilgili konuları şöyle işlemiştir:

"Bu sorun, İmparatorun sivil mahkemede bakma ve yargılama yetkisi olan dünyevi ve cismani işlere ilişkin değildir; ilahi ve semavi öğretilerle ilgili bir sorundur ve ancak Tanrı sözünün kendisinin şöyle dediği kimselere verilmiştir: "Siz yeryüzünde neyi bağlarsanız, o gökyüzünde bağlanmış ve yeryüzünde neyi çözerseniz, o gökyüzünde çözülmüş olacaktır." Böyle yetkilendirilenler kimlerdir? Havariler ve ardılları. Ardılları kimlerdir? Roma'da birinci makamda bulunan: Konstantinoupolis'te ikinci makamda bulunan: Aleksandria, Antiokhia ve Jerusalem'de ki makamlarda bulunanlar. Kilisenin beş erklik yetkesi uyarınca, tanrısal öğretiler konusunda yargı divanı olanlar, bunlardır. Kral ve hükümdarlara yalnızca yardımda bulunmak, öğretilere tanıklık etmeye katılmak ve dindışı işlerde anlaşmazlıkları uzlaştırmak düşer. Tanrısal öğretiler konusunda, Tanrı onlara başka hiçbir şey vermemiştir; ortaya çıksa bile başka hiçbir şey sürekli olmayacaktır."[402]

Irene'den sonraki Bizans yöneticileri ile pek iyi ilişkileri olmamıştır. İmparator Leo V (813-820)'e muvafakat etmeyince sürgüne gönderilmiştir. Onun yokluğunda Leontios manastırı yönetmiştir. 826 yılında Theodoros ölmüştür. Ondan sonra ardıllarının İmparator Theophilos (829-842) zamanına kadar manastıra geldikleri kuşkuludur. Çünkü bu manastır ikonalara savaş açan imparatorlar devrinde çok fazla rahat bırakılmamıştır. Theodoros'tan sonra onun erkek kardeşi Joseph manastırı yönetmiştir. İkonakırıcı imparatorlara karşı direnişiyle ünlenen bu manastır 10. yy. ile politikasınıda değiştirmiştir. Artık bu manastırın yöneticileri imparatorların önemli adamları olmuşlardır. Byzantine Monastic Foundation Documents, Vol. I, s. 68 v.d.

401 Bury, Late Roman Empire, Vol. I, s. 386.

402 Ernest Baker, Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü, Çev. Mete Tunçay, İmge Kitabevi, 1995, s. 101.

Gördüğümüz gibi dördüncü ve beşinci yüzyıllarda Chrysostom'un "keşiş manastırında kalmalı" görüşü ağır basarken, bundan dört yüzyıl sonra ise artık manastırlar ve onların başkeşişleri İmparatorluk-Kilise ilişkilerinde büyük oranda söz sahibi olmuşlardı. İşte aradan geçen dört yüzyıl bu ilişkiyi şekillendirmişti. İmparator Justinian zamanında bile, 536 yılında başkentte sadece erkekler için 67 manastırın[403] varlığını düşündüğümüzde, onların sosyal, siyasi ve dini hayata ilişkin önlenemez etkilerini biraz olsun anlayabiliriz.[404]

II. SAPKINLAR ve İMPARATORLUK-KEŞİŞ İLİŞKİSİ

Erken Bizans döneminde monastisizm bir yandan gelişmeye başlarken bir yandan da kendi bünyesinde değişmeler yaşıyordu. Bu değişime kime zaman yine keşişler öncülük etti, kimi zamanda imparatorluk yönetiminin etkisi oldu.

1. Sapkınlar ve Gangra Sinodu

Bizans'ta Erken Doğu Hıristiyanlığında manastır tarihine baktığımızda heretik olarak tanımlanan akımlarda yok değildir. İsa'nın tabiatları ya da Meryem'in Tanrı'nın anası mı yoksa insan olan İsa'nın anası mı gibi tartışmalar Hıristiyanlıkta mezhep ayrılıklarını doğurmuştur. Başkentte imparatorlar ile bir nebze sağlanan otorite, özellikle doğu eyaletleri olan Mısır ve Suriye gibi bölgelerde ulusalcı karakterin güçlü olması nedeniyle aynı başarıyı gös-

403 Bury, Late Roman Empire, Vol. II, s. 362; Delehaye, "Byzantine Monasticism", s. 145; M. V. Levtchenko, Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi, (çev. Maide Selen), Doruk Yayımcılık, 2007, s. 29.

404 6. yüzyılın Pagan tarihçisi Sozimus şöyle diyor: "Onlar resmi evliliği reddettiler, şehirler ve kasabalar ne devlete herhangi bir hizmeti olan, ne de savaş için bir faydası olan bu adamlar ve meskenleriyle doldu taştı; ancak Arcadius zamanından beri git gide büyüyerek günümüze kadar geldiler ve ellerinde bulundurdukları her şeyi fakirlerle paylaştıkları bahanesiyle ya da yoksulluğu azaltacakları tarzında konuşarak devlet arazisinin büyük kısmına sahip oldular." Bkz. Bury, Late Roman Empire, Vol. I, s. 387.

terememiştir. Sonucunda ise onbinlerce insan inançlarından ötürü canından olmuştur. Sırf mezheplerinden dolayı imparatorluk birliğine tehdit olarak algılanan bu akımların ne kadar üzerinede gidilse, adeta onlar bu inançlar uğruna akıtılan kanlarla daha da güç kazanmışlardır.

Manastır tarihi açısından en eski belgelerden biri[405] olması hasebiyle önem kazanan, 4. yy.'ın ortasında Gangra (Çankırı)'da toplanan sinod ve alınan kararlarda, işte bu şekilde heretik olarak kabul edilen bir akıma karşıydı. Eustathius'un keşişlere yönelik teşvik ettiği uygulamaların yarattığı endişe bu sinodun toplanmasının nedenidir. 340 yılı civarında Çankırı'da toplanan sinod da 20 adet kanun belirlenmiş, ayrıca Armenia piskoposlarına gönderilmek üzere bir de mektup kaleme alınmıştır.[406] Bu sinoda katılanların nerede görevli oldukları mektupta ima edilmesede isimleri[407] bellidir.

Toplanılan sinoda ve alınan kararlara rağmen, daha sonra Armenia'da Sebaste piskoposu yapılacak olan Eustathius Armenia, Paphlagonia ve Pontus'ta yanına birçok keşiş toplamıştı. Basil ile de tanışıklığı olan Eustathius'un tutumlarının yanındaki keşişlerden dolayıda değiştiği ifade edilmektedir. Sozemen onun uygulamalarının Kilisenin yasalarına aykırı olduğunu söylüyor. Onun yanındaki keşişler alışılmış keşiş giysisi[408] yerine başka bir giysiyi tercih etmişlerdi. Onun yüzünden birçok kadın münzevi olmak için kocasından boşanmış ve daha sonra yanlış yollara sevkedilmişti.

405 Mango, Bizans, s. 122.

406 Joseph Hefele, A History of Councils of the Church, Vol. II, T. & T. Clarke, Edinburg-1896, s. 325.

407 Eusebius, Elianus, Eugenius, Olympius, Bithnicus, Gregory, Philetus, Pappus, Eulalius, Hypatius, Proairesius, Basil, Bassus. Bkz. Hefele, A History of Councils of the Church, Vol. II, s. 325.

408 Basil, Eustathius'un keşişlerinin "bayağı bir manto, kuşak ve işlenmemiş deri ayakkabı"dan ibaret giysilerini, kendisininde benimsediğini söylüyor. Bkz. Basil, Letters, 223 (3).

Kadınlar bir kadın gibi davranmayı bırakıp, görünüşlerini değiştirmek zorunda kalmışlar ve saçlarını da kestirmişlerdi.[409]

Kilise tarihçisi Socrates, Eustathius'un daha evvel kendi babası olan Caesarea piskoposu tarafından papazlığa uygun davranışlar sergilemediğinden dolayı azledildiğini[410] söylüyor.

Bu sinod toplanırken resmi gerekçe şu idi: "Piskoposların bu en kutsal sinodu Kilisenin bazı gereksinmeleri ve Eustathius'un faaliyetlerinin tedkik edilmesi için toplanmıştır; Onun taraftarlarının birçok yakışıksız davranışına şahit olunmuş ve bu yüzden onun sebep olduğu belaların ortadan kalkması sağlanacaktır."[411]

Eustathius'un keşişlere tavsiyesiyle yarattığı endişeye sebep olan bu uygulamaları şöyleydi:

-Evliliği yasaklıyor, evli olanların birlikteliklerini bozuyor ve buna uymayan kişilerin kurtuluşa eremeyeceğini söylüyordu. Evli olanların evinde kesinlikle dua etmiyorlar ve Komünyona katılmıyorlardı. Evli rahipleri hakir görüyorlardı.

-Toplu ayinler yerine, sadece kendi taraftarlarının katıldığı ayinlerini özel yerlerde yapıyorlardı.

-Kölelerin efendilerine olan bağlılıklarını zayıflatıyor ve onlardan ayrılmalarını öneriyordu.

-Kadınların erkek kıyafetlerini giymesini zorunlu tutuyor ve saçlarını da dindarlık gereğince kesmeleri gerektiğini öğütlüyordu.

-Pazar günü oruç tutuyorlar ve kilisenin belirlediği günlerde oruç tutmuyorlardı.

-Tüm hayvansal gıdaları yasaklıyordu.

409 Sozomen, HE, III, Chap. 14.

410 Socrates, HE, II, Chap. 43.

411 Kidd, Documents of IIIustrative of the History of the Church, Vol. II, No: 16; Hefele, A History of Councils of the Church, Vol. II, s. 326.

-Şehitler için yapılan ayinleri küçük görüyorlar ve onlara katılanlarla alay ediyorlardı.[412]

İşte Eustathius'un bu uygulamalarına engel olmak için böyle bir önlem alınmıştı. Sinod da alınan 20 karara[413] göre Eustathius'un tavsiyelerine uyanların aforoz edilmesi kararı alındı. Ancak daha sonra onun Sebaste piskoposu yapılması tam bir heretik olarak damgalanmadığını gösterir.[414] Erken dönem için sadece Eustathius ve taraftarları değil, yine Mezopotamya da Messalienler ve Audienler de benzer şekilde 4. yy.'ın kilise anlayışına ters düşen asketik mezhepler olarak görülmüştür.[415]

Genel monastik anlayışla ters düşen bir diğer keşiş grubuda Sarabaitler'dir. İmparator Valens zamanında 4. yy.'ın ortasında Armenia, Mısır ve Pontus'ta sürekli hareket halinde yaşayan bu keşiş grubu herhangi bir manastır disiplininin altına girmemişlerdir. Başrahibin kısıtlamalarına maruz kalmamak için, tıpkı Budist keşişler gibi dilenci olarak yaşamışlardır. Yollar üzerindeki manastırlarda sadece konaklamak için kalmışlardır.[416]

2. Keşiş-Kilise ve İmparatorluk İlişkileri

Keşişlik ya da monastisizm, kilisede dahil tüm toplumsal münasebetlerden uzak durmaya yönelik bir teşebbüs olarak başlamıştı. Pachomius'ta "Bir keşiş, ona rahat vermeyecek olan kadından ve piskopostan kaçınmalı"[417] demişti. Her ikiside baştan çıkarıcı olarak algılanılıyordu. Kadın cinsel çekiciliğinden dolayı, piskopos ise önemsiz bir aracı görüldüğü için hor görülüyordu. Manastır çevreleri, bir keşiş piskopos olmak için heves ettiğinde onu hıya-

412 Hefele, A History of Councils of the Church, Vol. II, s. 326-327.
413 Bkz. Hefele, A History of Councils of the Church, Vol. II, s. 327-334.
414 Mango, Bizans, s. 123.
415 Schaff, History of the Christian Church, s. 199-200.
416 Bu konu hakkında bkz. Cassian, Conferences, XVIII, Chap. VII.
417 Schaff, History of the Christian Church, s. 173.

net eden bir insan olarak algılıyordu. Çünkü piskoposluk daha ziyade dünya işleriyle alakalıydı. Az da olsa bazı keşişlerin bunun için tutkulu olduğunada şahit olunurdu.

Piskopos ve aziz yakınlaşmasını sağlayan erken dönem için en büyük şahsiyet olarak St. Athanasius görülür. Ortodoksluğun en önemli savunucularından biri olarak kabul edilen İskenderiye piskoposu Athanasius, Antony'nin yaşamöyküsünü yazarak hem diğer örnekler için bir taslak oluşturmuş hemde zamanın Aryani tartışmaları esnasında bu yolla güçlenmek istemişti.

Pachomius'un yaşam tarzı başlangıçta resmi kilise tarafından hoşgörülmemiş ve ayıplanmıştı. Ancak zamanla Pachomius'un piskoposlara karşı gösterdiği saygı kilisenin de kuşkularını ortadan kaldırdı. 330 yılında İskenderiye piskoposu Athanasius'un Tabenna'da onu resmi olarak ziyaret etmesi[418] bunun bir göstergesidir. Monastisizmin gelişimine baktığımızda; Kadıköy Konsili (451)'ne kadar bu kurum halka ait bir kurum görünümündeydi. Ancak keşişler dindarlar olarak laiklerden ayrılıyorlardı. Yani bunlar ruhban sınıfı ile halk arasında bir derece idiler. Yönetici sınıfı oluşturmuyorlardı ancak onlar ruhani bir asilzadelik elde etmişlerdi.[419]

Keşiş kilise ilişkileri açısından Mısırlı Ammon hadisesinde sert bir direniş göze çarpar. 381 ve 385 yılları arasında İskenderiye piskoposu olan Timothy, Ammon'a piskoposluk teklif etmişti. Ammon'un cevabı ise şu oldu: "Onu bana getirin ve ben onu atayacağım."[420] Hermapolis'in Parva kasabasının piskoposu yapılmak istenen Ammon bir kulağını kesmiş, eğer daha fazla ısrar olursa dilinide keseceğini söylemiştir.[421] Mısırlı Macarius (300-390) ise 40 yaşında iken gönülsüz bir şekilde papaz olmuştu.[422]

418 Hannah, Christian Monasticism, s. 26.
419 Schaff, History of the Christian Church, s. 173.
420 Palladius, Lausiac History, Chap. 11.
421 Sozomen, HE, VI, Chap. 30.
422 Palladius, Lausiac History, Chap. 17.

Harnack, Ortaçağlar da manastırcılığın önemine atfen "Ortaçağ boyunca yaşanan dindarlık tarihi, manastır tarihidir"[423] demiştir. İmparatorlar da bu şekilde bir kurumun 4. yy.'dan sonra hızla yükselişine kayıtsız kalmamışlardı. İmparator I. Theodosios ise dindar olmasına rağmen kentlerde keşişlerin varlığını yasaklamıştı. Kırsal alanlarda manastırlaın kurulmasını istedi ancak kısa süre sonra bu yasa delinmişti.[424]

451'de toplanan Kadıköy Konsili ve buradaki bazı kanunlara baktığımızda Kilisenin keşişlere karşı adeta bir set koyduğunu görürüz. Bu konsil ile birlikte ilk defa keşişlerin piskoposluk disiplini altına alınmasına teşebbüs edildi. Bu düzenlemeyle yüzyıllardır süre gelen monastik geleneğe ilk defa resmi bir anlayış getirilmiş oluyordu. Kadıköyde karara bağlanan 4. yasa şöyleydi: Gerçekten monastik bir hayata samimi bir şekilde adım atanlar bunu şerefli bir şekilde yaşayacaklardır. Hiç kimse şehrin piskoposunun izni olmaksızın herhangi bir yerde manastır ya da darülaceze inşa edemeyecektir. Her şehrin ve bölgenin keşişleri bağlı bulundukları piskoposa karşı sorumludur. Onlar sükunet taraftarı olmalıdırlar ve kendilerini oruç ve ibadete adamalıdırlar. Kendi mekanlarında durmalıdırlar ve laik ya da kiliseye ait işlerle uğraşmamalıdırlar. Hiçbir köle efendisinin müsaadesi olmaksızın manastırlara alınmamalıdır. Piskopos bulunduğu şehrin manastırlarını gözetim altında tutmalıdır.[425]

Yine 16. yasaya göre: Kendisini Tanrı'ya adayan bir bakireye ve aynı şekilde bir keşiş için evlenmesine müsaade verilmemelidir. Yasayı çiğneyenler aforoz edilmelidir. Ancak şehrin piskoposu merhamet gösterebilir.[426] Kadıköy konsilinin 18. yasasına göre: Gizli toplantılar ve birliktelikler hem Tanrı'nın kilisesinde hem de laik

423 Harnack, History of Dogma, Vol. V, s. 10.
424 Mango, Bizans, s. 126.
425 Hefele, A History of Councils of the Church, Vol. III, s. 389-390.
426 Hefele, A History of Councils of the Church, Vol. III, s. 401-402.

yasalarda yasaklanmıştır. Eğer rahipler veya kardeşler bu tür bir entrikayı piskoposlarına ya da diğer rahiplere karşı çevirirlerse, onların elinden görevleri alınmalıdır.[427] Konsilin 24. yasasına göre, piskoposun isteği ile kadınlara tahsis edilen manastırlar, her zaman aynı şekilde kalmalıdır. Onlar tekrardan laik meskenler haline dönüştürülmemelidir. Her kim bu değişime müsaade ederse kilise kanununa göre cezalandırılmalıdır. Yine kadın manastırları piskoposun rızası alınmadan inşa edilmemelidir.[428] Gördüğümüz gibi İmparator Marcian zamanında 451 yılında yapılan Kadıköy Konsili ile keşişler ve manastırlara bir nizam verilmek istenmiştir.

Justinianos döneminde (527-565) kiliseye dair çıkarılan kanunlarla yine manastırların kurulma yetkisi piskoposların onayına bırakıldı. Manastır başrahibi piskopos tarafından atanacaktı. Ruhban adayları üç yıllık bir denemeden sonra manastırlara kabul edilecekti ve münzevilerin aynı binada ikamet etmeleri istenmekteydi.[429] Justinianos ile birlikte imparatorlukta kiliseye karşı takınılan tavırda önemli değişiklikler olmuştu. Burry, "Daha önce hiçbiri bu imparator kadar kiliseye hükmetmemiştir"[430] der. Justinianos, papa ve patrikler dahil herkesi kendi hizmetkarı olarak görüyordu.[431] Justinanos'un kiliseye dair çıkarttığı birçok yasa, doktrin ya da heretiklik tartışmalarını konu edinmiyordu. Onun daha ziyade üzerinde durduğu konular; piskoposların seçimi, papaz ve diyakonların atanması, manastır başrahiplerinin tayini, kilisenin yönetimi ve yardım kurumlarının faaliyetleriyle ilgili meselelerdi.[432] Yasalarından birinde; imparatorluğun refahının manastır sakinlerinin dualarına bağlı olduğunu belirtmiştir. Yine bir yasaya göre,

427 Hefele, A History of Councils of the Church, Vol. III, s. 404.
428 Hefele, A History of Councils of the Church, Vol. III, s. 408.
429 Mango, Bizans, s. 127-128; Delehaye, "Byzantine Monasticism", s. 146 v.d.
430 Burry, Late Roman Empire, Vol. II, s. 360.
431 Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara-2006, s. 71.
432 Burry, Late Roman Empire, Vol. II, s. 361.

bu dindarlar "tüm imparatorluk için iffetli elleri ve temiz ruhlarıyla Tanrı'nın teveccühünü dilerlerse, ordu muzaffer olacak, şehirler mamurlaşacak, araziler ve denizler tüm zenginliğini bize sunacaktır"[433] ifadesi vardır.

536 yılında Mısır'da monofizitlere karşı yürütülen tutuklamalardan dolayı münzevi Maras en sert tepkilerden birini göstermişti. Amida (Diyarbakır) yerlisi ancak Mısır Thebaid'de bir hücresi olan Maras, Justinianos'a olan öfkesini kusmak için başkente kadar gitmiştir. İmparator ve İmparatoriçe huzurunda son derece vahşi görünüşlü bu keşiş birçok hakaretlerde bulunmuştur. Fakat İmparator ve eşi buna karşılık olarak tepki göstermemişler ve onu gerçek dindar bir filozof olarak kabul etmişlerdir.[434]

İmparatorluk keşiş ilişkileri açısından, teolojik ihtilaflar dolayısıyla, çoğunlukla Süryani Doğu'da monofizitlere yönelik girişilen takibatlarda, keşişler sıkı bir direniş göstermişlerdi. Sadece keşişler için değil, bazen aileler içinde sürgün sonucu manastırlar bir sığınak görevini üstlenmişti.[435] Daha geç bir dönemde manastırcılığa inen en sert darbelerden biride ikonoklazm hareketidir. Aziz tasvirlerine karşı imparatorlarca[436] başlatılan bu hareketin amacı

433 Burry, Late Roman Empire, Vol. II, s. 362.

434 Burry, Late Roman Empire, Vol. II, s. 363.

435 Bizans İmparatoru I. Justinos (518-527) zamanında Antakya'da ki monofizit katlinden sonra, halka zalimce uygulanan sürgün dönemin de bunu görmek mümkündür; "Hadiseler bu şekilde kanlı bir biçimde bastırıldıktan sonra, o tarihe kadar görülmeyen bir tenkil (sürgün) hareketi başlatıldı. Kadıköy ve patrik aleyhtarı olan halk, evlerinden çıkarılarak, aileler dahi parçalanarak sürgüne gönderildi. O tarihe kadar Antakya halkı çok savaşlar görmüş, korkunç orduların işgaline uğramış, sel gibi kanlar akıtmıştı ve hatta memleketlerinden sürülmüşlerdi de, fakat hiçbir zalim müstevli veya hükümdar, aileleri parçalayarak böyle bir sürgün veya tenkil hareketine kalkışmamıştı...Buna en güzel misal ise, İstanbul civarında bu dönemde yerden ot biter gibi Tek Tabiat taraftarı kadın manastırlarının ortaya çıkmasıdır. Bu manastırların sakinleri, Antakya'dan bu dönemde tenkil yoluyla buralara sürgüne gönderilmişlerdi. Ailelerinden kopan kadınlar, burada ruhani hayata intisab etmek mecburiyetinde kalmışlardı." Çelik, Süryani Kilisesi Tarihi, s. 239-240.

436 İkonoklast imparatorlar şunlardır: 717'den 741'e kadar İsauria'lı III. Leon,

sanata olmayıp sadece dinsel sanata ve bunun kültüne karşı[437] olsa da, aziz tasvirlerine saygıyı kusur etmeyen keşişler bu dönemde zor durumlar yaşamışlardı. Laik ruhbanın kendini geri çekmesiyle direniş keşişlerin omuzlarına yüklendi. Özellilke İmparator V. Konstantinos (741-745) onlardan "sözü edilmezler" olarak bahsediyordu.[438] İkonoklast imparatorlar döneminde keşişler çok fazla etkindi. Konstantine V onların gücünü bildiği için yanına çekmek istedi ancak direnişle karşılaştı. Bu dönemde imparatorlar halkı keşişlere karşı tahrik etti. Keşişler hipodroma getirilerek birçok kişinin önünde zorla rahibeler ile el ele tutuşturularak onlarla alay edildi. Bu zorlamalar sadece başkentle sınırlı kalmayıp birçok yerde zuhura geldi. Ephesus'ta halka açık mekanlar da keşişler ya ölümü ya da evliliği tercih ettiler.[439] Gördüğümüz gibi bir zamanların çöl sakini keşişler zamanla imparatorluk yönetimi ile karşı karşıya gelecek kadar güçlenmişlerdi ancak ne kadar direnselerde boyunlarının vurulmasına engel olamamışlardı. Keşişler ve manastırlar özellikle Süryani Doğu'da bu tür bir muameleye daha önce de maruz kalmışlardı. Süryani monofizit bir tarihçi olan Mihail şöyle diyor:

"Herakleios (610-641), Ortodoksların (yani Monofizitler) kendi huzuruna çıkmasına izin vermedi ve onların soymuş oldukları kiliselerle ilgili yakınmalarını dinlemedi. Tek başına onca güçlü olan gazup Tanrı'nın ... kendi egemenlikleri altındaki bütün topraklarında zalimce kiliselerimizi ve manastırlarımızı yağmalayan ve bizi

741'den 775'e kadar oğlu V. Konstantinos, 775'den 780'e kadar IV. Hazar Leon, 780'den 797'ye kadar annesi İrini'nin vesayetinde VI. Konstantinos. Auguste Bailly, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Nokta Kitap, 2006, s. 115; Bu hareketin başlangıcını 711-713 yılları arasında İmparator olan Filippikus körüklemiştir. Bkz. Çelik, Bizans İmparatorluğunda Din Devlet İlişkileri, s. 75 v.d.

437 Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, s. 161.

438 Mango, Bizans, s. 129.

439 Çelik, Bizans İmparatorluğunda Din Devlet İlişkileri, s. 106; Delehaye, "Byzantine Monasticism", s. 161; Levtchenko, Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi, s. 145.

insafsızca katleden Romalıların mel'anetini görüp, bizi Romalıların elinden kurtarmak için güneyden İsmail oğullarını getirmesinin nedeni de budur. Ve gerçekte, bizden alınan ve Khalkedoncular a (yani Katoliklere) verilen bu kilise bölgelerinde bazı zararlara uğradıysak, kentler Araplara teslim olduğu zaman, Araplar o dönemde bütün tapınakların inançlarını korumasını izin verdiler ... gene de bizim için Romalıların zulmünden, mel'anetinden, gazabından, bize gösterdikleri acımasız yobazlıktan kurtulup huzura kavuşmuş olmak hiçbir şekilde küçük bir fayda değildi."[440] Görüldüğü gibi 7. yüzyılın ilk yarsına yönelik bu değerlendirmedende anlaşılacağı üzere, Hıristiyanların yine Hıristiyanlara uyguladığı zulümler Arap hakimiyeti ile birlikte bir nebzede olsa sonlanmış oluyordu.

III. ERKEN BİZANS'TA MONASTİSİZM İDEALİ

Doğu Hıristiyanlığı için, şimdiye kadar üzerinde durduğumuz konulardan yola çıkarak Schaff, manastırcılığın gelişimini şu safhalara ayırmaktadır:

1. İlk safhada münzevi hayat ne organize bir şekildedir ne de kiliseden ayrı bir yapıdadır.
2. İkinci safha ise tek kişinin (hermit veya anchoretism) yaşadığı bir asketik yaşantı biçimidir.
3. Üçüncü safhada tıpkı daha önce bahsettiğimiz Yahudi cemaatleri olan Esssenіler ve Therapeutae gibi, Hıristiyanlar arasında da St. Pachomius örneğinde olduğu gibi monastik bir yapılanma başlamıştı ve gelişerek devam etti.[441]

Havari çağından itibaren Hıristiyanlar arasında bu dünyanın çekiciliğine aldanmayıp, kendi kabuğuna çekilerek yaşamayı tercih edenler olmuştu. Onlardan bazısı söylenegelen İsa'nın yaşamını kendilerine örnek alırlarken, bazısı da Kutsal Kitab'ın bizzat

440 Mango, Bizans, s. 109.
441 Schaff, History of the Christian Church, s. 156-158.

züht hayatına göndermede bulunduğunu iddia ettiler. Başlangıçta, kilise çevresinde ortaya çıkan münzeviler, daha sonra ıssız bölgelere çekilmişlerdi. Zira Hıristiyanlık tam anlamıyla bir keşiş üretmeden önce de kilise kurumu vardı. Zamanla tek başına asketik yaşam biçimi topluluksal bir forma dönüştü. Aynı düşüncelere sahip, aynı cinsiyetten insanlar bir araya geldiler. Mısır'da Pachomius, Anadolu'nun tam ortasında Basil, daha güneyde Simeon, daha doğuda Afrem, Rabbula bu ruhu canlı tutmaya çalıştılar, yazıları ve yaşantılarıyla sonraki çağlara birikimlerini aktardılar. Böylece erken çağlarda monastik bir literatür oluşmuş oluyordu.

Manastır düşüncesinin Doğu'dan Batı'ya geçişide yine bu erken çağlarda olmuştu. Monastisizmin doğu ile batı arasında bir etkileşim kaynağı olmasında Jerome, Rufinus, Athanasius gibi isimlerin büyük katkıları oldu. Jerome, daha 404 yılında Mısır'lı Pachomius'un kurallarını Latinceye çevirmişti.[442] Tarihçi C. Mango, "Bizans yaşamının başka hiçbir yönü, manastırlardaki yaşam kadar geniş bir biçimde belgelenmemiştir"[443] der. İlk Hıristiyan keşişlerin biyografileri, çağdaş ve sonraki dönemlerin Kilise Tarihi yazarları (Theodoret, Sozomen v.s.), erken dönem manastır hayatı hakkında eşsiz bilgiler sunmaktadır. Bizans toplumu ile iç içe bir görüntü sergileyen manastır kurumu, halkın büyük kısmını kendine bağlıyordu. Kişi kimi zaman bu hayata erken bir dönemde atılır, kimi zamanda öbür dünyayı garantiye alma düşüncesi ile geç bir zamanda da manastır yemini edip cemaate katılanlar olurdu.[444] Böylesine halk ile

442 Workman, The Evolution of monastic İdeal, s. 117.

443 Mango, Bizans, s. 119.

444 Talbot şöyle diyor: "Bizans halkının hatırı sayılır bir kesimi manastır yemini ederdi. Bunların bir kısmı gençliğinde, kendini ömür boyu Mesih'e adamaya yemin etmiş olur; bir kısmı orta yaşta, artık çocuklarını yetiştirmiş olduğu bir dönemde böyle yapar; birçoğuda ömrünün son demlerinde bu yemini ederdi. Ölüm döşeğine düştüğü anda, böyle daha mukaddes bir atmosferde ölmekle öbür dünyaya selamete erme şansını yükselteceği inancından ötürü manastır yemini eden Bizanslılar sayılamayacak kadar çoktu." Bkz. Alice-Mary Talbot, "Bizans Manastır Sistemine Giriş", Cogito 17, Bizans, Yapı Kredi Yay., 1999, s. 161.

içi içe giren bu kurumun temelleri, Bizans'ta din adamı algısının ortaya çıkmasıyla yakından alakalıydı.

1. Erken Bizans'ta Din Adamı Algısı

Hıristiyanlığın giderek yayılması ile zaten var olan yerel ve imparatorluk yönetiminin yanında şimdi yeni bir otorite merkezi doğuyordu. 4. yy.'da piskopos, imparatorluk yöneticisinden ayrı olarak artık şehrin en güçlü kişisiydi. Piskopos bundan sonra hayırsever organizasyonları, yiyecek, giyecek yardım v.s. işlerle uğraşıyordu. John Chrysostom bu şekilde davranıpta manevi hayatı ikinci plana iten keşişleri ve piskoposları eleştiriyordu. Zamanla kilise arazilere, hayvanlara sahip olmuş ve ruhban sınıfıda bu gibi işlerin zorunlu kıldığı bazı meşguliyet sahalarında çalışmak zorunda kalmıştı. Kilisenin hayırseverlik işleri ile ilgili Aziz Basil'in uygulamaları en güzel örnektir. Basil'in piskoposluk yaptığı Caesarea öyle bir şehirdi ki; merkezde kilise bulunuyordu, etrafında rahipler zümresinin evleri, yabancılar için konaklama yerleri, rahatsız olanlar için hastane bile mevcuttu.[445] Arkeolojik çalışmalar benzer kurumların Suriye'de de bulunduğunu ortaya koymaktadır.[446]

Geç Roma döneminde Mısır manastırcılığın beşiğiydi. Düzenlilik ve incelik bakımından münzevi haraketin gerek teoride gerekse pratikte zirve noktasına ulaştığı yer olan Mısır, toplum içinde din adamı figürünün oluşmasında aynı başarıyı gösterememişti. Bu algının oluşmasında Suriye, Küçük Asya, Filistin gibi bölgelerin etkisi olmuştu. Mısır'dan daha kuzeye Suriye taraflarına gelindikçe keşişlerin farklılıkları ortaya çıkıyordu. Vahşi bir özgürlük hissi, çarpıcı inziva deneyimleri, çevreyi kuşatan bölgelerle sürekli bir

445 Durant, The Age of Faith, s. 1002.

446 J. H. W. G. Liebeschuetz, Antioch; City and İmperial Administration in the Latter Roman Empire, At the Clarendon Press, Oxford-1972, s. 240.

ortak yaşamı paylaşmaları, bazen ünlerinin artması ve azalmasıyla, onlar bu bölgeler için daima canlı bir figürdü.[447]

Bazen keşilerin piskoposlar tarafından kullanıldığıda oluyordu. Piskoposa pagan uygulamaları rapor edildiğinde, keşişler hemen o mabede hücum ediyorlardı. Kırsal alanda beliren bu din adamları, artık arkalarındaki manevi desteği arazi sahipleri, vergi toplayıcıları, memurlar ve köylüler ile ilişkilerinde hissediyorlardı. Antakya'da bazen keşişler şehirde karışıklığa sebep olabiliyorlardı. Örneğin yazın ilahiler okuyarak şehre inmeyi adet haline getirmişlerdi. 4. yüzyıl ile başlayan işte bu değişim bazen şehir yöneticilerini zor durumlarda bırakabiliyordu.[448]

Köylülerde artık hem dış dünyaya hakim hem de onların kültür ve değerlerine sahip çıkan bir dayanak aramaktaydılar. Geç Roma İmparatorluğunda ki kriz işte tam burada beliriyordu. Geleneksel olarak ahali üzerinde gücü olan, varlıklı ve gösterişli mülkiyetlere sahip sınıf çökmekteydi. 4. yüzyıl ile başlayan sürecin 2. ve 3. yüzyıllardan farkı buydu. Asalet sınıfının çökmesine karşılık, ziraat ve ticaret bakımndan artan refah döneminde güçlü bir hami o köyün işlerinde de etkili olabiliyordu. Küçük çiftçilerin aralarındaki ihtilafları giderebilecek bir hakem gerekiyordu. Din adamı gizemli dünyası ile bunların hepsine güç yettirebilirdi. Onlar bazen beddua okurlar, bazende dua okuyarak felaketleri defederlerdi.[449] Geç döneme ait olsada örnek olması bakımından bir şeytan çıkarma duası şu şekildeydi:

"Kork, terk et, kaç, ayrıl, Ey mülevves şeytan ... her neredeysen, ... ister bir yılan biçiminde ol, ister bir hayvanın yüzünü al, istersen bir duman ya da bir kuş kılığına bürün, ... ister denizde, ister nehirde ister yerin altında ya da bir kuyuda veya bir kayalıkta

447 Peter Brown, "The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity", JRS, 16, 1971, s. 82.

448 Liebeschuetz, Antioch; City and İmperial Administration in the Latter Roman Empire, s. 237-238.

449 Brown, "The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity", s. 86-87.

yahut hendekte isterse bir gölde veya sazların arasında yahut ormanda ... veya bir ağaçlıkta ya da bir fundalıkta ya da bir ağaçta yahut bir kuşun veya bir gökgürültüsünün içinde ya da bir hamamın çatısında veya bir su havuzunun içinde ol, ne zaman geldiğini ister bilelim ister bilmeyelim ... hiç kimsenin yaşamadığı susuz, çorak ve sürülmemiş bir toprağa git."[450] Gerek sütuncu Simeon'un, gerekse Mısır'lı Aziz Antony'nin yaşamöykülerini okuduğumuzda, onların kendilerinin ve tedavi için yanlarına gelenlerin iyileştirilmeleri hususunda kılıktan kılığa giren şeytanlarla nasıl mücadele ettikleri uzun uzun anlatılır.

Suriye'de köy nüfusu sürekli bir hareket halindeydi. Geniş bir kitle köy hayatının normları altında yaşıyordu. Hasat ve harmandan sonra bu kalabalık yaz ve sonbaharda ürününe kavuşuyordu. Zeytin ekim alanlarının gelişmesiyle Limestone Massif bölgesi hareketli insan gücü için müthiş bir kaynak olmuştu. Yine bu köylü kalabalığı din adamlarının ününü de sağlamlaştırdı. Onlar yazın sonuna doğru köylerinden büyük kitleler halinde ölmüş din adamlarının mezarlarına akın ediyorlardı. Amaç onun cesedinden kutsal bir parça elde edebilmekti. Telneşin'de aziz Simeon'un sütununun altında toplantılar yapılıyordu. Bu bölgenin geçiş noktası olmasından dolayı yolcular eksik olmuyor, onlarda Simeon'un ziyaretçileri oluyorlardı. Antakya civarındaki köylerde oturan sakinler onlar için panayırlar teşkil etmişti. Bu panayırlardan biri şimdiki Yenişehir (Imma) civarında bulunuyordu. Suriye içinde garnizonlarda görev yapanlarda bir başka ziyaretçi grubu idi. Keşiş yanına bazen bir yılda yüz taraftar toplayabiliyordu.[451]

Kırsal alanda bir velinin olması halkı rahatlatıyordu. Din adamı uğranılan felaket ve belalardan toplu olarak yapılacak ayinler vasıtasıyla kurtulunabileceği konusunda ısrarcıydı. Simeon'un hakemliğini gerektiren davalar, vergilerin toplanması hususunda yaptığı

450 Mango, Bizans, s. 176-177.

451 Brown, "The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity", s. 84.

görüşmeler, hasattan sonra tam olarak ne kadar miktarın vergi olarak verilmesiyle ilgili onun danışmanlığına başvurulması 5. yüzyılda Bizansta din adamının oynadığı rolü en iyi şekilde gösterir. Din adamı, bazen komşuların sınır anlaşmazlıklarını çözüyor, bazen borçları iptal ediyor, bazen de düşük bir meblağ karşılığında borç verebiliyordu. Günahın sınırlarını çizme noktasında yine din adamına danışılıyordu.[452] Çoğunlukla Bizans istihkamlarının kalıntılarında ve dağlarda yaşayan münzeviler arasında Erken Bizans dünyasının, kuşkusuz en çarpıcı karakteri ve onların patronu Simeon olmuştu.

Genellikle yüksek yerleri tercih eden münzeviler aşağıya bakarak zengin köyler üzerinde çalışan çiftçileri görüyorlardı. "Dağların adamı" olarak adlandırılan münzeviler adeta Tanrı'nın izini süren bir avcı gibiydiler.[453]

2. Aziz Yaşamöyküleri ve Erken Bizans'ta Hacılık

Erken dönem aziz yaşamöykülerine baktığımızda, değer verilmiş bir kişiliğin hayatı, ölümü, gizemleri v.b. bilgiler vardır. Bunun yanında abartılarda oldukça fazladır. Azizler hakkındaki bilgi kaynaklarını üç kategoride toplayabiliriz. Birincisi, yazılı kaynaklardır ve öyküler, yıllıklar, kronikler, hatıralar, kitabeler, biyografiler bu gruba dahildir. İkincisi, azizin yetiştiği ortamda hem hayattayken hemde öldükten sonra onun hakkında dilden dile aktarılan sözlü gelenektir. Üçüncüsü ise, bazen resimlere yansıyan gerçekliklerdir.[454]

Onların kendilerinden feragat etmeleri, çevrelerinden ayrılıp daha izole bir yaşantı sürmeleri ve bu şekilde hayatın doğal akışına aykırı hareket tarzları ile gerçekte var olan bu kişilikler insanların gözünde bazen tarihsel gerçekliklerinin gözardı edilmesine

452 Brown, "The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity", s. 90-91.
453 Brown, "The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity", s. 83.
454 Pere H. Delehaye, The Legends of the Saints, (trans. V. M. Crawford), Univeristy of Notre Dame Press, London-1961, s. 72-75.

yol açar. Jerome ilk münzevi aziz Paul'un[455] hayatından bahsederken, bir yandan Decius ve Valerian koğuşturmalarını anlatırken, diğer taraftan Paul'un çeşitli yaratıklarla olan mücadelelerinden bahsetmesi, ya da bu şekilde bir anlatım tarzı okuyucunun aklında kuşku yaratmaktadır.[456]

İznik çağının en meşhur isimlerinden Athanasius'un 356-362 yılları arasında yazdığı, eremitik manastırcılığın kurucusu olarak kabul edilen Antony'nin yaşamöyküsünde[457] de benzer bir anlatım tarzı benimsenmiştir. Yaşamöyküsüne göre, 311 yılında İmparator Maxsimius'un zamanında İskenderiyede ki koğuşturma zamanında[458] ve yine 338'de Aryani tartışmalarında İskenderiye'ye gelen[459] Antony, bu haliyle gerçek bir şahsiyet olarak gözler önüne serilirken, onun şeytanlarla mücadelesi, kendisini mezara kapattığında kötü ruhlarla olan savaşıda[460] yaşamöyküsünde anlatılarak kahramanlaştırılıyordu.

Yine sütuncu aziz Simeon'un bir öğrencisi tarafından yazılan yaşamöyküsünü ele aldığımızda, O, İmparator Theodosius II.'ye (408-450) tehdit dolu mektup[461] yazacak kadar güçlü bir manevi şahsiyet olarak anlatılırken, bazende Simeon denizlerde sıkıntı çekenlere yardım ediyor[462] ya da beddualarıyla zalim bir yöneticinin ölümüne sebep olabiliyordu.[463] Ortaçağdaki yaşamöyküsü yazarlarının (hagiographer) genellikle biyografileri oluştururken izledikleri yol aynıydı.[464]

455 Jerome, Life of the Paulus the first hermit, NPNF, Vol. VI, s. 299-303.
456 Delehaye, The Legends of the Saints, s. 35.
457 Athanasius, Life of Antony, NPNF, Vol. IV, s. 195-221.
458 Athanasius, Life of Antony, 46.
459 Athanasius, Life of Antony, 70,71.
460 Athanasius, Life of Antony, 5-10.
461 Bkz. The life of the Simeon Stylites, s. 194.
462 Bkz. The life of the Simeon Stylites, s. 172.
463 Bkz. The life of the Simeon Stylites, s. 158.
464 C. Mango, Ortaçağdaki yaşamöyküsü yazarlarının (hagiographer) genellikle biyografileri oluştururken şu taslağı göz önünde bulundurduklarını söyler: "Kısa giriş bölümünde, yazar, Aziz X'in meziyetlerini kutlulamaktaki yeter-

Kısacası Ortaçağlar boyunca tüm beşeriyet bu azizler ile ilgilendi. Herkes onlara müracaat etti, hürmet gösterdi ve onlar içi sitayişte bulundu. Daha hayattayken büyük bir popülerite kazanan bu kişilerin, çoğunlukla öldükten sonra yazılan yaşamöyküleride onların ünlerinin artmasına büyük katkıda bulundu. Mango, azizlerin yaşamöykülerine karşı ortaçağ insanının hayranlığı hakkında şöyle der: Bunlar, "Bizanslı okuyucu kitlesi tarafından, tıpkı Batılı bir filmin günümüz sinema izleyicileri tarafından edildiği kadar takdir ediliyordu."[465]

Kuşkusuz, Palladius'un "Lausiac History" adlı eserinde bahsettiği Mısır'lı keşişlerin yaşamları, John of Ephesus'un "Doğu Azizlerinin Hayatı" adlı eserinde elliden fazla münzevinin yaşamöyküsü, Sozomen'in, Theodoret'in, Evagrius'un "Kilise Tarihleri" nde keşişlerden bahsetmeleri ve buna benzer birçok ismin çalış-

sizliğini kabul ediyordu. Gel gelelim, bunu yapması için üstü (başrahibi ya da piskoppsu) onu teşvik etmişti ve kendisi de, aklının yetersizliğine ve anlatımının kaba sabalığına karşın, itaatsizlik etmeye cüret edememişti. Böylece azizin doğum yeriyle başlıyordu. Azizin gerçek patrisi, elbette Göksel Kudüs idi, ama tesadüfen hiç tanınmamış olmakla birlikte, onun sayesinde ölümsüz bir şöhret kazanmış olan Y kenti ya da köyünde doğmuştu. Azizin anne-babası, neredeyse değişmez bir biçimde, zengin ve soylu idi ve doğumu genellikle bir düşte önceden bildirilmiş ve buna başka işaretlerde eşlik etmişti. Okula gidecek kadar büyüdüğü zaman, öteki oğlanların arkadaşlığından kaçındı. Ya tüm klasik öğrenimini bütünüyle elinin tersiyle itti, ya da doğal yeteneği olağanüstü olmakla birlikte, gerekli olduğunu düşündüğü kadarını aldı. Ergenliğe eriştiği zaman, aziz, sevgili anne-babasının kendisi için ayarladığı evliliği reddetti ve yakındaki bir manastıra çekildi. Yıllar boyunca en ağır kol emeği gerektiren görevleri büyük bir alçakgönüllülükle yaptığı gibi, perhiz ve ibadet vecibelerini büyük bir coşkuyla ifa etti. Gerekli metanete ve dirayete ulaştığı zaman, tek başına bir hücrede ya da çölde ıssızlığa çekildi. Yaşamının geri kalan kısmını, şeytanlara karşı kazandığı zaferler, şifa ve kehanet edimleri doldurdu. En sonunda, ona rahiplik makamı bağışlandı ama kural olarak, kendisine yapılan tüm piskoposluk önerilerini reddedecekti. Kendi ölümünü önceden gördü ve ilerlemiş bir yaşta huzur içinde öldü. Son olarak, kutsallığı ölümünden sonra gerçekleştirdiği mucizelerle de teyit edildi; azizin ölüm günü ayının yanı sıra, bu mucizelerden birkaçıda genellikle kaydediliyordu." Bkz. Mango, Bizans, s. 268-269.

465 Mango, Bizans, s. 270.

maları, çağın okuyucuları için eşsiz bir literatür demekti. Öyleki, Athanasius'un yazdığı "Antony'nin Hayatı" sonraki bütün biyografiler için bir örnek teşkil etmişti.

Hıristiyanlar için Erken Bizans'ta yine bu şahsiyetleri ziyaret etmekle gerçekleştirilen hacılık görevide, azizlerin popüleritesi için bulunmaz bir nimetti. Daha yaşarlarken yanlarına gelen yığınlar, hem hacı oluyorlar hemde geri döndüklerinde gördükleri ve duyduklarını muhtemelen eklemelerle diğerlerine anlatıyorlardı.

Zaten kutsal topraklar olarak bilinen Kudüs'e ek olarak, şimdi 4. yy. ile birlikte Mısır'lı, Filistin'li, Suriye'li münzeviler sayesinde hacılık hiç olmadığı kadar hız kazanmıştı. Antony, mezarının gizli tutulmasını öğütlemesine rağmen, 6. yy.'da kabri bulunmuştu. Kıbrıs'ta ölen Hilarion'un cesedi öğrencisi tarafından Filistin'e getirilmişti. Bu hac merkezlerinden en önemliside Antakya'da sütuncu Simeon'un büyük bazilikasıydı (Qal'at Sem'an).[466] Theodoret Simeon'un sütunun altındaki ziyeretçiler hakkında: "Oraya sadece kendi diyarımızın insanları değil, aynı zamanda İsmaililer, Persliler, Ermeniler, Gürcüler, hatta Batı'dan İspanya, Britanya, İtalya'dan dahi gelenler oluyordu'[467] diyor.

4. yy. ile birlikte Doğu Roma'da şekillenen din adamı figürü bu şekildeydi. Peki bu keşişlerin Geç Roma toplumunda nüfus oranı neydi? Peter Brown, onların küçük bir azınlık oluşturmalarına rağmen, Hıristiyanlığı yine çoğunluğun dini haline getirenlerin onlar olduğunu[468] söylüyor.

Son olarak, çeşitli vesileler ile kullandığımız erken dönem Hıristiyan yazarlarını ifade eden "baba" tabirine değinmek gerekir. Fortescue bu konuyu şöyle açıklıyor: İlk önce bir Hıristiyan ba-

466 Pierre Maraval, "The Earliest Phase of Christian Pilgrimage in the Near East", s. 69-70.

467 Gary Vikan, Byzantine Pilgrimage Art, Dumbarton Oaks, 5, Washington, D. C. 1982, s. 4.

468 Peter Brown, Geç Antik Çağda Roma ve Bizans Dünyası, Çev. Turhan Kaçar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul-2000, s. 63.

basının mevcut bir eseri olması gerekir. Bundan dolayı münzevi Antony'nin kendi yazdığı bir eser olmadığı için O, baba sayılamaz. İkincisi, baba sıfatını alabilmesi için bu yazarın Kilise topluluğunda bulunmuş bir Katolik olması ve Ortodoksluğu savunmuş olması gerekir. Tertullian heretik olduğu için bu yüzden baba sayılamaz. Yine baba sıfatını alabilmesi için onların azizlik derecesinde kutsanmış olmaları gerekir. Bu bakımdan İskenderiyeli Clement ve Origen aziz olarak kabul edilmedikleri için baba sıfatı onlar için kullanılamaz. Son olarak onlar antik dönem yazarları olmalıdırlar, çünkü böyle olmuş olmakla onlar erken zamanların doğru inancına şahitlik etmişler demektir.[469]

Yine Fortescue, Hıristiyan babalarını 5 sınıfa ayrıyor: Birincisi, Apostalik babalardır. Onlar Havarilerin talebeleridirler ve tümü Grekçe yazmıştır. 150 yılına kadar olan yazarlar bu gruba dahil edilebilir. İkincisi, Apologistler'dir. Onlar özellikle koğuşturmalar zamanında yazan ve doğru inancı Paganlara ve Yahudilere karşı savunan müdafilerdir. Çoğu Grekçe yazmıştır ve 323 yıına kadar olan yazarlar bu gruba dahildirler. Üçüncüsü Grek dördüncüsü Latin babalarıdır. Son grup Doğu'lu babalardır ve çoğu Süryani olup Kıptice, Ermenice ve diğer doğu dillerinde yazmışlardır.[470]

3. Çöl Babalarından Grek ve Latin Babalarına Kadar Gelen Manastır İdeali ve Değerlendirmesi

Daha önce ifade ettiğimiz gibi erken dönem keşişlerin en önemli özelliklerinden biride onların gösterdiği misyonerlik faaliyetiydi. "Roma Katolik, Ortodoks veya Monofizit olsun tüm partiler monastisizmi Hıristiyan yaşayışının en yüksek formu olarak kabul etti. Dahası aktif misyonerlerin çoğu keşişler arasından çıktı. Propagandası yapılan şey Hıristiyanlığın monastik şekliydi. Doğu da

469 Adrian Fortescue, The Greek Fathers, Catholic Truth Society, London-1908, Preface, s. VII-VIII.

470 Fortescue, The Greek Fathers, Preface, s. IX.

bu misyon için ne bir papalık merkezi ne de ona yön verecek bir referans merkezi teşekkül etmedi"[471] Batı da papalığın etrafında şekillenen Hıristiyan ruhani hayatının aksine, imparatorluğun doğusunda Bizans'ın keşişlerinin oynadığı rol daha aktif bir çabayı yansıtıyordu.

Erken dönem Hıristiyan manastırlarının önemli bir işlevi de Bizans üzerine gelen barbar akınları sonucunda zarar gören medeniyeti tekrar canlandırma görevini üstlenmesiydi. Bu karanlık çağlar boyunca manastırlar bilginin koruyuculuğunu yapmışlardı.[472]

Genel olarak kabul edilen görüş; 4. yüzyıla kadar olan keşişlerin medeniyetsiz, vahşi ve az eğitimli köylüler olduklarıdır. Çölde öylesine zor şartlar altında yaşamaları, kötü ruhlar ve onların entrika düzenleriyle mücadele ettiklerine olan inanç, çoğu insanı bu görüşe itmiştir. Ancak zamanla bu asketik ideal kurumsallaşmıştır. Bunda en önemli payı olan Mısır'da Pachomius, Anadolu'da ise Basil sadece Doğu Hıristiyanlığı için değil, aynı zamanda Batı Hıristiyanlığı içinde çok önemli şahıslar olarak kabul edilmektedir.

Bu idealin ortaya çıkışına, bireyin öteki dünyayı sağlama alma düşüncesinin yanında, şüphesiz bu dünyada da canını kurtarma savaşı vermesi de etki etmişti. Bizans yönetiminin vergi konusu dahil pagan atalarına oranla birçok konu da daha az töleranslı olması[473], insanların sükutu şehir merkezinden ziyade ıssız bölgelerde aramalarına neden olmuştu.

Hem bu dünyada canını kurtarmak, hemde öteki dünyada kurtuluşa erme düşüncesinin yanına zamanla iffet, perhiz, nefsi terbiye ve özellikle topluluksal forma dönüşen asketizm sonucunda itaat, paylaşım gibi değerlerde ön plana çıkmaya başlamıştı. Hı-

471 K. S. Latourette, A History of the Expansion of Christianity, Harper and Brothers Publishers, New York and London-1938. s. 227.

472 S. Radhakrishnan, Eastern Religions and Western Thought, Oxford Ünv. Press, New York-1959. s. 109.

473 Hitti, A Short History of Syria, s. 99.

ristiyanlık, Museviliğin içinden çıkmış olmasına rağmen, Yahudilerde Esseni ve Therapeutae cemaatleri hariç bekarlık, bir kurtuluş ideali olarak kabul görmemişti. Erken dönemde kiliseye de ters düşen bu ideali keşişler zamanla benimsediler.

Doğu Kilisesi'nde evli olan papazlar ve piskoposların sayısı az değildi. Örneğin ünlü Kapodokya babalarından Gregory Nazienzen'in babası Synesius Ptolemais bunlardan biriydi. İznik Konsili (325)'nde ise piskoposlar için getirilen evlilikten kaçınma teklifini yaşlı papaz Paphnutius reddetmişti.[474] Zamanla münzevilerin benimsedikleri bu değerler doğulu ve batılı erken dönem yazarlarının görüşleri ile de destek buldu. Batı'da Tertullian yazılarında münzevi hayatın gereklerini (perhiz, gönüllü belkarlı bekarlık v.s.) işlerken[475], Doğu'da Kapodokyalı Basil'in kardeşi Nyssa piskoposu Gregory (372-395) iffet konusunda şöyle diyordu: "Dini hayat tüm kadın ve erkeklere açıktır. Bu tefekkür hayatının en hususi özelliği iffettir. İffet ancak toplulukta kadın ve erkeklerin hiç görüşmemeleri ve konuşmamaları ile sağlanabilir..., aksi halde ne erkekler kadınlar arasında iffet kurallarına uyarlar ne de kadınlar erkekler arasında..."[476]

Hem teori hem de pratikte bu şekilde gelişmeye başlayan Hıristiyan manastırcılığında kendine eza yöntemleride giderek daha da azalmaya başlıyordu. Keşişin kendine zalimce uyguladığı cezalandırma yöntemi olmadığı takdir de, onun diğerlerine daha iyi hizmet edeceği görüşü Süryani Doğu'da erken dönem olmasada 6. yy. ile birlikte genel kabul görmüştü.[477] Her ne kadar topluluksal yaşama geçilerek manastır artık kilise gibi yerleşmiş bir kurum haline de gelse, en katı züht uygulamalarına başvuran keşişler farklı bölgelerden daima çıkmıştır.

474 Workman, The Evolution of Monastic İdeal, s. 56.
475 Harnack, History of Dogma, Vol. II, s. 132.
476 Kidd, Documents of IIIustrative of the History of the Church, Vol. II, No: 103.
477 Harvey, Asceticism and Society, s. 45.

4. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'da Hıristiyan manastırcılığının kurumsallaşması için en büyük katkılardan birini yapmış olan Basil, hem Doğu hem de Batı'da hala övgüye layık bulunurken, Basil'den daha sonraki zamanda, sütun tepesindeki haliyle Simeon bu tercihinden dolayı yine günümüzde en çok merak uyandıran karakterlerden biri olmaya devam etmektedir. Hangi tarzın daha çarpıcı olduğu hususunda söze gerek yoktur..!

Ünlü İngiliz şairlerinden Alfred Tennyson Simeon'u bir monologda[478] şöyle konuşturarak tasvir etmiştir:

Bekliyorum yakın olan akıbeti: kulak asmıyorum,
Neredeyse hiç duymuyorum insanların mırıltılarını
Sütunun altında; ve çoğu anlayışsız, çayırları dahi tanıyamıyorum.

478 Schaff, History of the Christian Church, s. 194.

SONUÇ

Ortaçağ Doğu Hıristiyanlığında mistik hayatın yaşandığı en hususi yer şüphesiz manastır kurumuydu. Erken Bizans döneminde, bu kurumun bünyesine yüzyıllardır şekil verecek olan düzenlemeler konulmuştu. Mısır 3. yüzyılın ortasında, Roma İmparatorlarının Hıristiyanlara karşı giriştiği şiddet dolu hareketlere sahne olurken, bir yandan da ömrü Bizans İmparatorluğu'nun tarihini bile geçecek manastır düşüncesi oluşmaya başlıyordu. Yani manastır kurumu, Hıristiyanlığın en az 1700 yıllık tarihinin canlı bir tanığıdır.

Geçen yüzyıllar boyunca bu kurum birçok değişime de şahit olmuştur. Ancak Hıristiyan manastırcılığının erken dönemlerini ele aldığımız bu çalışmada, üzerinde durduğumuz konular, her zaman için bu kurumun yapısında reform yapmak isteyenlerin dahi göz ardı edemeyeceği bir canlılığı da içinde barındırmaktadır. Şöyle ki; Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyanlığın ilk iki yüzyılının şehitlerinin ardından, çalışmamızda bahsettiğimiz ilk Hıristiyan münzeviler sanki o şehitlerin bir devamı gibi algılanmıştır. Hatta şehitler, inançları uğruna anlık bir cesaret ile yaptıklarına karşılık olarak bu mertebeye layık görülmüşlerken, sonraki yüzyılların münzevileri ise yaşayış tarzları ile, her gün bu mertebeyi hak ettikleri yönünde bir fikir ortaya çıkmıştır. Çünkü inanışa göre münzeviler, bütün lükslerden uzak durmalarıyla, hem doğru inanca sahip çıkmışlar hem de kendi bedenlerinden feragat ederek, o ana kadar böylesine

hiç şahit olunmamış bir ebedi kurtuluş yolunu tüm Hıristiyanlara sunmuşlardı. Erken Bizans Dönemi'nin Hıristiyanlık anlayışı işte bu nokta da açığa çıkıyor. Bir yandan İsa'nın tabiatları ve annesinin mahiyetini belirlemek üzere en hararetli, en kanlı olaylar meydana gelirken, öte yandan keşişlik, cennete sahip olabilmek için tek çıkar yol olarak Hıristiyanların gözlerinin önüne seriliyordu.

Bu kurum Hıristiyanlığın bir ürünüymüş gibi algılansa da, aslında kurtuluş yolu olarak diğer din ve sistemlerde de bu idealin var olduğunu yaptığımız bu çalışma ile ortaya koymuş olduk. Daha doğrusu "inziva hayatı" yaşama idealini, ilk Hıristiyan münzevilerinin çıkardığı yolundaki yanlış anlayışı kırmaya çalıştık. Fakat en sistemli şekilde manastır hayatının Hıristiyanlık içinde yaşanmış olduğunu da ifade etmek gerekir.

Manastır kurumu için şüphesiz en önemli husus, onun belirli kurallara göre işleyen bir yapısının olmasıdır. İşte bu nokta da, ele aldığımız ve erken dönemlerde Mısır'da Pachomius, Anadolu'da Basil, Süryani Doğu'da Rabbula'nın oluşturduğu kuralların, sonraki yüzyıllarında manastır yaşayışına şekil verdiğini ifade etmek gerekir. İlk Hıristiyan manastırını kuran ve kurallarını tespit eden Pachomius olsa da, yine bu kuralları daha felsefi ve dini bir temele oturtan Basil, Batı'da gelişmeye başlayan manastır düşüncesi üzerine büyük bir tesir yapmıştır.

Hıristiyan monastisizmi, kuralların (Pachomius ve Basil) teşekkül etmesiyle topluluksal bir forma daha erken dönemlerde girmiş olsa da, aşırı çilecilik uygulamalarına sürekli olarak özellikle Bizans'ın doğu eyaletlerinde şahit olunmuştur. İlk Hıristiyan münzevileri olarak kabul edilen Paul ve Antony, bu şekilde bir kendinden feragat edişin ilk örneklerini vermişlerdir. Ancak onlar içinde en ünlü olanı şüphesiz "sütunculuğu" keşfeden Aziz Simeon'dur.

Bu münzevilerin bizlere kadar gelen yaşamöyküleri ve Erken Bizans Dönemi'nde verimli ürünlerini veren birçok Kilise Tarihçisi'nin (özellikle Sozomen ve Theodoret) de eserlerinde bu

keşişlerden bahsetmesi ile monastik bir literatür oluşmuştur. Bu yaşamöyküleri içinde, İskenderiye Piskoposu Athanasius'un kaleme aldığı "Antony'nin Hayatı" diğer birçok aziz yaşamöyküsü için bir taslak niteliği taşımıştır.

Hıristiyanlığın 4. yüzyıl ile birlikte İmparatorluğun resmi dini olması, sonraki yüzyıllar da, bu dinin farklı mezheplerine karşı girişilen katliamları önleme de bir etkisi olmamıştır. Çok tanrılı bir paganist toplumdan Hıristiyanlığa hızlı bir geçişin yarattığı boşluk ve aynı zamanda fanatizm, Erken Bizans toplumuna egemen olmuştur. İmparatorluk yönetiminin, alınan konsil kararlarını özellikle Süryani Doğu'da zorla dikte etmesi (Kadıköy örneği), burada ki birçok keşişin direnişine sebep olmuştur. Son olarak şunu söyleyebiliriz: Erken yüzyılların Hıristiyan münzevileri kendilerinden feragat ederek kurtuluş yolunu çöllerde aramışlarken, sonra ki yüzyılların münzevileri ise, gerek imparatorluk yönetiminin çeşitli dayatmalarına bir tepki olarak gerekse teolojik tartışmaların bir tarafı olarak, toplum içinde önemli bir din adamı figürü haline gelmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA

Abrahams, L., "Marriage" (Jewish), ERE, Vol. VIII, Ed. James Hastings, 1916.

Abu Salih, The Churches and Monasteries of Egypt and Some Neighbouring Countries, (trans. B. T. A. Evetts), At The Clarendon Press, Oxford-1895.

Abu'l Faraç (Bar Hebraeus), Abu'l Faraç Tarihi, C. 2, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Yay., Ankara-1945.

----------, The Laughable Stories, Ed. E. A. Wallis Budge, Luzac & Co., London-1899.

Afrahat, Demonstrations, NPNF, Vol. XIII. The Christian Literature Company, New York-1898.

Akalın, Kürşat Haldun, "İlk Hıristiyanlığın Kaynağı Olarak Essenizm", Uludağ Ünv. İlah. Fak. Der. C. 17, S. 2, 2008.

Athanasius, Life of Antony, NPNF, Vol. IV, The Christian Literature Company, New York-1892.

Atiya, Aziz S., Doğu Hıristiyanlığı Tarihi, Doz Yay., 2005.

Bailly, Auguste, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Nokta Kitap, 2006.

Baker, Ernest, Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü, Çev. Mete Tunçay, İmge Kitabevi, 1995.

Basil, "Genç Erkeklere, Pagan Edebiyatından Ne Şekilde Fayda Sağlayabilecekleri Üzerine", Çev. Özden Arıkan, Cogito 17, Yapı Kredi Yay., Bizans, 1999.

-------, Letters and Select Works, NPNF, Vol. VIII, The Christian Literature Company, Newyork-1895.

Bayet, Albert, Dine Karşı Düşünce Tarihi, Broy Yay., 2004.

Baynes, Norman H.-Moss L. B., Byzantium; An Introduction to East Roman Civilization, At the Clarendon Press, Oxford-1948.

Brown, Peter, Geç Antik Çağda Roma ve Bizans Dünyası, Çev. Turhan Kaçar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul-2000.

----------, "The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity", JRS, 16, 1971.

----------, "The Saint as Exemplar in Late Antiquity", Representations, 2, 1983.

Burkitt, F. Crawford, Early Christianity outside the Roman Empire, Cambridge Ünv. Press, 1899.

----------, Early Eastern Christianity, Dutton & Company, Newyork-1904.

----------, Euphemia and the Goth, With the Acts of Martyrdom of the Confessors of Edessa, London and Oxford-1913.

Bury, J. B., Later Roman Empire, 2 Vols, Dover Publications, New York-1958.

Butler, Alban, Lives of the Saints, Vol. II, III, Ed. Herbert Thurston, Donald Attwater, P. J. Kenedy & Sons, New York-1956.

Butler, E. C., "Monasticism", The Cambridge Medieval History, Vol. I, ed. H. M. Gwatkin-J. P. Whitney, The Macmillian Company, 1911.

Byzantine Monastic Foundation Documents, Vol. I, Ed. John Thomas-Hero Angela Constantinides, Dumbarton Oaks Studies, Washington, D.C., 2000.

Cabrol, F., "Monasticism", ERE, Vol. VIII, Ed. James Hastings, 1916.

Cambridge History of Early Christian Literature, Ed. F. Young, L. Ayres, A. Louth, Cambridge Ünv. Press, 2008.

Cambridge Medieval History, 2 Vols., Ed. H. M. Gwatkin-J. P. Whitney, The Macmillian Company, New-York, 1911-1913.

Cameron, Averil, The Mediterrannean World in Late Antiquity, Routledge, London-1993.

Campenhausen, Hans Von, The Fathers of the Greek Church, (Trans. Stanley Godman), Pantheon Books, New York-1959.

Capelle, W., "Asceticism" (Greek), ERE, Vol. II, Ed. James Hastings, 1910.

Cassian, Conferences-Institutes, NPNF, Vol. XI, The Christian Literature Company, New York-1894.

Clarke, W. K. Lowther, St. Basil The Great (A Study in Monasticism), Cambridge Ünv. Press, 1913.

Complete Works of Josephus; Antiquities of the Jews, The Wars of the Jews, 4 Vols., (Havercamp's Trans.), Bigelow, Brown & CO. New York-(Tarihsiz).

Connoly, R. H., "Aphraates and Monasticism", JTS, Vol. VI, At the Clarendon Press, Oxford-1905.

----------, "Rabbula, Admonitions to Monks; Some Early Rules for Syrian Monks", DR, 25 (NS 6), 1907.

----------, " St. Ephraim and Encratism", JTS, Vol. VIII, At the Clarendon Press, Oxford-1907.

Conybeare, F. C., Myth, Magic and Morals: A Study of Christian Origins, Watts & Co. London-1910.

----------, Philo About the Contemplative Life, At the Clarendon Press, Oxford-1895.

Çam, İlke Aykanat, A Life On Top: A Survey of Stylite Saints, Basılmamış Tez, Danışman Julian Bennett, Bilkent Ünv. Ankara-2003.

Çelik, Mehmet, Bizans Devletinin Antakya ve Yöresinde Giriştiği Kitle Katliamları (IV.-VII. Yüzyıllar), Antakya-1994.

----------, Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri (325-1453), İzmir-2000.

----------, "Sır Dinleri", Ata. Ünv. İlah. Fak. Der. S. 8, 1988.

----------, Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğunda Din Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X. Yüzyıla Kadar) I, Akademi Kitabevi, İzmir-1999.

----------, Süryani Kilisesi Tarihi, C. I, Yaylacık Matbaası, İstanbul-1987.

----------, "Şehrin Dini Yapısı", Edessadan Urfaya, I, Ankara-2007.

----------, "Şehrin Kültürel Yapısı", Edessadan Urfaya, II, Ankara-2007.

Davids, T. W. RHYS, Buddhism-Its History and Literature, G. P. Putnam's Son, London-1907.

Danielou, Jean, The Dead Sea Scrolls and Primitive Christianity, Helicon Press, 1958.

Dawson, Christopher, Batının Oluşumu, (çev. Dinç Tayanç), Dergah Yay., 1997.

Delcogliano, Mark, "Syriac Monasticism in Tur Abdin: A Present-Day Account", Cistercian Studies, 41.3, 2006.

Delehaye, Pere H., "Byzantine Monasticism", Byzantium; An Introduction to East Roman Civilization, Ed. Norman H. Baynes-L. B. Moss, At the Clarendon Press, Oxford-1948.

----------, The Legends of the Saints, tras. V. M. Crawford, Univeristy of Notre Dame Press, London-1961.

Diehl, Charles, Justinien et la Civilisation Byzantine, Ernest Leroux, Paris-1901

Doğan, Sema, "Ortaçağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları", Hacettepe Ünv. E. F. Der., C. 20, S. 2. 2003

Downey, Glanville, A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Conquest, Princeton Ünv. Press, 1961.

Duchesne, L., Early History of Church History, Vol. 2, Longmans, Gren and CO, New York-1920.

Durant, Will, The Age of Faith, Simon and Schuster, New York-1950.

Duval, Rubens, Histoire d'Edesse: Politique, Religieuse, et Litteraire, Philo Press, Amsterdam-1975.

Ehrman, Bart D.-Jacobs, Andrew S., Chrisitanity in Late Antiquity (300-450), Oxford Ünv. Press, 2004.

Eusebius, Church History (HE), NPNF, Vol. I, Charles Scribner's Sons, New York-1904.

Evagrius, Ecclesiastical History (HE), (trans. E. Walford), Samuel Bogster and Sons, London-1846.

Fortescue, Adrian, The Greek Fathers, Catholic Truth Society, London-1908.

Frend, W. H. C., The Rise of the Monophysite Movement, Cambridge Ünv. Press, 1972.

Gardner, Alice, Theodore of Studium, His Life and Times, London-1905.

Geden, A. S., "Monasticism" (Buddhist), ERE, Vol. VIII, Ed. James Hastings, 1916.

Gibbon, Edward, Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi, IV, (Çev. A. Baltacıgil), İstanbul-1994.

----------, The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, Vol. IV, George Bell & Sons, London-1893.

Glover, T. R., Conflict of Religions in the Early Roman Empire, Beacon Press, Boston-1909.

Gündüz, Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yay., 1998.

----------, "Keşiş", İA, C. 25, TDV Yay., Ankara-2002.

Günel, Aziz, Türk Süryaniler Tarihi, Diyarbakır-1970.

Gürkan, Salime Leyla, "Manastır", İA, C. 27, TDV Yay., Ankara-2003.

Gwatkin, H. M., Studies of Arianism, Deighton Bell and CO. Cambridge-1900.

Hadrill, D. S. Wallace, Christian Antioch, Cambridge Ünv. Press, 1982.

Hannah, Ian C., Christian Monasticism, The Macmillian Company, Newyork-1925.

Hannay, James O., The Spirit and Origin of Christian Monasticism, Methuen & Co. London-1903.

Harnack, Adolph, History of Dogma, Vol. II, Williams & Norgate, Oxford-1896.

----------, The Expansion of Christianity in the first three Centuries, Vol. II, G.P. Putnams' Sons, Newyork-1905.

Harvey, Ashbrook, Asceticism and Society: John of Ephesus and The Lives of the Eastern Saints, California Ünv. Press, 1990.

Hayes, E. R., Urfa Akademisi, (çev. Yaşar Günenç), Yaba Yay., İstanbul-2005.

Hefele, Joseph, A History of Councils of the Church, Vol. II, T. & T. Clarke, Edinburg-1896.

Hitti, Philip K., Syria-A Short History, The Macmillian Company, Newyork-1959.

Inge, W. R., Personel Religion and The Life of the Devotion, Longmans, Green and CO. London-1924.

İbn-i Ebi Usaybia, Uyunu'l-Enba fi Tabakati'l-Atibba, Kahire-1886.

İgnatius Efrem I. Barşavm, Saçılmış İnciller (Süryanilerin Yazınsal Tarihi), Resim Ofset, 2005.

Jerome, Life of Paulus, Letters, NPNF, Vol. VI, The Christian Literature Company, New York-1893.

John of Ephesus, Lives of the Eastern Saints, Ed. E. W. Brooks, Patrologia Orientalis (PO), 17,18,19, Paris-1923-1925.

Jones, R. M., "Mysticism", ERE, Vol. 9, Ed. James Hastings,1920.

Kidd, B. J., A History of the Church, At the Clarendon Press, Oxford-1922.

----------, Documents IIlustrative of the History of the Church, Vols. II, The Macmillian Company, Newyork-1920-1923.

Koloselilere Mektup (Yeni Ahid).

Korintoslulara I. Mektup (Yeni Ahid).

Kuşakçı, Yusuf-Yetim, Pavlos, Ebtalullah: El-Amidiyyun fi Civar-ı Haleb, Matbaatü'l İhsan, Halep-1983.

Küçük, Abdurrahman-Tümer, Günay, Dinler Tarihi, Berikan Yay., Ankara-2009.

Laing, Gordon J., Survivals of the Roman Religion, Longmans, Green and Co, New-York-1931.

Latourette, K. S., A History of the Expansion of Christianity, Harper and Brothers Publishers, New York and London-1938.

Leroy, Jules, Monks and Monasteries of the Near East, George G. Harrap CO. LTD, (trans. Peter Collin), London-1963.

Levtchenko, M. V., Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi, (çev. Maide Selen), Doruk Yayımcılık, 2007.

Lewis, George, The Philocalia of Origen, T. T. Clarke, Edinburg-1911.

Liebeschuetz, J. H. W. G., Antioch; City and İmperial Administration in the Latter Roman Empire, At the Clarendon Press, Oxford-1972.

Lietzmann, Hans, The Founding of the Church Universal, (trans. Bertram Lee Woolf), Charles Scribner's Sons, New York-1950.

Life of the Simeon Stylites, (trans. Frederick Lent), JAOS, 35, 1915.

Lucian, The Syrian Goddess (De Dea Syria), Trans. H. A. Strong, Ed. John Garstang, London-1913

Luka (Yeni Ahid).

Lusty, Margaret, The Foundations of Our Society, Oxford Ünv. Press, London-1966.

Mackean, W. H., Christian Monasticism in Egypt, The Macmillian Company, London-1920.

Maloney, Edward R., St. Basil the Great to Students on Greek Literature, American Book Company, New York-1901.

Mango, C., Bizans, Yapı Kredi Yay., İstanbul-2008.

Maraval, Pierre, "The Earliest Phase of Christian Pilgrimage in the Near East", Dumbarton Oaks, 56, Washington, D. C. 2002.

Markos (Yeni Ahid).

Mar Yeşua, Vekayıname, (Çev. Mualla Yanmaz), İstanbul-1958.

Matta (Yeni Ahid).

Miller, Timothy, "Theodore Studites: Testament of Theodore the Studite for the Monastery of St. John Stoudios in Constantinople", Byzantine Monastic Foundation Documents, Vol. I, Ed. John Thomas-Hero Angela Constantinides, Dumbarton Oaks Studies, Washington, D.C., 2000.

Mor İğnatius Yakub III., Tarihü'l-Kenisetü's-Süryaniyyetü'l-Antakiyye, C. II, Beyrut-1957.

Morison, E. F., St. Basil and His Rules, Oxford Ünv. Press, 1912.

Moss, L. B., The Birth of the Middle Ages, Oxford Ünv. Press,1935.

Neander, Augustus, General History of the Christian Religion and Church, Vols. 5, London-1850.

Nöldeke, Theodore, Sketches from Eastern History, Adam and Charles Black, London and Edinburg-1892.

Oman, John Campbell, The Mystics, Ascetics and Saints of India, T. Fisher Unwin, London-1905.

Ostrogorsky, Georg, Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara-2006.

Öztürk, Levent, Asr-ı Saadetten Haçlı Seferlerine Kadar İslam Toplumunda Hıristiyanlar, İstanbul-1998.

Palladius, The Book of Paradise, Vols. II, Trans. E. A. Wallis Budge, London-1904-1907.

----------, The Lausiac History, (Trans. W. K. Lowthher Clarke), The Macmillian Company, New York-1918.

Palmer, Andrew, Monk and Mason on the Tigris frontier (The Early History of Tur'Abdin), Cambridge Ünv. Press, 1990.

Parrinder, Geoffrey, Mysticism in the Worlds' Religions, Sheldon Press, London-1976.

Petrie, W. M. Flinders, Personel Religion in Egypt Before Christianity, Harper & Brothers, London, Newyork-1909

Petrus, I. Mektub (Yeni Ahid).

Philips, George, The Doctrine of Addai, Trübner & Co. London-1876

Poussin, L. De La Vallee, The Way to Nirvana, Cambridge Ünv. Press, 1917.

Radhakrishnan, S., Eastern Religions and Western Thought, Oxford Ünv. Press, New York-1959.

Resullerin İşleri (Yeni Ahid).

Ruffner, Henry, The Fathers of the Desert; Account of The Origin and Practice of Monkery, Vol. I, Baker and Scribner, New York-1850.

Sarıkçıoğlu, Ekrem, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta-2008.

Schaff, Philip, History of the Christian Church, Vol. III, Nicene and Post Nicene Christianity, New York-1891.

----------, "The Saints of the Desert: St. Anthony of Egypt and Symeon the Stylite", Methodist Review (46), New York-1864.

Scott, P. D., Paganism and Christianity in Egypt, Cambridge Ünv. Press, 1913.

Segal, J. B., Edessa: The Blessed City, Oxford: The Clarendon Press, London-1970.

Simeon Stylites, Letters, JAOS, 20, (trans. Charles C. Torrey), 1899.

Socrates, Ecclesiastical History (HE), NPNF. Vol. II, The Christian Literature Company, New York-1890.

Sourdel, D., "Dayr", EI, Vol. II, Ed. B. Lewis, CH. Pellat, J. Schacht, Leiden-1991.

Sozomen, Ecclesiastical History (HE), NPNF. Vol. II, The Christian Literature Company, New York-1890.

Swain, Joseph Ward, The Hellenic Origin of Christian Asceticism, The New Era Printing Company, New York-1916.

Şer, Adday, Nusaybin Akademisi, (çev. Nesim Doru), Yaba Yay., 2006.

----------, Siirt Vekayinamesi, (çev. Celal Kabadayı), Yaba Yay., İstanbul-2002.

Talbot, Alice Mary, "Bizans Manastır Sistemine Giriş", Cogito 17, Bizans, Yapı Kredi Yay., 1999.

Tanoğlu, İshak-Sara, Eserleriyle Mor Afrem, Anadolu Ofset, İstanbul-2006.

Theodoret, Ecclesiastical History (HE), NPNF, Vol. III, The Christian Literature Company, New York-1906.

Thomas of Marga, The Book of Governors: The Historia Monastica of Thomas of Bishop of Marga A.D. 840, 2 Vols, Ed. E. A. Wallis Budge, London-1893.

Timoteos'a Birinci Mektup (Yeni Ahid).

Turner, C. H., "The Lausiac History of Palladius", JTS, Vol. VI, At the Clarendon Press, Oxford-1905.

Vasılıev, A. A., Bizans İmparatorluğu Tarihi, C. 1, (çev. Arif Müfid Mansel), Maarif Matbaası, Ankara-1943.

Vikan, Gary, Byzantine Pilgrimage Art, Dumbarton Oaks, 5, Washington, D. C. 1982.

Wagner, Monica, Saint Basil-Ascetical Works, The Catholic Ünv. America Press, Washington-1962.

Whittaker, Thomas, The Neo-Platonists, Cambridge Ünv. Press, 1918.

Wigram, W. A., An Introduction to the History of the Assyrian Church, Society for Promoting Christian Knowledge, London-1910.

Wishart, A. W., A Short History Monks and Monasteries, The Brandt Press, Trenton-1900.

Vinogradoff, Paul, "Social and Economic Conditions of the Roman Empire in the Fourth Century", The Cambridge Medieval History, Vol. I, ed. H. M. Gwatkin-J. P. Whitney, The Macmillian Company, 1911.

Woodward, E. L., Christianity and Nationalism in the latter Roman Empire, Longmans, Gren and Co, London-1916.

Workman, H. B., The Evolution of Monastic İdeal, Charle H. Kelly, London-1913.

Wright, William, A Short History of Syriac Literature, Cambridge Ünv. Press, London-1894.

Yaşar, Şükran-Çelik, Mehmet, "Kuruluşundan İslam Fethine Kadar Edessanın Siyasi Tarihi", Edessadan Urfaya, I, Ankara-2007.

Yaşar, Şükran, "Şehrin Yerleşimi", Edessadan Urfaya, I, Ankara-2007.

Yıldırım, Suat, Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık, Işık Yay., 2005.

Yuhanna (Yeni Ahid).

Zernow, Nicolas, Eastern Christendom, New York-1961.

Zeydan, Corci, İslam Medeniyeti Tarihi, III, (Çev. Zeki Megamiz), İstanbul-1328.

Zöckler, O., "Asceticism", ERE, Vol. II, Ed. James Hastings, New York-1910.

EKLER

Ek 1 Erken Doğu Manastırcılığı İçin Önemli Tarihler[479]

M.S.	
250	Antony'nin doğumu.
250-253	Decian koğuşturması ve Mısır Hıristiyanlarının çöllere kaçışı.
270	Antony münzevi hayata başlıyor.
290 (?)	Pachomius'un doğumu.
303-305	Diocletian koğuşturması.
306	Afrem'in doğumu.
310	Hilarion Antony'i ziyaretinden sonra Filistin'de manastır kuruyor.
314	Pachomius keşiş oluyor.
315-320	Pachomius Tabennisi'de ilk Hıristiyan manastırını kuruyor.
325	Mor Awgin Nusaybin'de manastır kuruyor; Süryani monastisizminin başlangıcı.
328	Athanasius İskenderiye piskoposu.

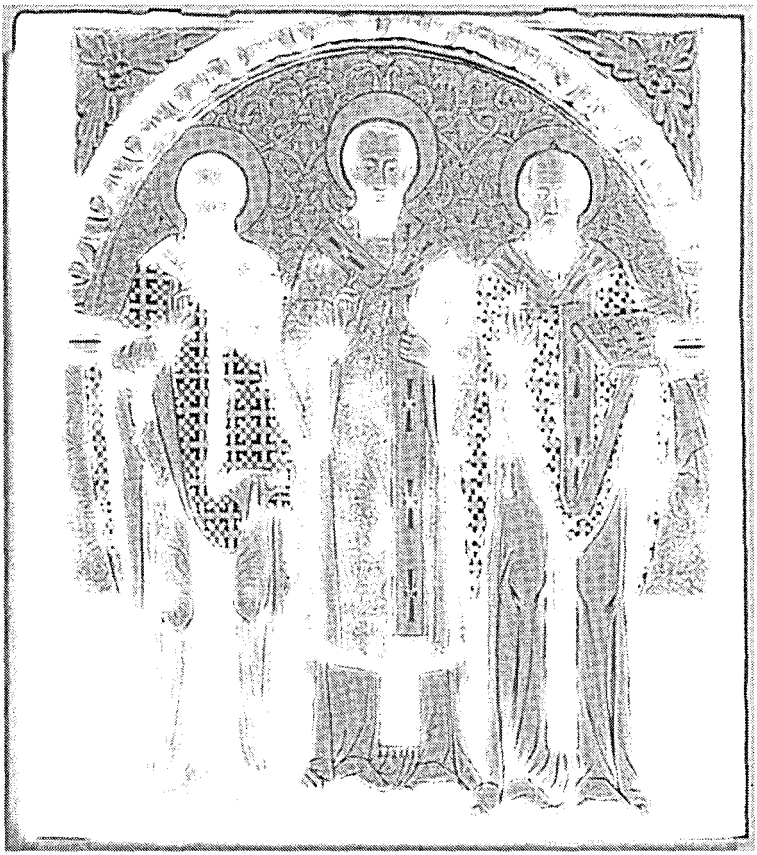
479 Tarihler şu eserlerden alınmıştır: Clarke, St. Basil the Great; Cambridge History of Early Christian Literature, Ed. Young, Ayres, Louth; Cambridge Medieval History, Vol. I, Ed. Gwatkin,Whitney; Downey, A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Conquest; John of Ephesus, Lives of the Eastern Saints, Ed. Brooks, PO 17, (Introduction).

329-330	Basil'in doğumu.
330	Gregory of Naziensus'un doğumu.
335	Gregory of Nyssa'nın doğumu.
337-345	Afrahat "Demonstration"ları yazıyor.
340	İskenderiye piskoposu Athanasius İtalya'ya manastırcılığı tanıtıyor.
340 (?)	Gangra sinodu.
340/342	Jerome'nin doğumu.
344/354	John of Chrysostom'un doğumu.
345	Rufinus'un doğumu.
346	Pachomius'un ölümü.
351	Basil Atina'ya gidiyor.
355, 356	Basil Caesarea (Kayseri)'ya dönüyor.
356	Antony'nin ölümü.
356	Athanasius "Antony'nin Hayatı"nı yazıyor.
357, 358	Basil Mısır'ı ziyaret ediyor.
358	Basil Pontus'da ilk defa inzivaya çekiliyor.
360	Basil Constantinople konsilinde.
360	John Cassian'ın doğumu.
361	Basil "Moralia"yı yazıyor.
363-365	Basil Pontus'da ikinci defa inzivaya çekiliyor ve monastisizmi organize ederek "Uzun Kuralları"nı oluşturuyor.
365	Basil Caesarea'ya dönüyor.
370	Basil Caesarea piskoposu.
373	Afrem'in ölümü.
375	Basil "Kısa kurallarını" oluşturuyor.
379	Basil'in ölümü.
379	Gregory of Nysa, kız kardeşi Macrina'nın Hayatını yazıyor.

389/390	Gregory of Naziensus'un ölümü.
389/390	Simeon'un doğumu.
394	Gregory of Nyssa'nın ölümü.
397	Rufinus İtalya'ya gidiyor ve Basil'in kurallarını Latince'ye çeviriyor.
404	Jerome Pachomius'un kurallarını Latince'ye çeviriyor.
407	John of Chrysostom'un ölümü.
410	Rufinus'un ölümü.
410-412	Simeon asketik hayatına başlıyor.
411-412	Rabbula Urfa piskoposu oluyor.
419-420	Palladius "Lausiac History" i yazıyor.
420	Jerome'nin ölümü.
425	Rabbula'nın keşişlere koyduğu kurallar.
426-429	Cassian "Conferences" ı oluşturuyor.
435	Rabbula'nın ölümü.
429	Simeon en uzun sütununun tepesine çıkıyor ve ölene kadar orada yaşıyor.
432	İmparator Theodosius, Simeon'a mektup yazarak Antakya'daki konsil için dualarını istiyor.
435	John Cassian'ın ölümü.
439-450	Sozomen "Ecclesiastical History" i oluşturuyor.
440	Socrates "Ecclesiastical History" i oluşturuyor.
440	Theodoret "Religious History" i oluşturuyor.
448-449	Theodoret "Ecclesiastical History" i oluşturuyor.
451	Kadıköy Konsili.
458/459	Simeon, İmparator Leo'ya Kadıköy itikadını eleştiren bir mektup yazıyor.
459	Simeon'un ölümü.
460 (?)	İstanbul'da Stoudios, Stoudios Manastırını kuruyor.

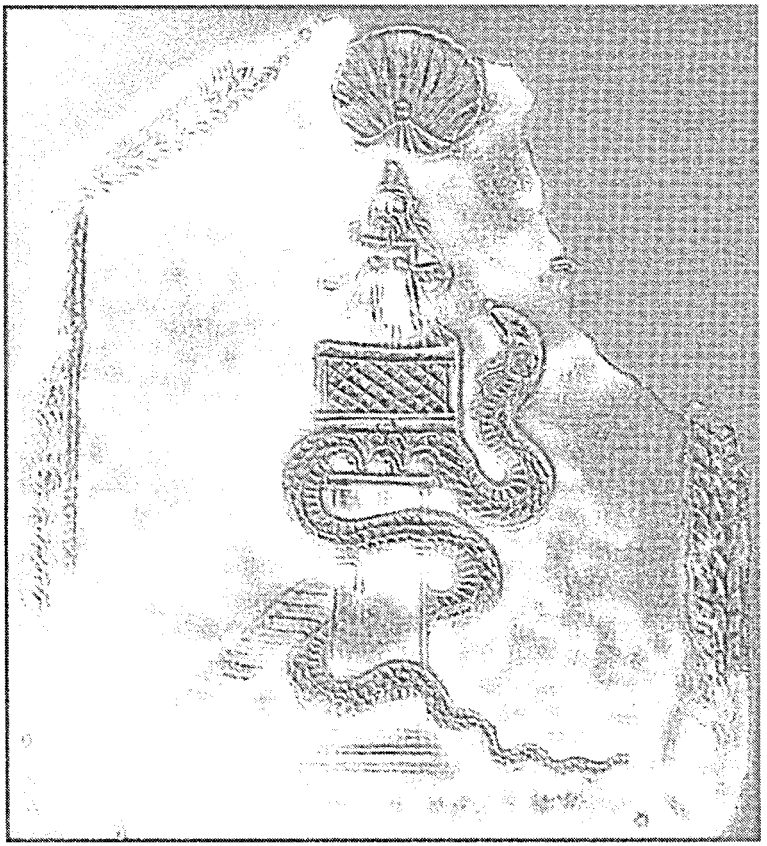
493	Sütuncu Daniel'in ölümü.
507	John of Ephesus'un doğumu.
521	Genç Simeon'un doğumu.
534-535	John of Ephesus Mısır ve ardından Constantinople'e gidiyor.
541	John of Ephesus Mısır, Filistin, Mezopotamya, Suriye, Constantinople seyahatlerinde bulunuyor.
542	John of Ephesus, imparator tarafından Asya'da Kadıköy itikadını savunması için misyoner olarak seçiliyor.
582-602	Genç Simeon ölüyor.
586	John of Ephesus'un ölümü.
798	Theodore, Stoudios Manastırı'nda başkeşiş oluyor.

Ek 2 Basil, John Chrysostom ve Teolog Gregory
(Polonya Sanok Tarih Müzesi)[480]

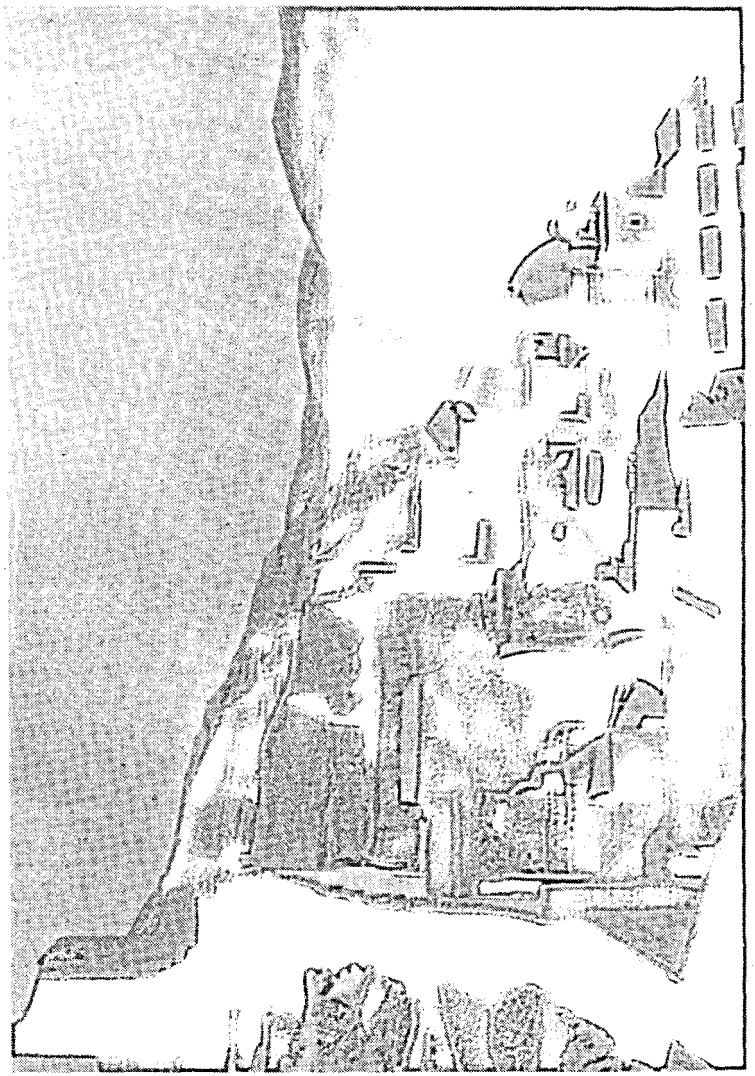
480 httpen.wikipedia.orgwikiBasil_of_Caesarea 05. 04. 2010.

Ek 3 Bir 6. yüzyıl Suriye kutsal kalıntı mahfazasının altın kaplaması. (Simeon sütunun üzerinde, yılan kılığındaki şeytan ve bir merdiven-Lauvre Müzesi)[481]

481 httpen.wikipedia.orgwikiFileSimeon_Stylite_Louvre.jpg 05. 04. 2010.

Ek 4 Mar Saba Manastırı (Filistin)[482]

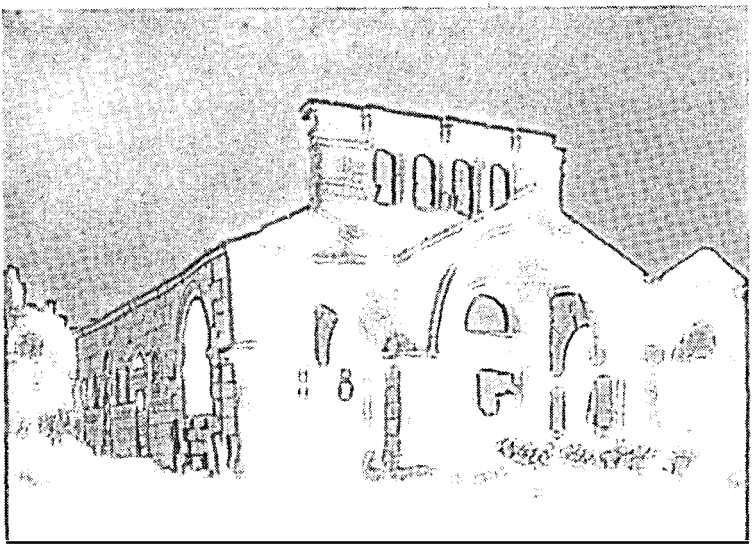
482 Charles Diehl, Justinien et la Civilisation Byzantine, Ernest Leroux, Paris-1901.

Ek 5 Mar Matay Manastırı (Musul)[483]

483 httpsor.cua.eduChMonMosulDMattayindex.html 05. 04. 2010.

Ek 6 Büyük Simeon'un Bazilikası (Antakya)[484]

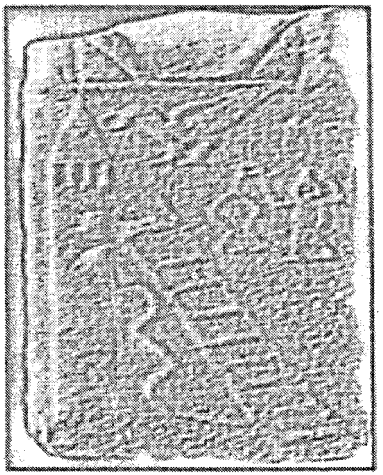
484 Charles Diehl, Justinien et la Civilisation Byzantine, Ernest Leroux, Paris-1901

Ek 7 Genç Simeon'u gösteren iki çömlek
(6. yüzyıl, Antakya-Samandağı)[485]

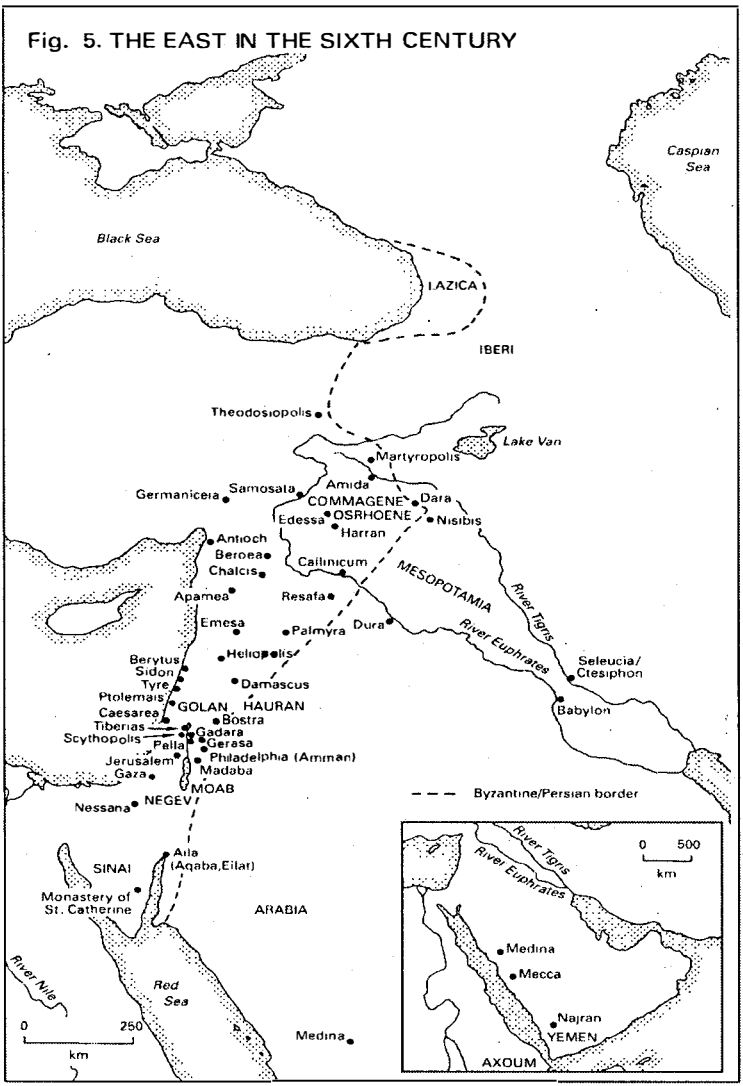
485 Averil Cameron, The Mediterrannean World in Late Antiquity, Routledge, London-1993.

Ek 8 Büyük ya da Genç Simeon (Bir yılan, merdiven ve gagasında bir taç olan kuş kulübeye yaklaşıyor. Kuş, İsa'nın vaftizi esnasında Kutsal Ruhun güvercin şeklinde onun üzerine inmesini (Luka, 3, 21-22) temsil ediyor. Lauvre Müzesi[486]

486 Gary Vikan, Byzantine Pilgrimage Art, Dumbarton Oaks, 5, Washington, D. C. 1982.

Ek 9 6. Yüzyılda Bizans'ın Doğusu[487]

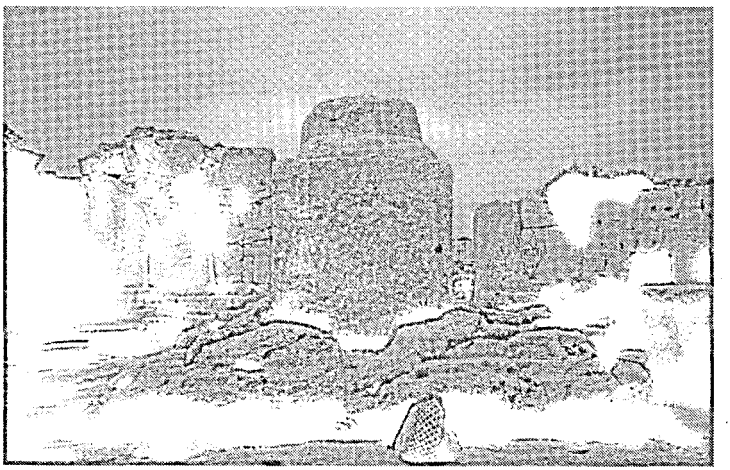
487 Averil Cameron, The Mediterrannean World in Late Antiquity, Routledge, London-1993.

EK 10 Geç Antik Çağda Doğu Hıristiyanlığı[488]

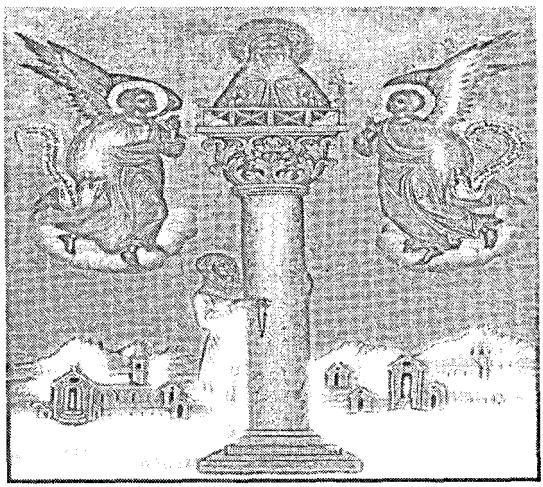
488 Averil Cameron, The Mediterrannean World in Late Antiquity, Routledge, London-1993.

Ek 11 Genç Simeon Manastırı ve Simeon'un Sütunu (Antakya-Samandağı)[489]

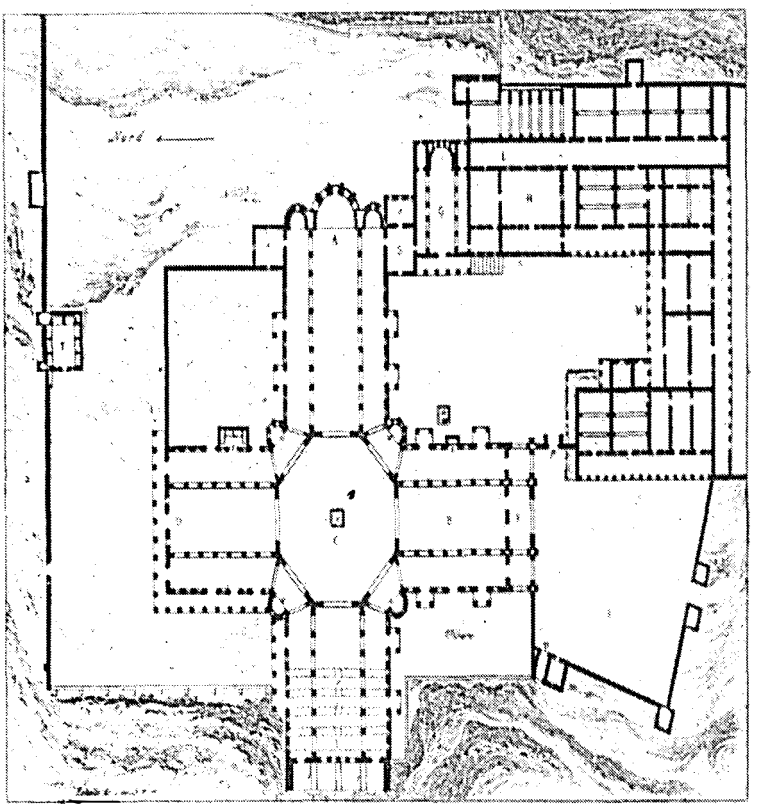
489 İlke Aykanat Çam, A Life On Top: A Survey of Stylite Saints, Basılmamış Tez, Danışman Julian Bennett, Bilkent Ünv. Ankara-2003

Ek 12 Bir Genç Simeon İkonu[490]

490 İlke Aykanat Çam, A Life On Top: A Survey of Stylite Saints, Basılmamış Tez, Danışman Julian Bennett, Bilkent Ünv. Ankara-2003

Ek 13 Aziz Simeon Manastırının Planı[491]

491 Charles Diehl, Justinien et la Civilisation Byzantine, Ernest Leroux, Paris-1901